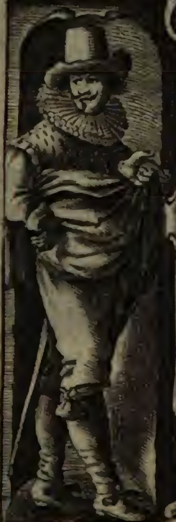
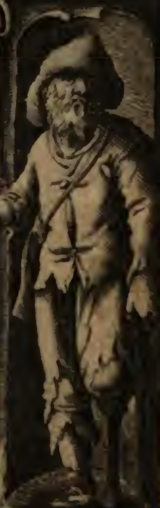

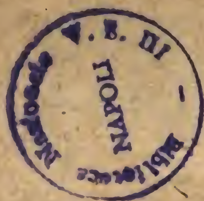

VITÆ HUMANÆ PROSCENIUM
sub Persona
GUSMANNI ALFARACII
repræsentatum.
CASPARE ENS *editore.*

DANTISCI,
Sumptibus Georgii Försteri,
S. M. R. *Bibliopolæ,*
M.D.C.LII.
Cum Privelegio S. M. R. Poloniæ et Sueciæ.

Biblioteca Nazionale
NAPOLI
V. E. III

VITÆ HUMANÆ PROSCENIUM:

IN QUO

SUB PERSONA

GUSMANI ALFARACII

virtutes & vitia; fraudes, cautiones; ſimplicitas, nequitia; divitiæ, mendicitas; bona, mala; omnia denique quæ hominibus cujuſcunque ætatis aut ordinis evenire ſolent aut poſſunt, graphicè & ad vivum repræſentantur.

OMNI ÆTATIS ET conditionis hominum tam inſtructioni quam delectationi dicata.

CASPARE ENS editore.

DANTISCI

Sumptibus GEORGII FORSTERI.

Biblioteca Nazionale V. E. III
NAPOLI

PerIllustri ac Generosissimo

DOMINO,

D.[no] Andreæ Hyeronimo Paris, Capitaneo Czirscensi &c. &c. Domino ac Patrono observandissimo.

PerIll.[is] ac Generosissime Domine,

PRoscænium vitæ humanę, ab incomparabili quondam Viro, Casparo Ens, sub persona Gusmanni, affabrè repręsentatum, maximo omnium Literatorum applausu, inde ab initio fuit exceptum: Indeque factum, ut Exemplaria penè omnia, privatis cesserint; vix uno aut altero, publicis usibus relicto. Ut verò ingeniosum hocce, solersque scriptum, ab interitu vindicarem, typis meis recusum, publi-

ci nunc iterum juris facio. Cæterùm ut labor hic meus gratior in oculos & animos mortalium incurrat, PerIll.[is] ac Generosissimę Dom. Tuæ, inclytum nomen in frontispicio extare volui, tùm quod scriptum, si æqua lance trutinetur, dignum omninò sit, quod Tibi in literis undiquaque versatissimo, & seria non minus quàm jocosa amanti, quotiès sub Veritatis involucro mentem instruunt aut acuunt, offeratur dedicaturque; Tum vel imprimis quia summus literarum fautor ac promotor es, mihique non ita pridem autor ac stimulus extitisti, ut Varsevicii nostri pręclara opera, luce iterùm donarem, quæ nescio, ubinam hactenus neglecta jacuêre, ac quasi cum tineis & blattis certa-

tarunt: Hęc me causa unicè impulit, ut præsens opusculum PerIllustri Tuo nomini inscribere, & per hoc gratę meę mentis tesseram in publico erigere non dubitarim. Quod, uti spero Tibi haut ingratum erit. Vale PerIll.is ac Generosissime, atque perge literarum cultores, sicut laudabiliter jam olim cœpisti, imposterum etiam indesinenter amare.

PerIll.is ac Generros.mæ D.nis Tuæ

Ad servitia paratissimus
GEORGIUS FORSTERUS.

Ad Lectorem.

Vltarum ac variarum rerum similis Vita humana dicitur: quarum rerum innumeræ pæne seu similitudines seu Comparationes & in libris passim leguntur, & multæ insuper excogitari adhuc possunt. Mihi tamen vix ulla magis arridet, quàm ea qua Fabulæ seu Mimo comparatur. In quo mecum sentit Latinus sapiens, qui alibi ait, Omnia hominum negocia similia Mimis *esse. Augustus quoque Cæsar, ut Suetonius refert, paullo ante obitum amicos percunctatus est,* Ecquid eis videretur Mimum vitę commode transegisse. *Et ipse Cato apud Cicęronem Senes monet, dent operam ne tamquam inepti histriones extremo in actu concidant, & explodantur. Hoc eò tantum pertinet, ut intelligas, lector, cur Libello huic titulum* Vitæ humanæ Proscenium *fecerim, nimirum quod ut* Fabulæ *in theatro repræsentatæ, ita* Vitæ *quoque diversi sint Actus, variæ vicissitudines, Eventus inopinati Cætera-*

que

que infinita fere, non addo, quod facile cuivis ea colligere.

Restat ut illorum amoveam calumnias, qui nihil nisi Virtutis nomen aures Juventutis circumsonare, Vitiorum ne audiri quidem volunt. Inepti profecto Censores! Quomodo enim virtutem & Vitium quis internoscat, qui utrumvis non nôrit? Quomodo bonum sectabitur quis nisi malum fugiat? At quomodo fugiet rem ignotam? Utrumque ergo noscendum, Bonum, & Malum: sed diverso fine. hoc, ut fugias; illud, ut sectere. Morum gravitate omnibus gentibus superiores Lacedæmonii, numquid ebrios helotas seu servos in liberorum conspectum produxerunt, ut perspectam ebrietatis turpitudinem tanto magis detestarentur, & vitarent? Scio eam esse humani ingenii imbecillitatem, ut proniore appetitu ad Malum quam ad Bonum feratur; qui tamen error inde ut plurimum nascitur, quod juvenes præsertim opinione decepti, bonum existimant quod malum est, & malum quod bonum. Hunc melius certe multo agnoscent, & emendabunt, si aliorum inspiciant exempla: & quid huic vel illi evenerit

 con-

considerent. Efficatius docent exempla quam præcepta. Et unde illa insipientum, omnibus tamen fere usitata excusatio, Non putâram? *nisi quod fraudem aliorumque in vita humana eventuum ignari nos ipsos falsis imaginationibus decipimus?*

Quemadmodum ergo Tela prævisa minus feriunt, *ita minus quoque mirum accidet quidquid in vita evenerit illi qui jamdudum omnia præcepit, atque animo secum peregit. quod facere nemo potest, nisi qui vel à seipso, vel ab aliis experientiam habeat. At quanto melius est alterius exemplo quam suo malo sapientem fieri! Hic finis unusunicus huic libello: cujus materiam mihi suppeditavi* Matthæi Alemanni *Regii quondam Secreterii & gravissimi viri de Gusmano Alfaracio Hispanica lingua conscripta Historia, vicies quater edita: ita tamen ut non tam Interpretis quam Autoris personam egerim. Tu his jam fruere: & tam facetiora quam utiliora futuris nundinis, si Deus vitam dederit ociumque fecerit, exspecta.*

INDEX CAPITUM.

PRO-

PROSCENIUM VITÆ HUMANÆ,

IN QUO

Sub Gusmani Alfaracii persona admirabiles Fortunæ casus, virtutes, vitia, bona, mala, &c. tamquam in speculo proponuntur.

ONSILIUM mihi eſt meamipſius vitam deſcribere. Sed vide, quæſo, curioſe Lector, quò me non honoris, non lucri, ſed tuæ utilitatis ſtudium abducat! qui ut meo exemplo & meliorem & prudentiorem te faciam, tamquam ſorex meo meipſum incidio prodere. vel potius tamquam ſimia ex alto pudenda mea omnibus conſpicienda dare non dubito. Hinc multi, hyænarum more, ſepulcra me effodere

dere & mortuorum cadavera dilacerare, vel, ut quidam ait, patrios cineres commejere dicent: eoque non ſtultitiæ aut dementiæ, ſed impietatis dicam mihi impingent. Quid tu, inquient, an ſic pietatem colis, qui parentum, qui tuorum ipſius natalium vitia in manifeſtum profers? Sicc̨ine divinam obſervas legem, quæ non modo parentes colere, ſed & proximi cujuſque turpitudini velum injicere jubet? Quanto tu pejor, quanto ſceleratior reliquis calumniatoribus, qui plerumque alienis vitiis ſua obtegunt! at tu ſalivam quaſi in cœlum exſpuis, quæ in te ſit recaſura. Equidem cum Lentulo ſuram præbeo; ſpero tamen æquum Lectorem, ubi meas rationes cognoverit, haud gravate veniam mihi daturum. Primum enim hiſtoriam vitæ meæ deſcripturo nefas videbatur hiſtoriæ leges migrare, quæ volunt ut non minus parentes & ſtemmata magnorum virorum quam res geſtæ conſignentur. Et tutius quoque mihi tam ad fidem quam ad famam videbatur, puram putâm veritatem ſcribere, quam è neſcio quibus vetuſtis lacunis (quod hodiè multi per ſummam vanitatem faciunt) ſtirpem derivare; aut natalium turpitudinem ſeu vilitatem longe petitis fabulis aliiſque

Excuſatio.

mille

mille involucris, frustra celare velle. Est enim tota parentum meorum vita, lippis etiam & tonsoribus hodiè tam nota, ut si quæ vera sunt negare velim, impudens ab omnibus merito haberi debeam; si vero falsa pro veris adfingere, novam eamque amplissimam calumniaturientibus materiam sim præbiturus. Quam multorum enim natales cum magna ipsorum laude nescirentur, si jactatione sua aliis amquirendi occasionem non dedissent! Numquid ergo melius facere videor, si textum ita uti est, simplicem atque apertum proferam, sicque aliis glossas affingendi libidinem eripiam & facultatem? Sunt eo ingenio plerique homines, ut in simpulo, quod dicitur, fluctus excitent, & ex Musca Elephantem faciant; alta deprimant, depressa elevent; præsumptionem pro evidentia, audita pro visis, opinionem pro scientia ponant; non tam rebus denique quam rerum umbris & adscititio fuco & alios captent, & ipsi capiantur. Mihi vero eques ille placet, de quo jam dicam. Is Mantuæ Carpetanorum (*Madritum* vocant) quum esset, extraneo in solo, & equis, quos admodum pulcros ac generosos Hispania producit, impense delectaretur, neque verò, lege prohibitus, quum

Notate gloriosuli.

 disce-

Notate Parergistæ. discedere vellet, vivos in patriam secum abducere posset; ut ejusdem voluptatis quam ex aspectu capiebat, domi amicos participes faceret, à duobus præstantissimis pictoribus petiit, ut quisque unius ex generosissimis depingendi negocium sumeret, præter mercedem ei cujus opus esset probatissimum, præmio promisso. Eorum unus in tabula equum ita ad vivum expressit, ut ei nihil quam anima deesse videretur. Alter equum & ipse quidem depinxit; sed quum artem suam à natura paullum aberrasse animadverteret, ipsi equo frænum addidit, sellam, phaleras, tum circumcirca, suo quidque loco, nubes, arbores, prata variis floribus vernantia, rudera, ædificia, fluvios, & quidquid ars pictorum imitari gaudet, adpinxit, suis quidque coloribus quam scitissime illustrans, ut aspectu vix quidquam esse posset jucundius. Accedunt uterque & opera sua offerunt. Primus equum nudum, sed ita factum, ut spirare videretur. quo delectatus Eques, & mercedem postulatam statim solvit, & donum non exiguum addit. Profert suam tabulam alter quoque, & liberalitatem Equitis erga primum admiratus; immensum precium poscit. Obstupescens ille, Non te pudet, inquit, tanti opus tuum indicare,

care, quum negare ipſe non poſſis à perfectione ejus quod primus fecit, plurimum abeſſe? Tum pictor, Ad equum quod attinet, fateor palmam mihi ab illo præreptam; ſed ornamenta illa vide undique circumpicta, quæ plure ſumtu & labore mihi conſtiterunt quam ipſe equus. Quid tu, inquit Eques, an tibi ego mandavi ut ædificia mihi, prata, arbores, & ejuſmodi res depingeres, quæ in patria mea non minus pulcræ ſunt ab ipſa Natura factæ, quam ullibi terrarum. Equum pingere juſſi: equum pingere te oportebat. Proinde ita uti convenerat, pro equi pictura tibi ſatiſfaciam. Cætera quæ addidiſti parèrga & emblemata, tu ipſe tibi ſerva. mihi enim iis non opus. Quid faceret tanquam corvus hians deluſus pictor? Jure agere non poterat; & in Equitis, qui jam voti ſui compos erat, liberalitate parum ſpei ſibi relictum videbat. Suum ergo opus ſibi habuit: ſicque diſceſſit. O quam multi ſunt pictoris hujus ſimiles, quibùs rem quamcumque ita uti eſt narrare, velut religio eſt! Addunt, detrahunt; augent, extenuant; laudant, vituperant; nihil ex vero, ex lubidine & affectu omnia judicant & loquuntur. Nullum textum audias; gloſſas meras. Deformis, formoſus; ignavus, fortis; ſtul-

Perverſa judicia.

ſtultus, ſapiens non videtur, ſed eſt; illis quidem. & viciſſim. Ex tribus triginta, è triginta trecenta, è trecentis tria millia faciunt (& proclive hoc eſt, una o. addita) & quod peſſimum eſt, linguis ſuis venenatis bonam aliorum famam & exiſtimationem inficiunt, non tam veris quam ex vero aliquid trahentibus, immo affictis ſæpe criminibus. Quid ego non ab his, quid parentes mei moleſtiſſimarum injuriarum (ita enim videbantur) non accepimus? Utut vero res ſe habeat, certe parentes meos negare non poſſum nec debeo. Sua illis virtus honori ac præmio, malitia fraudi erit. De me quidem illud dicetur: O quam non degenerat Guſmanulus noſter, quam parentum ſuorum eſt ſimilis! Interim velim lynceos illos aliorum cenſores id manticæ inſpicere quod à tergo eſt. Credo equidem ubi ſuorum pedum turpitudinem viderint, mox pictam illam explicatarum pennarum rotam contracturos ac demiſſuros. Rides meos parentes ac majores. at ego plorare tuos jubeo: quos tu ipſe, quales fuerint, ignoras. Cave ſis, nimium jactes genus tuum: cujus à primordiis repetiti auctor aut veteramentarius, aut paraſitus, aut ſcriba iniqui Mammonis, aut mercator uſurarius forte fuit. Sed ad rem.

Patri

Patri meo, patria fuit pars illa Mundi Orientalis (vides & hic amplitudinem & magnificentiam) ubi Carthago olim sita fuit. unde quum Genuam negociandi caussa venisset, pecunia, quam copiosam possidebat, adjuvante, non multo post inter Nobiles seu Patricios fuit habitus. Quæris, quam negociationem exercuerit, quæ mercimonia tractarit? Quid me pudeat dicere quod primarios ætate nostra viros video facere? Collybista fuit, seu Cambiarius. Scio usurarum nomine male audiisse. Sed vere hæc & alia male audiebat, & plus quam Spartana nobilitate concoquens, impune aures prætervolare patiebatur. Neque tamen ego vel usurarios sanguisugas vel usuras laudaverim, illas præsertim quas palliatas, aut quas siccas vocant: de quo universo hominum genere dici potest, *vocem Iacobi, manus Esaui* habere. Sentiat hic quisque quod volet; ego censendi jus sine populi suffragio mihi non sumam. Hoc tantum dico, si qua nota hinc illustri meo generi inuratur, eam mihi cum multis summis & medioxumis communem esse. infimos non addo, quos plerosque insontes hujus criminis præstat inopia.

Pecunia nobilicat.

Ajunt nonnulli, aut, quod malo cre-

Notate hypocritæ. dere, calumniantur, patrem meum hypocritam fuiſſe. Sed ô perverſa judicia! Equidem ſi Sacerdotem aut Monachum videam, intempeſta nocte, gladio accinctum, per ſcalas in loca ædilem metuentia enitentem, ac per feneſtras irrêpentem, ſtulto ſtultior ſim ſi audiendarum Confeſſionum aut adminiſtrandorum Sacramentorum gratia eò veniſſe illum credere velim: at ſi quis ſacra ſine ulla intermiſſione frequentet, ab uno templo ad aliud currat, coram omnibus in genua provulutus, ſe ipſum aſſiduis precibus fatiget: inhumanum ſane fuerit, & ab omni ratione alienum, ejúſmodi hominem ut hypocritam inſimulare ac traducere. Ad patrem meum quod attinet, ſolebat is aſſidue Roſarium ſecum circumferre, cujus ſphærulæ avellanarum excedebant magnitudinem, quo à proavia ad ſe tranſmiſſo, mater mea illum donârat. quotidiè ſacris intererat, genibus innixus, & ad cœlum manus expandens, propitium rebus ſuis numen rogabat. Nec parcus erat in diſtribuendis eleemoſynis, in quo pio opere tamen ita verſabatur, ut obſervaret præceptum illud Euangelicum: *Luceat lux veſtra coram hominibus.* neque enim temerè quidquam erogabat, niſi teſtem haberet quaſi univerſam civita-

vitatem: locum, tempus obſervans, quando, ubi maxima multitudo convenire ſolebat. Quid autem mea refert, quod inde à nonnemine hypocryſeos inſimulatus eſt? Ego bonis omnibus & nullo præjudicio occupatis liberum judicium relinquo. Nonnullam forte ſequius ſuſpicandi cauſſam dedit clandeſtinus ejus diſceſſus: cujus tamen graviſſimas cauſſas habuit. Quum enim ſocietatem cum Hiſpalenſi quodam mercatore contraxiſſet, is vero (Biante illo multo prudentior qui *ſua* tantum ſecum aſportârat) cum creditorum ſuorum pecuniis profugiſſet: pater meus, qui inter illos erat, velis remiſque hominem perſequi, & vel peſſima quam nulla conditione depaciſci cum illo decreverat. Illius ergo itidem prudentiam imitatus, convaſatis quas poterat rebus, inſalutatis quoque ſuis creditoribus, iter ingreditur, & Anteceſſorem docilis diſcipulus ſequutus, in Italiam trajicere feſtinat. verum ecce medio in curſu navis à piratis Tunetanis invaditur, expugnatur, abducuntur captivi vectores, & in his pater meus. Quid faceret miſer unà cum fortunis omnibus, & quas habebat, & quas quærebat, amiſſa libertate? Fecit id quod prudentes ſolent, qui temporibus obſequuntur, & *Et vos qui foro ceditis.*

Fidem abnegavit.

præſentibus diffiſi, futuris proſpiciunt. Fidem abnegavit. inde, quod proximum erat, ad paganam mulierem, opulentam admodum, ſeſe applicuit, eamque, ſed per modum proviſionis tantum, uxorem duxit. Ibi dum aliquot annos negocia ſua prudenter tractat, certior fit, decoctorem illum prioris naufragii tabulas ita recollegiſſe, ut cum creditoribus qui comparerent, debiti ſemiſſe paciſci vellet. Quare nihil cunctandum ratus (jam enim & facti pœnitentia, & vitæ inter barbaros tædium ſubierat) ad iter ſeſe parat: quod quum uxorem celare non poſſet, ei perſuadet, Conſtantinopolim certa ſpe lucri ſe navigaturum. exigui temporis abſentiam patienter ferret, poſt paucos menſes re bene geſta domum reverſurum. Impoſitis ergo in navim multis mercibus, tum compilatis uſurariæ uxoris ſcriniis, Conſtantinopolim appellit. inde, magno auctus lucro, Venetias ac porro Genuam proficiſcitur, amiſſa paullo poſt, ad inſtar feræ, omni ad prius ſtabulum redeundi voluntate. Quia vero publice non peccarat (ejus enim quod alibi fecerat, omnes ignari erant) publica quoque pœnitentia ſibi opus non eſſe credebat: culpam interim ſuam aſſiduis ad Deum lacrymis deplorabat

rabat

rabat ac deprecabatur. Neſcio tamen quî poſtea factum ſit, ut tam horribile ſecretum etiam in vulgus innotuerit ac fabula fuerit. Nihil ſcilicet tam occulto loco latet, quin tandem in lucem extrahatur. Et hæc unica erat cauſa cur nonnulli patris mei fidem furcillarent, illa, credo, vulgari regula decepti, quod *Qui ſemel malus, ſemper* (in eodem quidem genere) *præſumitur malus*: quæ tamen ut & pleræque aliæ omnes, exceptione non caret. Longa eſt & benigna Dei manus, quæ etiam longiſſime devios ad ſemitam reducit. quod de patre meo ſperare pietas me jubet. Tu ſi ſequius faxis, vide ne morbum tuum ipſe prodas. Bonorum eſt, de omnibus bene ſentire & loqui; cum omnibus benigne ac placide agere; aliorum vitia, ſi non excuſare, tegere tamen; neminem putare improbiorem eſſe quam ipſi ſint.

Eſto, decoxerit meus parens, foro ceſſerit, non ſemel, ſed bis, ter. Idne hodie novum eſt & inuſitatum? nihil vidi magis. Fecit aliis quod alii ipſi fecerant. Et vero non è chalybe facti ſunt homines, ut frangi non debeant aut poſſint. Etiam altiſſime parietibus infixi clavi ferrei paullatim remittunt ac vacillant. Strategemata hæc ſunt Mercurialis mi- *Notate Banquerottarii.*

litiæ : quæ qui melius intelligit, tanto opimiores asportabit manubias. Soli DEO & Confessario hæc commendanda sunt : ad quos solos & absolutio pertinet. Si delictum foret, flagitium, aut furtum, publicè castigaretur: quum parvæ pecuniolæ aut vilium rerum furunculos virgis cædi, notis inúri, ad remos damnari, etiam infelici ligno sùspendi videamus. Sed ut vel maxime in patrem videar injurius, vel mea ipsius, quod dicitur, vineta cædam (quid enim mihi acciderit, postea audies) per me licet quisque de hoc toto genere sentiat quod volet, scapham scapham appellet, fraudem ejusmodi & malitiam non uno supplicio expiandam, pestem hanc è Republica tollendam clamet : ego falcem in alienam messem mittere, aut inserto in laqueum collo (qui mos nescio apud quam gentem fuisse dicitur) legem ferre nolo, cujus non perrogatæ pœna quasi mea mors sit. Citius enim elephanto stipem extorseris quam æruscatoribus illis beneficium Cessionis : qui ut olim cum Hercule pagani, ita cum creditoribus transigunt : decimam eis partem dant, novem sibi auferunt.

Indices. Sed gravius quiddam est, quod iidem malevoli patri meo imputant. Ajunt è vinculis caussam dixisse. Dixit, at absolu-

ſolutus eſt: non quidem quod innocentiam ſuam probaſſet, ſed quod faventes haberet judices. eos quidem quomodo ſibi fecerit obnoxios, neſcio; hoc ſcio, aliquot ſeſtertiûm millia in rationum libris ipſis data exſtare, eoque auctor ego ſum δωροδόκοις judicibus (ſi qui tamen hodie ſunt) ut cum corruptoribus ſuis ſtipulentur, ne data munera in rationum tabulas referantur, & ſic notis quaſi ad perpetuam ipſorum ignominiam conſignentur. quod neſcio an obſervent etiam ii qui à non ſuis Regibus, immò Regum ſuorum hoſtibus, annuas accipiunt (de extraordinariis nihil dico) penſiones. Indicia exſtabant, fateor, quibus forte Minos aliquis aut Rhadamanthus reum peractum pronunciaſſet. Sed, mi homo, ob indicia nemo facile condemnari debet, quamquam & hæc pater meus multis adductis rationibus confutabat, non indicia ſed mendacia & meras calumnias eſſe pertendens. Ut pſephopectæ videntibus etiam quidvis ſuffurantur; ita nonnulli eo ſunt ingenio, ut vel in ipſo crimine deprehenſi, elabantur tamen, faciantque ut quod alii viderant non viderint, nec ſibiipſis credant. Præcipua Legulejorum & Notariorum virtus creditur, eò quamcumque cauſſam deducere, ut nec ab

Notarii Procuratores.

ipſis litigantibus tolli inde rurſus; tum ita intricatam reddere, ut vix quidquam certi conſuli, reſponderi, aut judicari poſſit. Aſſem para: & non fabulam, ſed veram hiſtoriam audi. Mantuæ Carpetanorum coram ſupremæ Curiæ Judicibus concionans Sacerdos valde probus & litteratus, quum omnes eorum quibus Juſtitiæ adminiſtratio commiſſa eſt ordines percurriſſet, & de ſingulis quæ viſa erant perdixiſſet, tandem quum ad Notarios ventum eſſet (quibus de induſtria ultimum locum reliquerat) in hanc ſententiam loquutus eſſe dicitur: Hic omnis meæ orationis impetus ſiſtitur & ſufflaminatur. hîc, tanquam profundo immerſus luto currus, omnis mihi ſermo hæret. ac niſi angelus aliquis tamquam dexter Hercules manum admoliatur, vix cerno quomodo me expediam. Jam triginta & amplius anni ſunt, Auditores, ex quo multa his locis vidi, inprimis vero multas multorum peccatorum confeſſiones audivi, qui omnes quamvis aſſidue in eadem quæ deteſtati ante fuerant peccata reinciderint, tandem tamen, Deo miſerante & adjuvante, vitam emendarunt, & conſcientiæ melius quam antea conſuluerunt, omiſſa peccandi conſuetudine. Impuris amoribus legitimum medetur connubium,

Concionem.

aut

aut certe virium defectus. Profuſam ludendi lubidinem coërcent damna aleatoria,& quæ indè ſequi ſolent,moleſtiæ animi & angores. Fures & metus & pudor ab alienis manus abſtinere cogit. Iracundos humanæ fragilitatis recordatio mites facit. Invidos aliena mala placant & ſatiant. Superbis propriæ vilitatis conſcientia & quotidianæ calamitates criſtas deprimunt. Mendacem probra & contumeliæ in os acceptæ emendant. Blaſphemi, Dei vindicis metu amicorum admonitionibus inculcato, linguæ moderari diſcunt. Omnes deniquè peccatores, velut ſerpentes, vitiorum leberidem ponunt, & vel maturè vel ſero reſipiſcunt. Et de horum quidem omnium ſalute eſt quod bene ſperemus. At in ſolis Notariis, Procuratoribus, & id genus hominibus omnis ratio ac ſumma ſummarum mihi ad nihilum redire videtur. Antiquum hi ſemper obtinent, ſemper ſui ſimiles, nec ſcio quomodo vel confitentes abſolvi poſſint, (loquor de iis qui minus integre ac fideliter officio ſuo funguntur,) quum exigua pecunia corrupti, aut in amici vel amicæ gratiam (nam & hæc, & præcipuas quidem ſæpe, partes ſuas hic habet) ea ſcribant, ea producant quæ aliorum fortunis, honori, atque

etiam

etiam capiti periculum creent, & latiſſimam plurimis peccatis aperiant feneſtram. Inſatiabili peccant avaritia. tamquam canina fame rabidi, obvia quæque involant, atque ita cruda per ingluviem demiſſa, infernali calore, quo ipſorum ardet anima, facile concoquunt. Hinc fit, ut illi ipſi numi quos injuſte capiunt ac deglutiunt, ſtatim in carnem & ſanguinem convertantur, nec ſi vel maxime velint, eos deinde excernere queant. Quapropter exiſtimo, ſi quis horum forte in cœlum ingrediatur (neque enim omnes tales forte ſunt, quales illi de quibus loquor,) ſtatim Angelos omnes velut ad inuſitatum ſpectaculum concurrere, & una voce concinere: *Lætanimi in Domino. Notarius in cœlo. Fructus novus! Fructus novus!* Hæc quum dixiſſet, verbum non amplius addidit. Sed ipſe viderit. Mihi vobiſcum nihil rei eſt; quibus ſi locus vitilitigandi detur, non magis quam luſciniæ cantionem, verba ad excuſandum, Replicas, Duplicas, Triplicas, Quadruplicas atque etiam, credo, Centuplicas non defuturas. Veruntamen illud cogitate, aliud ibi fore tribunal, alium judicem, aliam cauſſæ dictionem; tum ſententiam ſine jure provocationis. Ego ad ſemitam redeo, ubi prius illud addidero, patre meo in ſtro-

Noli me tangere.

ſtrophis illis ac tricis judicariis nihil fuiſſe verſutius. quum vero in his quoque contra manifeſta pæne indicia ac probationes parum eſſet præſidii, in quæſtionem datus, ut fortem virum decuit, tormenta omnia conſtantiſſime pertulit, indignum ratus, totum corpus unius membri, nempe linguæ, temeritatem ac noxam luere. ſimul eadem conſtantia ipſos teſtes quaſi falſi convictos in ruborem dedit.

Vatinium ajunt quum crurum neſcio quo vitio laboraret, in ſeipſum jocari ſolitum, ut Ciceronis ſibi infenſi dicacitatem effugeret. Ita ego quoque, ne quid materiæ calumniatoribus relinquam, etiam minima quæ patri meo exprobrata fuerunt, non ſilebo. Dicere nonnullos memini, ſolitum illum unguenta olere, tum calamiſtris crines inurere, & cincinnare, faciem fuco ac ceruſſa pingere, multaque alia facere quibus mollities denotatur. Quæ ſi fecit, non ſane probârim. mihi quidem nihil certi conſtat. Vidi eum puer, criſpatis capillis, à natura, puto, factis; facie, alba illa quidem, ſed rubicundis papulis velut pyropis diſtincta; oculis cæſiis & prægrandibus. quæ ſi à natura habuit, nemo probro vertere debet, quod vitia ejuſmodi artificio tegere ſtatuit. ſi vero formæ lenocinari

Prævertenda dicteria.

Fucus viros non decet.

cinari voluit, me quoque judice censoriam virgulam non effugiet. Hæ enim feminarum, & quidem sese prostituentium, artes sunt. Et quamvis in deformibus aliquo modo ferri possint, quod illius rei, qua unà fere (ceterarum namque virtutum ac bonorum pleræque expertes sunt.) se viris placere nôrunt; defectui remedium ab arte quærunt: videmus tamen nonnullas etiam nativam pulcritudinem ac formæ decus fucis ejusmodi interpolare ac dehonestare, non sine valetudinis & rei familiaris detrimento. Est enim verissimum Hispanorum proverbium: *La mugier quanto mas mirare la cara, tanto mas destuye la casa.* Nôsti Terentianum istud: *Dum molliuntur, dum comuntur, annus abit.* Quanto satius est matrem familias è specula domum, quam in speculo formam suam assiduè contemplari? Tum quid attinet tam crebro lavari, aut fricari, aut tergeri, aut ornari, poliri, expoliri, pingi, fingi nisi, forte sese esse ut muriatica autumant; quæ nisi multa aqua & diu macerentur, olent, salsa sunt, tangere ut non velis. Quin vos quæ lepidæ estis, lepidis vos exornatis moribus? Ad unguenta quod attinet, *Optime illa olet, quæ nihil olet.* Sed ineptias vestras atque offucias vobis relinquo: quas si quis viro-

virorum effectare auſit, eum ego vobis noxæ dedendum arbitror, ut ſub regno veſtro vapulet.

CAPUT II.

Quæ & qualis fuerit mater Guſmani Alfaracii & de occaſione contracti inter ejus parentes matrimonii.

Artes decoctorum.

GENUÆ annos aliquot commoratus pater meus, Hiſpalim deinde profectus eſt. Ibi dici non poteſt quantum negociorum molem repererit, dum debita flagitat, credita partim negat, partim eludit: quibus tricis tandem ita ſeſe explicuit, ut præter ipſam ſortem, amplius aliquid reliqui fecerit. Quid enim facerent creditores? De vino effuſo colligi debet quod poteſt. Et vero quas ſecum attulerat opes diligenter celabat. Redditus hoc modo negociis, brevi tempore, dextro Mercurio, rem auxit non mediocriter, ita ut certum ibi domicilium figere conſtituerit. Ædes ergo ſibi comparat, agrum, fundos inſtruit: tum prædium ſuburbanum à quodam ex Nobilitate, cui non exiguam pecuniæ ſummam feneri dederat,

rat, pigneratur, ac non multo poſt currentibus uſuris, ſuum facit, jam aliquid amplius quam mercatorem ſpirans. Neque enim novum tibi videri debet, ex mercatoribus ære dirutis Nobiles fieri. Dum in foro cum aliis mercatoribus quodam tempore pater obambularet meus, forte fortuna infans ſacro fonte abluendus magna cum pompa ad majus urbis templum deferebatur. Ajebant, neſcio cujus patris, neſcio quem eſſe filium. Turbæ ſe immiſcens (ut erat curioſus) pater meus, ad baptiſterium uſque accedit. vidit ibi mulierem cum ſene quodam, Religioſæ militiæ, ut inſignia & habitus oſtendebant, ſocio, infantem è baptiſmo ſuſcipientem: mulierem, inquam, juvenculam, ſcitulam, bellam, & quaſi ab ipſius Veneris & Gratiarum manibus factam. Quid multis? tam eximia venuſtate captus pater meus, oculos aſpectu ſatiare non poterat; jamque hamo vorato, totus in amore hærebat. Senſit hoc facile ex defixo obtutu aſtuta mulier; ſed non minus prudenter diſſimulabat. Eo mulieres ſunt ingenio, ut etiam ab inferioris conditionis hominibus adſpici gaudeant, ratæ, formam ſuam illis admirationi eſſe. Tacebant linguæ utriuſque, ſed loquebantur oculi, hinc inde amatorium

Ex aſpectu amor

ignem ejaculantes. Tum quidem pater meus, quamvis ſollicite inquireret, nihil aliud expiſcari poterat, quam domeſticam eſſe ejus cui adſtiterat Religioſi Militis, quîcum ille caput quaſi clam limaret. Diſcedentem oculis quantum poterat, atque etiam ipſo corde proſequutus, quieſcere nullo modo poterat, ſed noctes diesque quomodo tanto bono potiri poſſet, commentabatur. Et *O impii.* videndi quidem eam alia copia non erat quam in templo inter ſacra; alloquendi non item. Mirum in modum anxio commodùm offert ſe vidua quædam, ſub matronali habitu lenoniam exercens artem, ex illo genere quæ Satanicis artibus etiam caſtiſſimarum pudicitiam expugnant. Hac uſus internuncia, epiſtolas miſſitabat, additis quibuſdam munuſculis (quod fidem ſine operibus mortuam cenſeri non ignoraret) quæ illa verbis, ut erat diſerta, ornabat, & ſtipulam gliſcenti flammæ indies ſubjiciebat. Hic diù anceps cura *Artes lenonia.* bonam mulierem tenuit. Jam provectæ ætatis erat miles ille: ſcreabat, tuſſiebat, renum, calculi, podagræ doloribus vexabatur. at eam opipare, & laute habebat, veſte, argento, auro donabat, ſoli omnium ſuarum rerum curam committebat. è contra pater meus ſtata erat

ætate,

ætate, ſtatura procera, corpore firmo ac robuſto, moribus ad elegantiam ex ungue factis, animo liberali, omnium denique horarum homo. Nec facultates deerant, quas (ut ſolent amatores ac proci) de induſtria majores quam erant oſtentabat. Tandem re ultro citroque deliberata, ex mulierum ingenio, quæ inſtar primæ materiæ novas formas ſemper appetunt, conditionem ita mutare decrevit, ut præſenti quidem uteretur, de futura autem poſt mortem domini, quam non procul abeſſe videbat, ſibi proſpiceret. Sic enim ratiocinabatur: In hoc omni negotio perſonam meam ac vitam nulli expono periculo: nulla ſupellectile pauperiorem domum meam facio; ſed quaſi lumen de lumine accendatur, illud ipſum quod do, integrum manet, nihil mihi perit. Æquum ſane eſt ut erga benemeritum grata, neque tamen erga alios avara ſim aut parca. Quin ergo ex una fidelia duos dealbo parietes? Duabus ancoris melius tenetur navis: quarum una ſi fracta fuerit, in altera ſpes erit. Hæc quum ita apud ſe conſtituiſſet, proxima illa erat deliberatio, quando, ubi & quomodo patris mei conſuetudine, hero inſcio, uti frui poſſet.

Humana imbecillitas.

Capto tandem cum lena conſilio, pſeu-

pseudomarito persuadet, ut secum & cum magna familiæ parte ad locum quendam amœnissimum sesquimilliari circiter ab urbe distantem, animi recreandi caussa proficisceretur. quod ille non gravate fecit. Erat vero ea loci ratio, ut eò proficiscentibus prædium illud patris mei, de quo supra dixi, prætereundum esset. Ab eo quum non procul abessent, misera miserè exclamare cœpit, gravissimos uteri dolores suboriri sibi conquesta, & matutinum frigus morbi caussam caussata. ea vero doloris, jam ambabus manibus ventrem premendo, jam fibulas, quibus pectus constrictum erat, solvendo, jam caput rotando, signa dabat, ut è sella, qua mulo Hispanicarum mulierum more, imposita vehebatur, detrahere eam necesse fuerit, magna cum omnium, de ejus valetudine jam conclamatum existimantium, commiseratione, etiam viatorum, qui interea multi eôdem loci venerant. & quisque appositum morbo illi, ut putabant, remedium proponebant: quorum tamen nullum erat usui, quum nec locus esset unde peterentur, nec ubi applicarentur. Ad urbem redire erat impossibile; progredi magis difficile; in media via ita destitutam jacere, probrosum. In tanta consilii inopia ait quidam

N. astutiã muliebrem.

dam è viatoribus: Quin vos, relicto itinere, bonam hanc matronam in proximam illam villam defertis, morbi sui remedium ibi forte inventuram? Et hic non erat Princeps Sacerdotum, vaticinabatur tamen. Tam bono ac promto consilio omnibus assentientibus, Milite inprimis, mittitur qui patris familias aut domesticorum voluntatem exploraret. Ei ostium pulsanti ancilla à patre meo qui clam ibi erat, de omnibus quæ facienda essent edocta, (quamvis & ipsa in his plusquam nimium saperet) occurrit, & licet herus absens esset, liberaliter omnia pollicetur. nec mora. delata excipitur comiter, portatur in cubiculum egregiè ornatum, in lectum collocatur, incenduntur odores, apponitur mensa exquisitis cibis ac bellariis exstructa, calefiunt lintea tergendo utero: quæ tamen illa non ventri sed inferioribus membris applicuit, ne forte stomachus inde motum aliquem ac solutionem sentiret. Sedatis jam quodam modo doloribus, dormire paullum se velle ait. quo lætus Miles, fenestras omnes occludi, ac familiares abire jubet: dein etiam ipse in proximos discedit hortos, diligenter edicens omnibus, ne quis cubiculum ingrederetur, aut clamore vel strepitu quiescenti molestus

esset:

eſſet: dato viduæ illi lenæ negocio, ut curam ejus haberet, & quamprimum evigilaſſet, ſibi renunciaret. In proximo interim conclavi latens pater meus hæc omnia audiebat: jamque altiſſimo ubique ſilentio, per pſeudothyrum, cubiculum ingreſſus, lena interim in excubiis ſtante, ea remedia ægræ mulieri applicat, quibus intra bihorium perſanata fuit. Jam dies multum proceſſerat, quocirca Miles moræ pertæſus, & cònſilium vel ad conſtitutum locum progrediendi, vel ad urbem redeundi, ex Amatæ valetudine capturus, ad cubiculum in quo mater mea jacebat, viam rurſus affectat. de quo certior factus Jovialis Amphitruo, ad prius illud ſuum ſtabulum ſe recepit: inde mox per poſticum ſe proripiens, clam omnibus Hiſpalim regreditur. Suſpenſo gradu appropinquantem Militem ſentiens mulier, quaſi è gravi ſomno evigilans, Hei, inquit, moleſtos homines! ſiccine vel unius momenti quietem mihi invidetis? Tum Miles ſeſe excuſans, dolere ſibi dixit quod intempeſtive eam excitaſſet: ac lubenter diutiũs exſpectaturum fuiſſe, niſi jam à ſomno relictam exiſtimaſſet, ut quæ jam duas integras horas dormierit. Egon, inquit mulier, duas horas? At ita valeam, ut ego jamjam modo

obdormiſſe mihi videor ! ſed quantulumcunque fuerit pauxillum hoc temporis, vix umquam certè ſuavius me quieviſſe memini. multumque laudato quod applicitum ipſi fuerat remedio, à quo vitam accepiſſe ſe ajebat, lætum præ ſe ferebat vultum; quo magnopere recreatus Miles, non invita, immò ſuggerente ipſa, eum diem ubi erant loci, hilarem agere ſtatuerunt, ut cujus non minor eſſet quam ejus ad quem ibant amœnitas. Mox ergo quidquid ſecum attulerant cibi ac vini depromitur, ac menſis infertur, & non ab hero ſolum & hera, ſed à domeſticis quoque Saturnalia celebrantur.

Ea non minus viris uſitata. Solutis in lætitiam omnium animis, pater meus Hiſpali, uti ſolitus erat, equo ad villam revectus ſupervenit. Occurrit ſtatim Miles. Importunitatem ſuam vel impudentiam potius, ignoti hoſpitis liberalitate abutentis, repentino & in ipſa via orto mulieris morbo excuſat: viciſſim officia quæque pollicetur. Non minus artificioſis verbis mulieris caſum miſeratus pater meus, de tanti viri amicitia inde conciliata ſibi gratulatur; tum reliquis ceremoniis ita defungitur ut ex vervecum patria non eſſe facile appareret. Sublatis menſis, chartæ luſoriæ poſcuntur: quo in ludo pater meus ita pugna-

gnabat tamquam qui vincere nollet, omni lucro ad Amatam jam utique redeunte. Appetente jam nocte, cymbam frondentibus ramis ornatam, conſcendunt, & Muſicis deambulantium concentibus, quod fieri eo tempore & loco amat, utraque ripa perſonante, in urbem reventuntur. Contractam ex eo amicitiam pater meus diligenter poſtea coluit, Militem omni honore, & quibus poterat officiis proſequens, contubernalem vero ſeu thori participem quæ placere intelligebat munuſculis demerens; ita caute tamen, ut bono ſeni nulla daretur ſuſpicionis anſa. quod facile erat Pœno homini, in Genuatum ſcholis erudito: tum mulieri Bæticæ, coccyce, quod dicitur, vere aſtutiori, & ab ineunte ætate iis quas dixi artibus aſſuetæ. Vix credi poteſt quam lucroſum hoc fuerit matri meæ contubernium. Pauciſſimis certe annis, ut ipſam non ſemel mihi narrare memini, ab utroque plus tribus ducatorum millibus corrogavit, præter mundum muliebrem variamque ſupellectilem, rei faciundæ unice intenta. Non enim ignorabat, quam raro ejuſmodi occaſiones homini ſe darent: quibus niſi utaris, cum ipſo tempore è manibus quam velociſſimè elabuntur.

Artes muliebres.

Erat, ut ſupra dixi, bonus ille homo

Etiam divites mortui inopes.

jam ante provectæ ætatis; mater vero mea adoleſcentula, forma ac moribus plane illecebroſis, ex quo factum eſt, ut effetus ille ac viribus exhauſtus non multo pòſt vitam cum morte commutaret; matremque meam, ſuperſtitem, quæ ſæpè antea jurarat ſine ipſa ſe vivere non poſſe, ut & ipſe illam vitam ſuam appellabat, & ſe ipſum mendacii convicerit. Dum animam ille ageret, animam quoque agebat res ipſius familiaris, omnibus qui tanquam vultures ad cadaver, convolaverant, quod quiſque poterat, ad ſe rapientibus. Sed melior ſors erat matris meæ, cui tamquam promæcondæ, vivus ille, traditis clavibus, omnia crediderat. Quid multis? Multorum, quamvis non conductorum, ſedulitate omnes ciſtæ exenteratæ ac tota domus ita perpurgata fuit, ut vix lodicula involvendo cadaveri ſuperfuerit, non ſine cognatorum maximè & affinium, & admiratione & indignatione. Diligenter quidem inquirebatur, quo tandem opulenti ſenis (ita namque putabatur) fortunæ devenviſſent, affixis etiam cenſuris Eccleſiaſticis: ſed minus nihilo poterat deprehendi. Quotus quiſque enim facto aut fraude ablatum ultro reſtituit? Mater mea, quæ omnium ſuſpicionibus deſignabatur,

ita

ita ſe purgavit, ut diceret, nunquam illum congerendarum opum ſtudioſum fuiſſe, ſed eo quod præ manibus erat uſum, pauxillum quiddam ab illo ſibi non donatum, ſed bene & cum pœna coporis meritæ mercedis loco datum. Nec rei tantum, ſed conſcientiæ quoque volens conſulere, Juriſconſultos interrogabat: à quibus reſponſum fuit, ejuſmodi donationes conſcientiam minime lædere: nec repudianda eſſe *talia munera*, quæ *licet* turpiter acquirantur, honeſte tamen accipiuntur. Nullibi mihi magis verum viſum eſt uſitatum illud verbum, quo divites fame; pauperes ingluvie; & quibus ſuus non eſt, heres; Eccleſiaſtici inprimis, nuditate & frigore mori dicuntur. Divites enim perpetuo valetudinis tuendæ ſtudio ad Medicorum præſcriptum tam ſobriè edunt ac bibunt (nolo hic quidquam de illis dicere quibus avaritia ſobrietatis eſt magiſtra.) ut vix unquam de menſa ſaturi ſurgant. quod ſi morbus, vel morbi ſaltem ſuſpicio ingruerit; adeſt ſtatim Medicus, cibum, potum unciatim diſpertit, vini uſum, & quidquid fere palato ſapit, interdicit, potiones medicatas propinat; quibus corpus non nutritur, ſed emaciatur, donec tandem quaſi fame conta-

beſcat & emoriatur. Pauperes ut in vita ad exſatiandam quaſi congenitam famem, avide in ventrem omnia congerunt; ita poſtquam ægrotare cœperint, à notis & vicinis ex Chriſtiana charitate certatim aggeſtis varii generis eſculentis ac poculentis tantum non obruuntur. Videas etiam mulierculas nonnullas nimia pietate inductas per noſocomia & Xenodochia cum caniſtris & ſportulis delicato cibo plenis diſcurſantes, quæ dum miſeris eleemoſynam dant; vitam adimunt, cruditate ſtomachi nimis multa ingeſta concoquere non valentis, enectis: Eccleſiaſtici denſque & quibus nulli fidi ſunt domeſtici, ſi in morbum inciderint, & veſtiarium & bona ſua omnia diripi vident, ita ut miſeris vix lectus in quo cubant, relinquatur, atque ita cum frigore conflictandum ſit. Sed ad rem.

Curruca. Quo tempore mater mea, licet nupta nunquam fuerit, vidua facta eſt, ego jam quadrimus eram: jam tum quum naſcerer tanto felicior, quod velut alter Hercules, duos haberem patres, à matre mihi certa feminini calculi arte, aſſignatos: quod an per Naturam fieri poſſet, Medicorum diſceptent filii. Ego ut utrique palpabar ac pueriliter ablandiebar; ita uterque me amplexibus, oſcu-

oſculis obruebat, ac pro ſuo agnoſcebat. Ajebat ille, me vivam eſſe ſui imaginem, nec ovum ovo eſſe ſimilius: alter, ſuum vultum in meo ſpectari; per quem ſi vel cæcus manum ducat, tantam quanta vix uſquam eſſe queat, ſimilitudinem facile ſit deprehenſurus. Illud tantum erat diſcriminis, quod qui putabat ac profitebatur ſe patrem meum eſſe, non erat; qui vero erat, quoad ille alter viveret, diſſimulabat. Hæc ego non ex conjectura, ſed matris meæ relatione habeo: qua nullus ad honorem teſtis eſt magis idoneus aut fide dignus. Quocirca omni meliore forma ac modo proteſtor contra illos qui incertum eſſe dicent, utri horum, aut forte tertio alicui ortum meum debeam. Næ illi omni odio digni ſunt qui nodum in ſcirpo quærunt, & ignota nihilque ad ſe pertinentia inveſtigant. Quid enim ipſorum refert, duos ego an tres, Sejum an Mævium patrem habuerim? Mihi ſatius eſt multos quam nullum habuiſſe patrem. Et ipſi matrem forte, patrem non facile poſſent oſtendere. Nec mirum, quum etiam Telemachus num Uliſſis eſſet filius, rogatus, reſponderit:

Θάγſſ. Μήτηρμέν τ' ἐμέφησι τοῦ ἔμμεναι αὐτὰρ ἔγωγε
Οὐκ οἶδ' οὐ γάρ τοι τὶς ἑὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω.

Eſſe quidem illius mater me ait: aſt ego ſane
Neſcio. nemo ſuum patrem nam noverit ipſe.

Sed abſit ut cujuſquam matronæ caſtitatem ſugillemus. illud tantum Quodlibetariis diſcutiendum hic relinquo, an firmiori nitatur ratione Salica Gallorum lex, quæ liberos è maſcula tantum regii ſanguinis ſtirpe progenitos ad regnum admittit, an illa neſcio cujus non ita pridem cognitæ gentis, quæ reges à feminina proſapia petit. Ad me quod attinet, quin matris meæ fuerim filius, neminem ambigere memini. Quod ſi patris cauſſa vitium aliquod fuit in natalibus, illud ab eo ipſo fuit emendatum, ducta in legitimam uxorem matre mea, ſenis illius contubernio jam viduata. Nam etſi non ignorabat quæ eſſet omnium de ea exiſtimatio & fama; vicit tamen omnem honeſtatis rationem pecuniæ, quam penes ipſam eſſe ſciebat, cupiditas. Non parum quoque apud eum potuit mei amor, quem jam ante filium ſuum eſſe ſibi perſuaſerat: tum priſtinæ illius furtivæ cum matre

mea

mea consuetudinis recordatio. Peractis sine magna pompa nuptiis, pater meus nihil aliud agere quam comessari, ludere, domi forisque immensos sumtus facere: quibus quum redditus minime responderent, jaceret interim negociatio, paucis annis & dos matris meæ, quam sibi ipsa acquisierat, cujus precium non minus erat decem scutatorum millibus, & prædium Alfaracium absorpta sunt. Nec multo post pater meus non tam morbo quam mœrore confectus, è vivis discessit.

Tam inopinato fulmine icta mater mea, indies conditionem suam ex mala pejorem fieri sensit. Non infamia tantum, sed odio etiam apud plerosque omnes, maximè honestos, laborabat, intolerabili arrogantia, quam in omni superiori vita præ se tulerat, collecto. Nec enim inusitatum est, ejusmodi notæ homines supra alios sese efferre; præsertim si paullo secundior fortuna eis adspirarit. Sed putidæ isti superbiæ Nemesis tergum premit. Quod quidem mater mea bene est experta. Ubi namque amici juxta atque inimici tantum non ad incitas redactam vidêre, statim velut solutis omnium linguis, qui antea in occulto detraxerant, miseram publicis sermonibus & conviciis proscindebant, immò *Viduarum conditio.*

pipulis quoque differebant, repetita non modo ipsius & patris mei, seu potius patrum meorum historia, verùm etiam ad avum atque aviam usque producta. Narrabant enim, quomodo avia mea, pro eo quod mater mea duos, duodeviginti habuerit viros, eosque omnes ita cicures ac mansuefactos, ut tanquam pulli gallinacei sine ullo prœlio aut dimicatione ex eodem vase ederint ac biberint, una atque eadem corte inclusi, ex quo facile potest intelligi, quam patrum dives fuerit mater mea. Singulis enim eorum astuta mulier, immò unusquisque sibi persuaserat, se verum patrem esse. unum tamen præ ceteris magnifaciebat, qui nuper è Peruana venerat, & aurum atque argentum corbibus aggerebat. In eo aviæ meæ sors multo erat potior, quod filiam haberet, qua se familiamque facile ac commode sustentabat: at matri meæ filius erat, ad perdendum tantum, non ad lucrandum natus. Quod si soror mihi, matri filia se digna obtigisset, equidem medium ostendissemus Fortunæ digitum; quum Hispali in tanta varia negocia exercentium multitudine nunquam defuturi fuerint preciosi dedecorum emtores. sin isthic ad lubitum res non successisset, uti flumina omnia mare, ita me quoque

Proles parentum similis.

que

que ac meos Aula recepisset. Vidi quippe ibi ad officia, commissiones, præsertim peregre obeundas, nullas facilius promoveri quam quibus domi aut mulier, aut soror formosa & amabilis est. Horum nihil quum mihi esset, nec ulla daret se arbor, quæ umbram mihi faceret, relictis matre ac patria, tentandum mihi duxi, an fortunæ meæ faber ipse fieri possem.

CAPUT III.

Prima Gusmani peregrinatio.

ERam, ut dixi, viduæ filius, tenellus adolescens, mollitie & luxu perditus, sine disciplina tam paterna quàm materna, in meris deliciis, non minus quàm Toletani alicujus prædivitis mercatoris filiolus, èducatus: quibus paullatim deficientibus, quamvis ægre è complexu matris avellerer, non tamen amplius tantam fortunæ mutationem ferre sustinebam. Animum addebat ipsa ignorantia, omnem aliam terram non minus quam patriam propitiam ac deliciarum feracem mihi fore imaginanti. Accendebar quoque desiderio paternos amicos ac cognatos foris vi- *Adolescentiæ imperitia.*

 den-

dendi: quos certatim ad me excipiendum, fovendum, vel manibus deportandum, atque adeò inaurandum occursuros mihi persuaseram. Quid multis? Sabinorum more modoque somniabam. Sed idem mihi accidit quod cani Æsopico, relicto quod in ore habebat carnis frusto, umbræ ejus quod in aqua aspexerat, inhianti. Quamprimum fere extra portas pedem extulissem, subito nescio quæ mœstitia ita me invasit, ut duo quasi Nili ex oculis meis erumpere viderentur. Sic lacrymis totus madens, & animi anxius, quum suspenso velut inter cœlum ac terram gradu spacia aliquot confecissem, multo magis turbari cœpi, ut appetere jam noctem sensi.

N. peregrinaturi. Jam ad fanum S. Lazari, quod uno ferè miliari Hispali abest, perveneram. ibi paullisper considens, excussis diligenter omnibus meæ vitæ rationibus, quum me ad iter tam malè paratum animadverterem, domũ reverti decrevi. Nam & contra hibernum gelu vestibus malè armatus eram, & nullo pæne (quod mali caput erat) viatico instructus. non pransus fueram, non cœnatus. quod si mihi mens non læva fuisset, prius aliquid alicunde in zonulam corrasissem pecuniæ, & in peram aliquid cibarii condidissem, quam iter essem ingressus. Tum quidem

dem primùm ego intellexi quantum interſit inter ſaturum & famelicum ventrem; & quam pulchrè ſaperet Plautinus ille paraſitus, qui homines nequaquam catenis vinciendos, ſed eſcariis vinclis adſtringendos cenſet.

Quem (inquit) *tu aſſervare rectè, ne aufugiat, voles,*
Eſca atque potione vinciri decet.
Apud plenam menſam homini roſtrum deliges.
Dum tu illi quod edit & quod potet præbeas
Suo arbitratu atque affatim cotidie:
Numquam edepol fugiet, tametſi capitale fecerit.

Labores certe omnes & ærumnæ quantumvis graves victus copia ac benignitate leniores redduntur. at ſi ad labores adjungatur fames, nihil miſerius vel cogitatione fingi poteſt. Quin etiamſi cetera omnia abunde adſint, deſit autem ventri cibus: ceteris omnibus unum hunc defectum redimere penſi nihil habeas. Non ſine cauſſa famem *maleſuadam* dixit Poëtarum princeps. exemplis, quæ nimis quamplurima ſuppetunt in re odioſa, non utar. Tali incommodo tum primùm conflictatus, omniquè deſtitutus & conſilio & auxilio, nihil aliud quã hinc profundam voraginem, illinc al-

Victus optimum in vita.

tissimum præcipitium oculis meis subjecta videbam. Tandem frustra defatigato variis cogitationibus animo, rem omnem Deo committere decrevi: ac templum, quod dixi, ingressus, tanto breviori (quam devota aut efficace, nescio) Deum comprecatus sum, ut iter meum ac cœpta omnia fortunare vellet, quod appetente jam nocte, ædituum in claudenda æde jam occupatum viderem. Sic deprehensus, in porticu cubile quæsivi, ac profundo oppressus somno totam noctem in multum usque diem dormivi; ipsa melancholia forte somno materiam subministrante. Equidem, credo, adhuc ibi jacerem, nisi mane muliercularum quarumdam cum nova nupta ad Ecclesiam venientium, & pro more patriæ cantu ac cymbalis perstrepentium adventu fuissem excitatus. Quum ægre ad me rediissem, cibo inanis, plenus tamen somnolentia, multo minus quam antea quid agerem constitutum habebam; immò vix ubi locorum essem, sciebam: adeoque experrectus ac vigilans somniare mihi nihilominus videbar. Tandem recurrente quas heri aggressus eram rerum memoria, cum animo ita constitui: Quod felix faustumque sit, ac mihi salutare: jam jacta est alea. Itaque cœptum iter prosequar;

ſequar; quo tamen irem, plane adhuc incertus. Optimum viſum eſt ut maximè tritam viam ingrederer, quocunque tandem illa duceret. Ducebant me pedes, ſequebar ego ambulans, nihil penſi habens, ſed rem omnem divinæ providentiæ committens: ad exemplum neſcio cujus Medici, qui literarum & artis ignarus, ſi forte ad ægrum veniſſet, non conſiderata morbi aut ægrotantis natura (quî enim poſſet, homo rudis?) unum aliquod medicamentum ex innumeris, quæ chartis perſcripta aſſidue ſecum circumferre ſolitus erat, veluti ſorte ducebat, prius Deum comprecatus, ut bene conveniens ac ſalubre in manus ſibi mitteret. Itidem ego ſine ullo filio quaſi labyrinthum ingreſſus, progreſſum, exitum & omnia ſoli Deo commiſi. Poſtea certe expertus ſum etiam mala bonis in bonum cedere, modo Deo morigeros ſe præbeant, & quæ à manu ipſius proficiſcuntur, patienter ferant. Me quidem omnis generis ærumnæ ab initio peregrinationis meæ ita perſequutæ ſunt, ut vix reſpirandi mihi ſpacium conceſſerint. Sed pleræque harum non erant ex illis quas Deus immittit, ſed quas ego mihi ipſe jumento meo accerſiveram. Immane vero quantum hæ ab illis diſcrepant. Quæ à manu

manu Dei veniunt, purum putum aurum ſunt ſcoria involutum, gemmæ precioſæ, ſed rudes & impolitæ, roſæ inter ſpinas: ad ſalutem, non ad perditionem natæ & datæ. In quas vero homines ſua ipſorum culpa ſe conjiciunt, viperarum ſunt morſus, ictus ſcorpionum in ſinu latentium: in quibus illud multo omnium peſſimum eſt, quod ipſa conſcientia vix ulla admittit ſolatia, quæ ſuperioribus illis abunde ſuppetunt. Sed in hoc velut rationum libro utramque paginam peccata noſtra faciunt: quibus eluendis, univerſum omnium miſeriarum mare ſatis non eſt.

Hoſpitiorum deſcriptio. Sed ut ad me redeam, quum eo die ad duo fere milliaria progreſſus eſſem, jam ad Antipodas perveniſſe, & quaſi alter Columbus, novum terrarum orbem reperiſſe mihi videbar. commodùm in via hoſpitium video. ingredior, feſſus de via, fame & ſiti confectus. Meridies erat, ipſum prandendi tempus. Rogo hoſpitam ut cibi aliquid apponat. illa nihil præter ova ſe habere reſpondit. atque utinam ne hæc quidem habuiſſet. Sed quid ova dico? Equidem quid gallinæ quæ illis incubuerat acciderit, neſcio; hoc ſcio non tam ova quam pullos incruſtatos fuiſſe. Credo gallinam matrem à vulpe aut hoſpitibus devo-

devoratam antequam ova exclusisset; quorum jacturam ne faceret frugalis mulier, bonis illa & sinceris miscuit, mihique, dignas labris lactucas forte existimans, apposuit. Ut me ergo vidit puerum valentulum, vultu ac totius corporis lineamentis haud deformem, manu leniter per frontem ducta mentum mihi permulcens, Quam viam, inquit, noster hic insistit nepotulus? Ad tam fœdum contactum exhorrescens, ac plusquam nauseabundus, O mater, inquam, non audis intestina mihi latrantia? Succurre famelico. de itinere meo postea & rogandi & respondendi tempus erit. Commodum tum accidit ut stomacho essem plane vacuo, alioqui omnia funditus ejecturo. Tum festinabunda illa scabello fracto insidere me jubet, apponit mensulam in qua paullo ante vituli intestina purgaverat, sordium reliquias tegente mappa pæne spurciore. pro salillo fundus erat fractæ lagenæ fictilis, poculi vicem explebat catillus ater ligneus. Tali apparatu dignæ mox dapes afferuntur: panis furfuraceus, placenta male cocta, ipso furno nigrior, emplastrũ potius dixisses. Quid multa? & ipsa hospita, & panis, & omnis apparatus tam erant sibi similia quam aqua aquæ: ex eodem puteo scilicet hausta. Facile videbam domi

domi me non esse; ubi nec ipsæ deliciæ satis mihi placebant? Sed quid facerem? Et ova illa, vel potius incrustati pulli gallinacei, & quidquid oppositum erat, in ventrem meum transierunt. Illud tum intelligebam, Optimum condimentum esse famem, cibi tamen defectum supplebat vini bonitas, quo animi ac corporis vires mediocriter restauravi. In viam inde regressus, dum totius ille apparatus, & inprimis ipsius hospitæ sordidissimus habitus animo subinde occurrit, dum miseros pullos intestina mihi quasi rostris impetentes sentio; tanta stomachum meum invasit nausea, ut velut à fundo commotus, quidquid ingestum fuerat ejecerit. Sic languidus omnino sub proximæ arboris umbram me recipio, paullum quietis capturus.

CAPUT IV.

Agasoni narrat Gusmanus quid sibi in caupona acciderit. is vicissim cum multo risu duas illi similes narrat historias. De injuriis condonandis Dissertatiuncula.

DUM variis curis ac cogitationibus distractus, mentum una suffulciens manu, humi ita recubo, Agasonem ecce vacuã armenta Cazzagliam versus (erat id proximum oppidum) agentem: qui ut turbatum me ac tristem plane vidit, cujas essem, unde venirem, quonam irem, aliaque quæ solent, percunctatus est. Respondeo quæ visa erant: & inprimis quid in caupona mihi acciderit, narro. Heic ille in tantum repente risum effusus est, ut sibi pæne ilia dissolverit; mihi vero bilem non mediocriter accenderit, adeo ut tota mihi facies paullo ante instar mortui pallida, subitaneo rubore suffunderetur. Hem, cogitabam; scelestum hominem qui fortunam tuam non modo non miseratur, verum etiam deridet! Et hanc quidem, ut

ut mihi videbatur, injuriam ulcisci misere cupiebam. Sed vanam sine viribus iram esse facile intelligebam. Sane prudenter eos facere judico, qui quod mutare non possunt, dissimulant, & pro ira patientiam animo imperant. Quid enim misellus ego, cum omni mea indagatione lucri fecissem. Traduxissem scilicet me ipsum; & una cum majori ludibrio periculum quoque mihi accersivissem. Non continere tamen me poteram quin caperata fronte ac vultu adducto ita alloquerer cachinnantem: Quid tu, mi homo, an dignum me risu ac ludibrio existimas? non te pudet jacenti insultare, & afflicto afflictionem addere? Ille quasi non exaudito sermone meo, multo magis ridere, adeoque in cachinnos effundi, ut ambabus manibus ventrem continere cogeretur, & jam jamque asino delapsurus videretur. Favebam ego lapsabundo: is vero ubi paullum se collegit, Non tuam, singultiens adhuc risu, inquit, ô adolescens, quæcunque illa sit fortunam (absit enim à me talis inhumanitas ut sim ἐπιχαιρέκακος, id est, *alienis malis gaudens*) sed id quod ante bihorium fere in ea quam dicis caupona accidit, rideo. Tum pergens, numquid obvios hodie habuisti duos adolescentes, militari habi-

Mœror suspicax.

habitu veſtitos? Ego, inquam, ſi recte memini, non illos quidem obvios habui, ſed egreſſus in cauponam modo adventantes reliqui. & ſane uterque feroculus mihi videbatur. Non erras, inquit ille. Sed audi quid fecerint. interim vero dum narro, aſino huic inſide, ut commodius unà quod ad oppidum uſque reſtat viæ conficere poſſimus. Tantam in agreſti ingenio, ut paullo ante mihi videbatur, humanitatem exoſculatus, quum jumentum conſcendiſſem, non procul inde duos ætate & habitu venerandos viros aſpicimus, ſub arbore adventum noſtrum præſtolantes. Ad eos ubi venimus, idem beneficium petunt quo ille ultro me affecerat. Nihil ille tergiverſatus, exiguam tantum mercedem pactus, utrumque in vacua jumenta recepit. Mora hæc dici non poteſt quantopere deſiderium id quod in caupona acciderit cognoſcendi auxerit; tanto magis quod neſcio quid in caupona illa deſignatum, & horribilem de peſſima muliere vindictam ſumtam, cogitatione mihi fingebam. Sic hominum eſt ingenium. Quas aliis faciunt injurias (& quotuſquiſque eſt qui hoc ipſum poſſit agnoſcere? immò pro beneficio nonnulli imputant, quod ſumma eſt injuria) leves putant, quas vero

Agreſtis humanitas.

Quiſque ſibi blanditur.

vero ab aliis accipiunt, aut accipere ſibi videntur, vix ullis pœnis expiandas credunt. Jam ego igne cœlitus demiſſo cauponam combuſtam, jam impiam mulierem à terra abſorptam, aut ad minimum, à duobus illis Martiis pullis arbori alligatam & ad necem uſque plagis oppletam mihi imaginabar. Sed ſi non planè puerili fuiſſem ingenio, facile ex immoderato hominis riſu magis joculare aliquid quam triſte animo concepiſſem. Urgeo hominem ut narrare pergat. ille ſic infit: Duo illi de quibus dicere cœpi juvenes in eadem qua tu caupona non minus laute tractati ſunt, ſed minus gratam hoſpitæ ſymbolam ſolverunt. Ex eodem ovorum genere placenta eis fuit oppoſita: ſed quum illi vitella jam oſſiculis obriguiſſe deprehendiſſent, diſſimulata nauſea, ecquid aliud edulii in promtu eſſent quæſiverunt. Commodùm piſcator mullum prægrandem in cauponam attulerat hoſpitæque vendiderat: quem illa exenteratum, in fruſtra ſectum & modico ſale conditum penori incluſit. Tum alter, Mea mater, inquit, piſcem illum nobis vende, & fruſtum unum aut alterum nobis in prandium para: quod reliquum fuerit, ad cœnam reſervabimus. Licitantur. addicit illa multo majoris quam antea

Pulcher error.

antea emerat. Frustum unum elixum, alterum assum illis apponit: reliquum illi strophio involutum in peram condunt. Jam saturi, alter placentam clam dextra capiens manu, vetulam aliis negociis occupatam, quasi symbolam posciturus, accedit, & in os, oculos, totamque faciem placentam (ex ovis dicam an pullis?) ita impingit, ut quasi omni sensu amisso obstupesceret, & extra se esset. Accurrit mox alter, & sodalem objurgans, scilicet, calido cinere faciem emplastratam ita ei opplet, ut pisci ad frigendum apparato similis videretur. Hic iterum bonus ille homo in tantos cachinnos effundi, ut narrationem pertexere non posset. Nos ridentem ridemus. ille vero, quæso, inquit, ignoscite. Mihi quotiescunque vetulæ illius impurissimæ spectaculum animo occurret, quoad vixero, materia risus nunquam deerit. Tum ego, Mihi vero semper erit ut doleam, quod de pessima illa ultionem ipse sumere non potui; gaudeo tamen à duobus illis meam vicem suppletam: quibus, si possim, lubens bene faxim. Erit tamen forte ubi meipsum quoque ulciscar. *Sic datur.*

Hæc quum alter comitum nostrorum audiisset, sermonem meum vultu aspernatus, Hæc verba, inquit, ô adolescens,

Contra vindictæ cupidos. lescens, splendida tibi bilis suggerit: non verò dubito, si mihi auscultaveris, quin culpam in eo tuam sis agniturus atque etiam in posterum vitaturus.

Deus ac Servator noster Jesus Christus omnibus suis fidelibus stricte imperat, ut inimicis omnes condonent injurias, immò benefaciant quoque iis à quibus odio habentur. Ubi notandum est, non jubere uti bene iis faciamus, qui nobis male faciunt. Potest quidem inimicus odisse te, malè facere tamen tibi non potest, si tu nolis. Quum enim ea tantum verè bona sint quæ semper durant, nec ulli mutationi sunt obnoxia: manifestum est illa quibus hodie abundamus, cras caremus, in malis potius quam bonis habenda, ut quæ multorum malorum caussæ sunt, dum iis confisi, nos ipsos perdimus. Quod si verè loqui velimus, inimici sunt quos pro amicis, & amici quos pro inimicis habemus. Tu quidem eum amicum putas qui vel facultatibus suis te juvat, aut favore suo te provehit, aut aliqua alia ratione commoda tua promovet. Sed ô Deum immortalem, quanta est ejusmodi amicorũ paucitas!

— Vix sunt numero totidem quot
Thebarum portæ, vel divitis ostia Nili.

Benevolentiam scilicet ostentant plerique, beneficentiam vix quisquam. Amici

ci omnes tibi ſunt, ita tamen ne oneri ſis aut ſumtui. Sed eſt talis aliquis, qui liberali quocunque opus eſt in te conferat manu: quantillum hoc ipſum eſt? Quod ſi omnes ſuas tibi facultates largiatur, nunquid iis animam tuam ex inferno redimet? & hodie quidem noſtri divites pecunias ſuas & talia non in virtute præditos, ſed in cupiditatum ſuarum miniſtros profundunt. Si vitæ tuæ pro me facias jacturam, ad meam nihil tamen addideris. Si honoris; non honor ille erit, ſed ignominia. Verus enim honor eſt, Deo ſervire. quidquid extra hoc eſt, malum ac turpe eſt. Dum ergo temporalia mihi das, vana das, inutilia, non rarò etiam noxia. O quam multi parentes, dum opes accumulando liberis prodeſſe volunt, eoſdem perdunt! Fit enim plerumque ut laborioſe à majoribus, non citra ſordes & peccatum, quæſita vel turpiter à filiis aut nepotibus profundantur, vel ab iiſdem ad aliquorum detrimenta, proximi facultates exſugendo, uſurpentur. Sic illos luxus, hos avaritia ad infernum deducit: ipſis parentibus materiam ſuppeditantibus. Nocet ergo non raro amicus; at inimicus ſemper prodeſt, modo nos ipſi velimus. ſi male ille mihi voluerit; ego illi bene: certus jam ſum

Siniſtra liberalitas.

Hoſti bene faciendū.

de Dei erga me benevolentia. Si parvam ei condonem injuriam; mihi omnia peccata mea remittentur. Si maledicenti benedicam, nihil mihi nocebunt ipſius maledictiones, benedictio vero mea id promerebitur, ut ad mè quoque pertineat vox illa Chriſti in extremo judicio ſuos ita vocaturi: *Venite benedicti Patris mei.* Vides ergo quomodo ſuis cogitationibus, verbis, factis, noſtra emendet nobiſque utilia reddat inimicus. Non nego magnam rem ac pænè ſupra hominis vires poſitam eſſe, inimicum diligere. Sed nobis illud tantum conſiderandum, Dei hoc præceptum eſſe, non vero illud, quam difficile ſit. Quod ſi terrenorum Principum mandata, qualiacumque illa ſint, diligenter obſervamus: quanto magis cœleſtis Monarchæ voluntatem exſequi debemus? qui ſi dicat; *Hoc volo*: tu quale hoc ipſum ſit non multum laborabis, ſed animum rebus omnibus relictis, ad obedientiam flectes. Et tamen hic quoque imbecillitatis noſtræ rationem habet benigniſſimus Deus, medicos imitans, qui ut non crudas radices, flores, aut herbas, ſed ſaccharo ac melle conditas, ac diligenter præparatas ægris porrigunt: ſic ille hujus ipſius præcepti aſperitatem fructus, qui ex ejus obſervatione provenit,

Dei juſſu.

venit, dulcedine mitigat ac lenit. Quamquam frustra ac sine caussa præcepti hujus difficultatem accusamus. Age enim, si dux militum ab imperatore arci cuidam custodiendæ cum præsidio esses impositus, cum mandato, ut ne his omnino contra hostem transeuntem moveas, nec ad pugnam ullo modo prolectari te sinas. Jam si ille contumeliosis tibi verbis insultet, & ignaviam exprobret; numquid tu illius injurias ridebis potius quam vindicabis; etiamsi possis? tantum ut ne imperatoris mandato posthabito, in militarem pecces disciplinam, & gravissimam hoc ipso pœnam incurras. Cur idem Deo non præstemus? Christum servatorem nostrum vide, suo exemplo nobis præeuntem. Percussus, non repercussit, sed sceleratum hominem erroris salutariter admonuit: non insidiatus est insidiantibus, non convicia dixit conviciantibus, sed omnia tulit patientissime: & tamquam agnus innocens, ne tum quidem quum tonderetur atque adeò mactaretur, os suum aperuit, nisi pro inimicis deprecando. Idem fecerunt dilecti Deo homines B. Bernardus fratres ab injuriæ quæ ipsi illata fuerat ultione avocans, Non æquum esse clamavit, ut qui suam quotidie culpam condonari sibi

Christi exemplo.

petit, alienam ulciſcatur. S. Stephanus inter undique appluentium lapidum acervos jam jam deficiente voce Deum orat ut cædis ſuæ auctoribus ignoſcat: eaque deprecatione Sauli, Paulo poſtea dicto, converſionem ac ſalutem impetrat. Recte ergo idem Divus Apoſtolus nos monet, ne iram pernoctare nobiſcum ſinamus: ut benedicamus perſequentibus nos, & non maledicamus: ut eſurientibus cibum, ſitientibus potum præbeamus, &c. addens, eandem menſuram qua aliis menſi fuerimus, nobis redditum iri. S. Jacobus judicium abſque miſericordia ei minatur, qui miſericordia erga alios uti nolit.

Imp. Constantini benignitas.

Memorabile eſt Conſtantini Magni exemplum: qui quum accepiſſet, ſtatuam ſuam à petulantiſſimis hominibus per ſummam contumeliam lapidibus impetitam ac contis & gladiis confoſſam, vultu ac reliquis ſuis membris manu pertractatis, Ubinam, inquit, illi ictus ſunt? ubi vulnera, quæ dicitis non ſtatuæ, ſed quaſi ipſi meo corpori illata! Equidem nulla ſentio: nec illam injuriam mihi factam puto. Quod quî dici potuiſſet cordatius à ſapientiſſimo religioſiſſimoque Imperatore? Nimirum plerique non tam veritate quam opinione injurias æſtimant ac metiuntur. Num tu putas

tas injuriam de qua tu ipſe vindictam non ſumſeris, ita impunem auctori futuram? Certe ſi quis alicui in Principis aula violentas intulerit manus, non ſatis eſt ad expiandum ſcelus ut injuria affectus afficienti ignoſcat, ſed ipſi quoque Principi cujus in eo leges graviſſimè violatæ ſunt ſatisfieri oportet. Sic exiſtima, non te ſed Deum inprimis lædi: qui vindictam ſibi permittendam clamat. Numquam ergo malum pro malo reddes, niſi vis ut malum illud in tuum ipſius recidat caput; ſed malum bono vincere ſtudebis: ſicque incredibilem in animo tuo ſenties tranquillitatem: quum ira & ultionis ſtudio nihil ſit impetuoſius ac turbulentius.

Hæc bonus ille vir equitantibus nobis prædicabat: quæ quidem aures meas celerrime prætervolaverunt. tantum abeſt ut in mentem deſcenderint. Poſt multos tamen annos eadem in memoriam revocans ac ruminans, ſic deprehendi, Præclariſſimum ultionis genus eſſe, poſſe ulciſci nec ulciſci tamen: ipſam vero vindictam Injuſtitiæ eſſe ſpeciem: qua nihil coram Deo ac hominibus fœdius eſt & magis à natura hominis alienum. Ultionis ſtudium ignaviæ eſt argumentum. Econtra *Quænam optima vindicta.*

Fortior est qui se quam qui validissima vincit
Mœnia, nec virtus altius ire potest.

Quæ (malum!) hæc est hominum audacia ac temeritas, ut quod Creatoris est, sibi usurpent, & alieno pro suo utantur? Si tibi persuasum est (& certe omnibus Christianis debet esse persuasum) omnia Dei, nihil vero, immò ne te ipsum quidem propriè tuum esse: quid tibi adimit ille qui te offendit? Omnis hic actio non tibi sed Deo competit: ad quem etiam solum vindicta pertinet. Cave tu litem alienam tuam facias. Quod si vel maximè tua quoque intersit, quid nobilius est ac generosius quam benefacere? Magnum sane quid præstiteris, si nihil male feceris; multo autem majus si male facienti benefeceris: ad quod nos divinum præceptum obstringit. Malum pro malo reddere, Satanicum est: malum pro bono plusquam Satanicum. Benefacienti benefacere, officium est hominis, nec ab ipsis quoque bestiis alienum, quæ non facilè nisi persequentes lædunt, & quendam etiam beneficiorum sensum ostendunt. At malefacienti benefacere, opus est supranaturale, scala divina ad ipsam pertingens æternitatem, clavis cœli, & jucundissima animæ ac corporis pax & quies.

quies. Quid vindictæ studium? inquieta animi agitatio, morbus vehementissimus, stimulus assiduus mentem ipsam effodiens, mera insania. Urget scrupulus in calceo pedem tuum, an propterea ferrum tibi in viscera condes? Ego cæcus esse velim, ut invisus mihi luscus aut lippus fiat? Pudeat nos Christianos ab Ethnicis solo naturæ lumine illustratis longe superari. Demonax à quodam percussus, amicis ut ad judicem iret monentibus, *Non*, inquit, *ad judicem, ô amici; sed ad medicum.* Pericles hominem tota die sibi conviciatum sub noctem cum face domum deduci jussit. Rex quidam Franciæ injuriam quæ sibi Aurelianensi tum Duci illata erat, ulcisci turpe putavit. Sexcenta his similia exempla proferri possent; sed non sunt hujus loci. Potuissem sane ego si mens non læva fuisset, sancti illius viri oratione & melior & prudentior fieri: quam ille fere usque ad Gantilianum pagum persequutus est, quò sole jam ad occasum vergente pervenimus. Et illi quidem ad amicos, nos in publicum hospitium divertimus.

CAPUT V.

Gusmanus in alio hospitio cum agasone non minus opipare quam in priori illo tractatur. Cauponum doli & malitia.

DIgressis Religiosis illis, sodalem rogo quonam ipse se recepturus esset. Ait ille, Cauponem se nosse eo loco, hominem bonum, & bene tractandis hospitibus assuetum. Credebam dicenti, (& forte ipse ita putabat) sed haud multo post non in hospitium, sed quasi latronis speluncam deductum me sensi. In Charybdi antea hæseram; nunc ecce in ipsam Scyllam delabor. Quæ nobis ibi evenerint, paucis expediam. Habebat caupo asinum simul & equam Galitianam: quæ solutæ plerumque diu noctuque, ne scilicet advenarum jumenta sola pabulum suum quæque ederent, aberrabant. Nec licet vilioris animalis conditionem equa aspernata fuerat (nam etiam scabiosi capita collimant) sed è contubernio illo gravida, mulum pepererat. Est vero in Bætica lex inviolabilis, quæ sub gravissima pœna diversi generis animalium commistionem prohibet. quocirca vafer

Hospitiorum conditio.

ſer homo pullum illum quam fieri potuit, dies aliquot clam habuit: tandem vero quum diutius latere non poſſe animadverteret, mactavit. Nos hoſpitium ingreſſi, percunctamur an cibi aliquid haberet quod nobis in cœnam daret. Annuit ille toto capite, &, Non potuiſtis, inquit, commodius venire. Ego enim heri præpinguem vitulum mactavi, cujus exta cocta habeo, ex iis, quod placebit vobis impertiturus. Exſultanti mihi ad hæc verba jamque animum in patinis habenti, omnis mora, dum menſa inſternitur, longa viſa eſt. Mox apponuntur nobis bina ova, mox ipſa exta elixa, pauca tamen, credo, ne ſatur ſtomachus fraudem deprehenderet. Etſi vero & ipſa fames me invitaret, & ſodalis mei in tuburcinando ſtrenuitas ſalivam mihi moveret: neſcio tamen quomodo ipſe cibus mihi ad dentes obhæreſcebat & nauſeam dabat. nec mirum. Erat enim ſodalis meus inter ipſas quaſi feras educatus, & aſpero victui aſſuetus: eoque quodcumque arripuiſſet, in ſtomachum demittebat: mihi vero multo melius educato palatum tam ſurdum non erat, ut ſapidum ab inſipido diſcernere non poſſet; Tum quidem mihi accidit, quod proverbio dici ſolet, Ventrem ſcilicet citius quam

Fraudes.

oculos ſatiari poſſe. Quidquid hoſpes apportabat, parum ſatis ad meam unius famem explendam arbitrabar. Rogo, an aliquid amplius haberet in cibum? Ait, ſi placeat, cerebrum vitulinum cum ovis in butyro frixum ſe nobis daturum. Interea neſcio quid edulii ex iiſdem inteſtinis confecti apponit, ne miſſio maxillis noſtris indicta videretur. In id cupidiſſime involat ſodalis meus: guſto & ego, ſed mox & ſapore & odore offenſus, abſtineo, mihi interim & ſapidiorem & copioſiorem paſtum, ſodali jam ſaturo, de cerebro promittens. Sed ſpes me fefellit. nam & ſodalis meus non minus ſtrenue ad ultimum hoc ferculum quam ad primum manus extendit, utraque maxilla ita comedens ut diebus aliquot ne panem quidem guſtaſſe videretur. Sed ad ovorum adſpectum ita ridere cœpit, ut cibi plane obliviſceretur, me non leviter indignante, ut quicquid in priori acciderat caupona ad faſtidium ciendum exprobrari putarem. Utrumque intentis oculis ſpectabat caupo, omneſque noſtros geſtus & verba diligenter obſervabat. Ut vero illum vidit effuſiſſimo riſu pænè ſolutum, ſuſpicans de fraude aliquid ſuboluiſſe (ut ſemper timoris ac ſuſpicionis plena eſt mala conſcientia) Quid vos,

Male conſcii ſuſpicaces.

vos, indignabundus inquit, mene an cibum meum ridetis? Jovem lapidem juro & cerebrum hoc & quæ comedistis extra altilis esse vituli pridiè à me mactati. Hic agaso & ipse subiratus. Quid tibi cum meo risu? inquit. An ut cibo, ita risui quoque certus hic est modus & certum precium positum? Quin tu cuique quandocumque & quantum velit tam ridendi quam flendi arbitrium relinquis. Me quidem ova hæc aliorum admonuerunt, quæ sodalis hic meus hodie in quadam tribus milliaribus hinc distante caupona pransus est. Tum solito cum risu rem omnem narrat sedulo auscultanti & ad unumquemque fere articulum conclamanti: O scelestam mulierem, hospitum defraudatricem! In malam crucem tales homimines. maledictus sit qui male suum facit officium. Quæ quidem exsecratio nihil ad ipsum pertinuit, ut qui officium suum furandi scilicet & fraudandi quamoptime ac scientissime administraret. Inde multos sibi de vetulæ istius fraudibus conquestus dicit, se vero suaque mirifice extollit, Est, inquiens, Deo gratia quod ab omni paupertate mea sordes ejusmodi procul absunt. Non ego felem pro lepore aut cuniculo, non morticina, non rancidas carnes, non feten-

Culpant culpa digni.

fetentes pisces hospitibus oppono. unumquodque vendo pro eo quod est. Gloriari mihi licet, sic hospites à me tractari ut ab aliis ego tractari velim: eoque fit ut domus mea multo magis quam ulla alia in hoc tractu frequentetur. Nos varitatem hominis pertæsi, locum cubandi monstrari nobis petimus. ille manipulum stramineum in solum effundit, vilemque tegetem, oblitus culcitram, nobis injicit. Ita nos eam noctem, sodalis quidem meus inter ronchos, ego inter varias cogitationes & suspiria transegimus.

CAPUT VI.

Sequentis diei historia.

Peregrinationis incommoda.

ALbescente jam cœlo, surgimus uterque. Ille quidem ad jumenta sua statim visit, à quibus multo facilius agnitus fuit quam ego, si forte tum ei occurrissem, à matre mea fuissem agnitus. Adeo omnia membra, in primis facies pulicum & cimicum morsibus fæda erat ac pustulis livida, ut in tota cute vix locus novo vulneri superesset. Et profecto nisi in cœna copiosiori mero (quod unum in illo hospitio bonum fuerat) paullo largiuscule invitassem, somnum tota nocte oculis non vidis-

diſſem. Curatis jumentis, ſodalis meus jentaculum apponi ſibi jubet. Affertur fruſtum carnis in jure eſculento : de quo ille tam avide comedere cœpit, ut mihi quoque licet adhuc ſomnolento ac nauſeanti, appetitum excitarit. Guſto ergo & ipſe aliquid; ſed mox abſtineo. Ita mihi dura & inſipida caro illa videbatur, ut ſtruthionis ſtomachum ei concoquendæ ac digerendæ non ſufficere putarem. Id non incommodum accidit ſodali meo, qui vix quidquam delicatius tota vita ſe comediſſe jurabat. Vide quid educationis faciat diſparitas. Quod mihi nauſea erat, illi erat ambroſia. Ego, quæſo, inquam, hoſpes, quid hoc carnis eſt, quod dentes ita fugit, immò hebetat? Ille nimis recentem eſſe, at ſodalis meus, palatum mihi deſipere, ait. Tum muſſanti mihi in mentem venit heſterna cauponis cum juramento ſine ulla neceſſitate facta aſſeveratio, exta quæ tum comedimus, pinguis eſſe vituli; ſtatimque injecta eſt ſuſpicio, mala fide cauponem nobiſcum agere. Rogo quantum deberem, ſimulque zonulam ſolvere incipio. Hic ſodalis, quod debetur, inquit, ego pro utroque ſolvam. quæ verba ego cum plauſu excipiens, paullulum tamen renitens, homini quantas poſſum ago gratias; ac ſimul de reli-

Palatum ruſticanum.

qua mea fortuna melius augurari ac ſperare cœpi. Hem cogitabam, inſperato beneficio divinitus tibi objectum hominem, & quidem ex infima plebe, qui fortunam tuam ſublevaret, & vecturam & cibum potumque gratis ſubminiſtrando! Quid civiliores ac melius morati homines tibi facient? Ne vero ingratus viderer, dum ille rationes cum hoſpite putat, jumenta aquatum ago, in ſtabulum reduco, ſtrigili depecto, agaſonis denique munus non ſine meo ipſius riſu, ac frequenti poppyſmate obeo ſimul ac diſco. Reverſus è ſtabulo, palliolum quod abiens abaco injeceram, requiro. per ludum ac jocum forte ab hoſpite aut ſodali abſconditum exiſtimans, rogo ut ne diutius me ludificentur, aut animi pendere ſinant. Quum uterque juraret, nihil ſe ſcire de pallio, dici non poteſt, quanta anxietas animum meum invaſerit. Angulos ergo omnes perveſtigo, omnia excutio: ſed nullibi comparebat quod quærebam pallium. Tandem per totas ædes diſcurſans, in conclave quoddam culinæ proximum devenio, ibique multum cruorem in terram effuſum, & juxta pellem expanſam video; cui pedes adhuc appendebant. non procul inde caput muli jacebat, integrum plane, niſi quod cerebrum

Officioſa gratitudo.

Fraudes cauponariæ.

rebrum & lingua exemta erant. Suſpicionem hinc meam non vanam fuiſſe deprehendens, ſodalem advoco, eique cœnæ ac jentaculi noſtri reliquias oſtendo: En, inquiens, pinguem illum vitulum quem tantopere nobis laudavit hoſpes, & ipſe tantopere mihi à te laudatus. Hæc ſcilicet bona eſt illa tractatio, qua hoſpites ab illo excipi ajebas. Ille tamquam attonitus obmuteſcere, cruce ſe frontemque ſignare, ac quamcelerrime cum jumentis inde ſe proripere: in ſinum gaudere ego, hoc tam pulcro ſpectaculo ſuperiorem ipſius riſum plane ſuppreſſum ac egregie vindicatum. Et mulum quidem quem non quærebam, pallium quod quærebam, nondum inveneram. Cauponem ergo (nam præter illum & ſodalem meum nemo adfuerat) magna voce inclamo, ac paullium poſco. ille alapas mihi minatur, ac multa probra ingerit ac convicia, quæ quum ferre non poſſem, pedem abaco extortum in caput ejus conjicio: quem tamen ille ictum deflexo capite declinavit; tum dicto citius ſtricto enſe quem in proximo cubiculo arripuerat, me invaſit. Inclamo ego Dei hominumque auxilia. perſequitur ille vociferantem. ubi verò duos ſatis grandes lapides è via ſilicibus ſtrata *Inconſulta iracundia.*

me

me tollentem vidit, consistit, ac paulatim regreditur. Jam ad rumorem istum tota fere vicinia accurrerat,& inter alios ipse prætor cum suis satellitibus: cui quum narrassem quid mihi in caupona accidisset, ille statim injici manum mihi jubet, reipsa tum experto, Tutius esse furari quam alium furti, occulti præsertim, accusare. Jubetur quoque ipse hospes caussam dicere: quam quum ille non satis expedire videretur, prætor seductum me accuratius interrogat. Hic ego in aurem ei insusurro,mulum à nequissimo caupone occisum,& nobis pro cibo appositum: simul locum designo ubi exuviæ ea ipsa hora adhuc jacerent. Quare & ipsum à satellitibus custodiri jubet: inde ædes ipsi pervestigãt,ac præclaras illas exuvias uti monstrâram repertas omnium conspectui exponunt. Interrogatus à prætore caupo, non solum hanc sed plurimas alias nequitias & fraudes confessus est: ut vero de pallio meo aliquid confiteretur, subigi non potuit, quamvis ab eo surreptum nemò dubitaret. Post hæc ille in carcerem deductus fuit, nec scio ego an & quas pœnas postea dederit: ego vero cum sodali cœptum iter persequutus sum, uterque molestiarum ac tædii plenus.

CAPUT VII.

De hominum Felicitate & Infelicitate Apologus. Gusmani, dum reliquum viæ conficit, adversus casus.

NOn Ægyptii modo, sed & pleræque gentes Fortunam pro Dea habuerunt & coluerunt; eique vim maximam omnibus in rebus esse persuasum habuerunt, tam prospera quam adversa eidem accepta referentes, ejusque numen quotidianis sacrificiis propitiantes. Miseri videlicet homines veri Dei cognitione destituti erant, tam bona quam mala ex mero suo arbitrio dispensantis, omniaque liberrime moderantis ac gubernantis. Facit idem quod caupones solent. Ut enim hi bonum vinum villo, ac sæpè etiam vappa; ita ille bona malis diluit: ut non immerito ille apud Comicum queratur: O *Fors fortuna, ut nunquam perpetuo es bona*! Illud vero omnium est miserabilissimū, quod felicitas omnis momentanea; calamitates vero continuæ sunt, & quasi concatenatæ. Vulgatum illud est ac nimis quam verum: *Nulla calamitas sola*. Id sanè ego in meipso expertus sum. Heri fortunam *Mala bonis mista.*

nam

nam meam deploraveram, eò quod de via laſſus eſſem, ac duo pullaſtri ovorum perſona induti in ventrem mihi correpſiſſent. Atrocius multo viſum, quod & exta & carnes & ipſum cerebrum muli eſitaſſem: longe vero atrociſſimum, quod pallio neſcio quibus præſtigiis ſurrepto eſſem ſpoliatus. Quin illud in futurum mihi aſſidue occini videbatur: *Hactenus in te folia ceciderunt, mox arbores cadent.* Ah, quam ſiniſtro augurio patrio limine pedem extuli! cui Mandrabuli more, ut eſt in proverbio, res omnes poſtea ſucceſſerunt, in deterius indies prolapſæ. Vere B. Job vitam noſtram Militiæ comparat, periculis, laboribus & ærumnis plenæ. Sed aſſem para, & de Felicitate hominis Apologum audi.

Apologus de Felicitate & Infelicitate.

Creatis omnibus rebus Jupiter homines præeſſe, eis vero deam Felicitatem aſſiſtere juſſit: quam illi & divinis hymnis celebrabant, & aſſiduis ſacrificiis venerabantur, ipſum Jovem interea obliti. Hanc contumeliam indigne ferens Jupiter, deos in conſilium vocat, & ſummam accuſat hominum ingratitudinem, ut qui ſe rerum omnium creatore poſt habito, ſolam Felicitatem reſpicerent, colerent atque adorarent, quærit, quid de tam atroci hominum crimine

ſta-

ſtatuendum ſit. Ex iis nonnulli quibus animus mollior, Jovem monebant, è fragili admodum materia factos eſſe homines, eoque venia dignos, ſi forte ſecus aliquid commiſiſſent. Suadere ergo ut levi aliqua pœna afficiantur, & erroris admoneantur: certa ſpe, futurum ut reſipiſcant, & cautius in poſterum agant. Oggerebat ſe ſtatim Momus, & non rogatus, neſcio quid atrox in homines dicere volebat: ſed à Jove quod aliis priorem dicendi locum præripere tentaret increpitus, tum quidem conticuit. Erant nihilominus è reliquorum deorum numero non pauci, qui idem cum Momo ſentiebant, Mortales ſcilicet eò quod infinitum bonum, rerum omnium præpotentem Jovem, offendiſſent, infinita quoque pœna dignos, eoque radicitus exſtirpandos, nec ullos deinde amplius efformandos eſſe, ut quibus ipſi dii facile carere poſſent. Alii ex omni numero peſſimos tantum eradicandos, in eorum vero locum bonos creandos. Poſt hos ſententiam rogatus Apollo, Jovem ſic alloquutus fertur: Tam juſta eſt, ô ſupreme Rex, tua contra homines indignatio, tam juſta querimonia, ut citra omnem crudelitatis culpam aut probrum, omni pœnarum genere iniquitatem eorum ac illatam ſummæ

Ma-

Majeſtati contumeliam ulciſci queas. Illud tamen interim memineris,ſi ad internecionem univerſum hominum deleas genus, omnem quem in creandis ex nihilo rebus adhibuiſti operam & laborem tibi periturum. Sed & ad ſummam ac ſupremo deorum dignam perfectionem aliquid tibi deeſſe videbitur, ſi hoc quod creaſti deſtruxeris. quaſi ſcilicet mentem tuam ejus quod feciſti ſubiiſſet pœnitentia. Multo minus æquum eſt, ut hominum genus deleas ſimul, ac de novo reficias: ne aberraſſe & in ipſo opere peccaſſe videatur manus tua. Si enim novos homines velis refingere,aut liberum eis tribues arbitrium, aut nullum. Si liberum; idem hi facient quod illi; nullum,jam non homines erunt,ſed ſtipites: quin etiam univerſa hæc Mundi machina, quanta quanta eſt, fruſtra à te creata videbitur. Quare ita cenſeo, hanc mortalium culpam non excidio vindicandam, ſed opportuno remedio corrigendam eſſe. Tu quidem, ô ſupreme Jupiter, mortalibus velut aſſiſtricem deam Felicitatem adjunxiſti, ut inde benignitatem tuam agnoſcerent ac meritis laudibus ſolam deprædicarent. quia vero tam præclaro dono abuſi, ſupremæ majeſtatis oblivisci non erubeſcunt, ſuaſerim ut Felicitati in cœlum ad

nos

nos redire jussæ, Infelicitatem succenturies; quò & miserias suas & potentiam ac zelum tuum mortales agnoscant & experiantur. Licebit tibi tum nihilominus quibus libebit dona tua distribuere, ita tamen ut inter bonos ac malos discrimen servetur, & meritorum cujusque habeatur ratio.

Hæc quum dixisset Apollo, Momus acerbissimam orationem exorsus, hominum perversitatem ac malitiam verè quidem, ita tamen exagitavit, ut suam ipse malitiam atque invidiam erga hominum genus, proderet. Tanto facilius ergo omnes, exploso Momo, in Apollinis ivere sententiam: cujus exsequutionem Jupiter Mercurio demandavit. qui ad homines profectus, ubi nihil aliud eos agere quam edendo, bibendo, ludendo genio indulgere, ac Felicitati litare vidit; seductam eam quid à Jove & ceteris diis decretum esset admonuit: simulque non repugnantem è terris secum abducere cœpit. Id conspicati homines, Mercurio acerrime restiterunt, & arreptis jam fugientis vestibus, Felicitatem secum retinere conati sunt. quam contentionem ut dirimeret Jupiter, Felicitatem vestibus extrahit, Infelicitatem vero momento citius eisdem immisit: quo decepti homines Infelici-

licitatem pro Felicitate arripuerunt, pernicioſo quidem dulci tamen opinionis errore, qui ad noſtrum quoque ſæculum promanavit. Quam multi enim hodieque ſunt, qui quum ipſam Felicitatem poſſidere ſe putent, nihil tamen aliud quam ornatum ejus quemdam ac ſpeciem poſſident? quæ nihil aliud eſt quam labor, ærumna, & ipſa infelicitas. Quid enim? ſi videas homines in ſolemni aliquo feſto opipare edentes, potantes, ſaltantes, laſcivientes: Felices illos forte dices, ſed falſo. Mox enim unum dicentem audies: Oh quam ſudore totus madeo! quam laſſus ſum! quantos capitis, quantos ſtomachi dolores ſentio! quam turpiter pecuniam meam luxu, luſu perdidi! quantam perniciem amores mihi rebuſque meis attulerunt! Tum, tum demum re ipſa deprehendimus, umbram tantum Felicitatis penes nos eſſe, ipſam verò infelicitatem omnibus rebus intervenire. Extrema gaudii luctus occupat, riſum fletus excipit; voluptati dolor ſuccedit. Quid tu illi ſummos honores gratularis, quibus ſe aliosque mox ibit perditum? Quid divitiis gaudes, quarum augendarum cupiditate & amittendarum metu continuo angeris? Tune felicitatem in particula ſplendentis luti ponis? ſed ita eſt. Res non ſuo
pon-

pondere, ſed hominum opinione æſtimantur. quæ mirum eſt quam ſit erroris ac dementiæ plena. Hæc vero eò tibi dicta puta, ne Felicitatem in terra, ſed in cœlo quæras.

Ad me ut redeam, Deus bone, quam miſeris modis in hac prima mea expeditione deceptum ſenſi! Oculis meis obverſabantur veris amœntias, viriditas pratorum, arborum opacitas. occurrebant viæ planæ ac latæ, ſed non illud fore ut illas emetiendo ad laſſitudinem redigerer. Opportuna paſſim ac munditiei plena diverſoria, commodaſque in eis refectiones mihi imaginabar; ſed immane & ex ſolius cauponis arbitrio ponendum precium, tum admirabiles cauponum fraudes atque etiam ſcelera ignorabam. Grata erat oculis montium ac vallium varietas, tum civitatum, pagorum, villarum frequentia; ſed multo gratior futura, ſi ut mihi perſuaſeram, omnibus in locis præſto mihi fuiſſet mater mea, quæ delicias mihi faceret, ancilla, quæ cœnam præpararet, inde veſtibus ſpoliatum, in lectum diligenter apparatum componeret, & experrectum mane ad jentaculum deduceret. Vah, cogitabam, quam vaſtus eſt hic Mundus! cujus figuram videram in tabula depictam, plenam illam

Imaginamur facilia.

lam totamque continuam, ſed ab ipſo archetypo multum diſcrepantem. Videram ibi regionum ac civitatum nomina; ſed errores meos ac labores non videram. Quantum in vita mali eſſet, nondum ſciebam. Ut inſipientum eſt dicere, *Non putaram*: ita ſapientum, futura proſpicere, eorumque neceſſitatibus, quantum fieri poteſt, matura parare remedia. Sapiebam ego ut puer: agebam ut puer. O quam multas chimæras, hoſpitio ſine pallio, ſed multis cum ludibriis egreſſus, animo mihi ac cogitatione fingebam! Quam miſere tum ad ollas Ægyptiacas reſpiciebam! Sed profecto, *Tum demum noſtra homines intelligimus bona, quum quæ in poteſtate habuimus, ea amiſimus*. Inter has cogitationes dum iter proſequimur, Agaſonis ſodalis mei taciturnitatem demirabar: qui ut ante Democriti, ita nunc Heracliti perſonam repræſentabat. Ne mihi quidem res meæ ſatis placebant; illud tamen cogitans, Animum bonum in re mala dimidium eſſe mali, quantum poteram vultum ad hilaritatem fingebam. Quamvis autem multa & in hoſpitis noſtri verſutiam & in noſtram ſimplicitatem jocarar, ut os tamen ad riſum diduceret hominē adigire non potui. Sic fit ut qui aliena mala rident, ſua deplorent. Interim duo

Improvida hominum mens,

illi

illi Religiosi, qui in via rursus se nobis adjunxerant, horas suas Canonicas recitabant.

Justitiæ ministri quales. Dum ita suis quisque velut involutus cogitationibus iter facimus, ecce à tergo lictores nos insequentes; qui quamprimum me conspexerunt, magna voce ut consisterem clamant. Mox circumsistunt, timore pallidum ex jumento detrahunt, vestes meas omnes & sarcinulas excutiunt, restim quoque, nisi furtum statim proferrem, minantur. Ego excusare me quantum poteram, vim deprecari, furtum à me factùm negare; illi contra multo acerbius in me & Agasonem tamquam receptatorem invehi, cubitis utrumque exponere, pugnis obtundere: donec unus eorum manum meam contemplatus, manus à me abstinere jussit, clamans, Me non esse quem quærerent. illum enim sinistræ manus carere pollice, qui mihi esset integer. tum in sarcinulis nostris nihil reperiri ejus quod is quem quærerent puer domino suo surripuisse argueretur. Sic nequissimi illi & immisericordes homines, quùm lumbos pænè mihi fregissent, metu exanimatum tandem missum faciunt, ut ignoscamus petunt, aliamque viam insistunt, paucos quos apud agasonem dum sarcinulas excutiunt, dena-

 rios

rios ſecum aſportantes. O ſancta juſtitia, quam turpiter nonnunquam adminiſtraris! En ad comprehendendum furunculum miſſi, furantur ipſi: & qui vim à miſeris prohibere debebant vim ipſi faciunt ac latrocinantur, abeuntes illud tantum dicunt: Ignoſcite amici. alii viſi nobis eſtis. O intempeſtivam deprecationem! Imprimis agaſo ille ſodalis meus injuriam hanc indigniſſime ferebat. Sed quid faceret? Optimum erat ut ferret quod mutare non poterat. Me vero affligebat jactura pallii. de qua tamen mihi aliquo modo gratulabar, illud cogitans, ſi eo coopertum me offendiſſent, non tam cito è ſigno quod ſibi datum ajebant truncati pollicis innocentiam meam deprehenſuros, ſed procul dubio ſtatim ſecum abducturos fuiſſe. Fruſtra enim ab hoc hominum genere ullam modeſtiam aut æquitatem exſpectes.

CAPUT VII.

Lazarillus adoleſcentiæ ſuæ narrat hiſtoriam.

HIs turbis liberati, in via progredimur. Venerat ad nos interea, dum à ſceleſtis detinemur lictoribus, homo è cu-

è cujus vultu neſcio quæ feſtiva elucebat hilaritas. rogat, ut comitem nobis eſſe pateremur, ut qui eodem quò nos tenderet. annuit agaſo, homo perfacilis; & pauxillum mercedis pactus, unum ex jumentis adhuc vacuum conſcendere jubet. Ille triſtes nos & piſce magis mutos affatus, ſcio, inquit, quid vobis acciderit. Et profectò vicem veſtram doleo. Suadeo tamen ut quidquid ejus eſt quod ſine ulla culpa veſtra paſſi eſtis, obliviſcamini. Id optimum, mihi credite, malo huic fuerit remedium. Tum ad me converſus, Quia te, ait, ô adoleſcens, è matris domo ac quaſi ſinu adhuc recentem video, non dubito quin primi hi fortunæ inſultus graves admodum tibi accidant & moleſtiſſimi. Sed, meo exemplo, obfirma animum, & ad graviora quoque præpara. Ego ſi narrare occœpero quibus à puero jactatus ſum caſibus, neſcio fletu magis an riſu fortunam meam proſequuturi ſitis. De me quidem illud veriſſime dici poteſt: *Lazarilli hiſtoria.*

Multa tulit fecitque puer: ſudavit & alſit.

Sed niſi grave vobis eſt audire, narrabo paucis adoleſcentiæ meæ hiſtoriam. Sic enim forte & triſtitiæ veſtræ & viæ tædium melius fallemus. Quum gratiſ-

ſimum id nobis fore oſtendiſſemus, ego etiam precibus, ut id faceret, contenderem, ille ſic infit.

N. Iterum glorioſuli.

Lazaro de Tormes mihi nomen eſt. quamvis plerique ut olim puerum, ita nunc etiam *Lazarillum* appellitent: non invitum ſane. diminutiva quippe gratioſa ſunt. Pater mihi fuit Thomas Gonzales; mater Antonia, uterque à pago Tejara, qui non procul à Compluto diſtat, oriundus. De Tormes gentilitium nomen, more noſtrorum Nobilium, mihi ipſe feci. Pater namque molatrinam habuit, non propriam illam quidem, ſed conductitiam, Tormi fluvio adſitam, in qua quidem ego in lucem ſum editus: atque inde non ſine cauſſa fluvii illius celebritate natales meos illuſtrandi occaſionem ſumſi. Vix ſextum ætatis annum attigeram, quum ecce pater meus, vicinorum invidiâ, in crimen vocatur, quaſi nimis liberali manu è farina demenſum ſuum ſoleret deſumere. Quod quum minus idonee purgaſſet, quin etiam, etſi invitus admodum, ipſo ſuo ore eſſet confeſſus, ad remos damnatus, eiſque annumeratus eſt de quibus dicitur: *Beati qui propter juſtitiam patiuntur*: tanto felicior, quod non multo poſt in celeberrimo illo ad Naupactum prœlio, quo Turcarum vires

res maximè fuerunt attritæ, invisum spiritum reddidit. Marito orbata mater mea Complutum statim migravit, ibique conducta casula, lavando, coquendo, & similia servitia præstando Scholasticis, vitam toleravit. Domunculam nostram ventitabat inter alios Æthiops, ipso diabolo, credo (puer enim vidi) nigrior, magnatis cujusdam equiso seu stabularius. Is quam familiaris matri meæ fuerit, inde colligi potest, quod anno vertente fraterculus mihi uterinus, sed colore plane dispar, natus fuerit. Et eam familiaritatem non amor aut ulla alia res conciliaverat, quam quod is herilem penum & quæcunque alia surripere poterat, clam ad nos congerebat. Me quidem initio quum ad ipsius conspectum non fugerem tantum, sed tremerem quoque, mellitis crustulis aliisque puerilibus munusculis ita deliniverat ac mansuefecerat, ut ultro ei occurrerem, & non secus ac patri meo abblandirer. Nec noctu tantum, sed interdiu etiam ad nos commeabat, ova recentia hero suo (id enim quid apud nos faceret quærentibus respondebat) præstinaturus: quum matri meæ nulla esset gallina. Memini quum unà cum nigello illo meo fraterculo foco assiderem, cum ex im-

proviſo intervenire, & filiolo illi ſuo delicias facere: qui fœdo aſpectu, credo, territus, hejulare, & quantum poterat, in matris ſinum refugere cœpit, mormolycum adeſſe clamitans., Tum bonus ille ſibi ipſe à riſu temperare non potuit, nihilque aliud eloquutus, quam, O te ſpurium! domo ſeſe proripuit. Puer quidem tum eram: nihilominus quæ vidi atque audivi, ſic penitus in animum infigebam, ut hodieque animo ac ſenſibus meis tamquam præſentia obverſentur. quin etiam tum illud cogitabam: Hem, quam multi eos fugiunt, quos, licet ignotos, cognatione proxima attingunt! Sed ad vitricum meum redeo. Is quum poſt accuratam inveſtigationem, præter alia domeſtica furta, & pabuli partem jumentis ſubduxiſſe, & ſtabularia inſtrumenta atque utenſilia, adeoque ipſas ſoleas equorum ungulis detractas vendidiſſe, eamque pecuniam ad matrem meam adportaſſe deprehenſus eſſet, virgis quidem cæſus, ſub pœna capitis à matris meæ domo & conſuetudine abſtinere juſſus eſt; nec minus matri meæ omni Laidæ (id enim Æthiopi nomen erat) etiam colloquio interdictum. Hoc deficiente cocommeatu, mater mea cauponi cuidam operam ſuam addixit: ſicque in ejus familia

milia utrumque, me ſcilicet & meum illum fraterculum, maximos inter labores atque ærumnas educavit.

Eram ego tum id ætatis, ut hoſpitibus vino, pane, aliiſque apportandis inſervire poſſem. Diverterat ad nos aliquando inter alios Cæcus quidam, oſtiatim cibum quærens: qui quum non vidiſſet quidem, ſed (ut hoc eſt hominum genus in noſcitandis pæne omnibus rebus ſupra quam credi poteſt ſagax) animadvertiſſet me valde ad quævis imperia alacrem & impigrum, matrem meam rogavit ut comitem me ſibi dare non dedignaretur: filii loco habiturum me pollicitus. Non abnuit mater mea: ſed quam ultro ambire debebat conditionem oblatam ſibi gaudens, bono illi Cæco me de manu in manum tradidit, ſollicite admodum, tamquam orphanum, cujus pater pro Chriſtiana religione ultimum ſpiritum profudiſſet, commendatum. Sic poſt diem unum & alterum non ſine lacrymis à matre dimiſſus, iter ingredior, hero meo ducatum præſtans. Dum pontem tranſimus, taurum video lapideum, conſpicuo loco collocatum. rogo quid ſtatua hæc ſibi velit. ait ille: Aures adhibe tauri hujus ori, mi Lazarille. neſcio quem mirabilem audies

Cæcorum mendicantium artes & ingenia.

ſonitum. Id dum ego puerili ſimplicitate facio, deterrimus ſenex caput meum tauri illius capiti ita allidit, ut pæne diruptum mihi fuerit, inſuperque illudens, ait: Bliteus ſane adhuc es, mi Lazarille, multaque mihi adhuc docendus. An tu neſcis, Cæci famulum ipſo diabolo oportere eſſe verſutiorem? Indignabar quidem ego, lacrymis quam riſui propior. Repente tamen velut è puerilitate experrectus, cogitationes altius jaciebam, boni ſenis apud me laudans ſollertiam, ut qui omni alia ope deſtitutum, omnibus modis prudentiorem me reddere ſatageret. Hac mea patientia ille victus, artes ſuas omnes quibus & facilem & opiparum ſibi victum parabat, diligenter mihi commonſtravit: & quamvis ipſe cæcus eſſet, Argo oculatiorem me fecit. Sed ut qualis ille fuerit intelligatis, ſic habete. Equidem quotieſcunque temporis illius memoriam recordor, ſic arbitror, poſt homines natos neminem ex tota Adami proſapia extitiſſe magis graphicum ac verſipellem mortalem. Quid de tinnula ejus voce dicam? qua humiliter prætereuntium opem implorans, ipſos cælites devocare potis videbatur. Plus centum memoriter tenebat precatiunculas, quas nullibi os detorquens,

Patientia omnia vincit.

quens,

quens, non oculis connivens, ut alii cæci ſolent, tanta cum gravitate ac devotione recitabat, ut meram ſanctitatem ſpirare videretur. Jam technas innumeras ſciebat ad extorquendam etiam avariſſimis eleemoſynam. Vulgo enim credebatur certas precatiumculas variis morbis curandis efficaces tenere, muliercularum inprimis, ſterilitate ſcilicet, aut partus difficultate laborantium, nec non male nuptarum, aut quæ à *maritis parum diligerentur*, & quæ alia id genus ſunt nugamenta. Prægnantibus maſculum an femellam pariturae eſſent prædicere ſolebat. quin etiam communibus morbis, ut capitis, iliorum, dentium doloribus, tamquam alter Galenus, extempore remedia dictabat: ut vox ejus pro oraculo haberetur, à mulieribus præſertim, quarum credulitas circumforaneis plerumque quæſtuoſa eſſe ſolet. Quibus artibus mirum eſt quantum peculium brevi tempore collegerit, nec tamen inde avaritia ejus minuebatur, ſed indies magis magiſque creſcebat: & in rerum omniũ quas domum jamdiu congeſſerat abundantia, mendicitas tamen ei placebat. Me quidem homo ſordidiſſimus fame pænè perdiderat. Sed nec veſtes, nec calceos, aut alia neceſſaria præbebat,

Eleemoſynæ quibus modis parentur

bat, ut nisi vigilantia ac solertia mea mihi subvenisset, jam dudum Orcivo thesauro fuissem adscriptus. Sed nisi grave est, audite, quæso, quibus artibus astutissimum senem deluserim, & Cretensis cum Cretensi Cretizarim.

Fraus fraude eluditur.

Pecuniam omnem in zonulam condebat, quæ corpori ejus contigua, facile omnes eludebat insidias. Panem aliaque esculenta peræ injiciebat: quam sera pensili tam diligenter muniebat, ut nec ipsa Laverna vel micam panis ei suffurari posset. Sic ergo omnis meus victus atque annona in rancidis illis fragmentis, quæ & ipsa parce mihi largiebatur, consistebat. Et peræ quidem ille tamquam fidissimo custodi confisus, securus agebat: ego vero arrepto cultro, aliud interim agere me simulans. apertis suturis, culei intestina in lucem protrahebam, & quodcunque placuerat, in cibum mihi servabam: statimque scissuram quam fieri poterat solertissime rursus consuebam. Quæ venter meus non ceperat, vendebam, & quidem meris obulis præsentariis. unde mihi deinde uberrima fœneris materia suppetebat, quam primum namque aliquis accesserat, stipem porrecturus, manum ego subjiciebam vicariam, & obulo quem occultum tenebam, in senis manum

num conjecto, numum mira agilitate ori insertum mihi servabam, ille ubi tactu non numum, sed obulum deprehendisset, caput quatiens, Nescio, inquit, quæ interea dum tu mecum es, fortunæ meæ facta sit commutatio. Quid enim (malum!) hoc esse dicam, quod quum plerique omnes ante, præsertim qui preculas meas paciscuntur, numos dare soliti sint, jam obulis mecum transigant? Respondenti mihi, caussam me nescire, nisi quod charitatem indies refrigescere ipse videam atque experiar, Ergo, ait, fas est, me quoque in conductarum precularum penso minus esse liberalem: simulq; monet, ut quamprimum illi qui ob eam rem stipem dederant, tam procul discessissent ut vox eos falleret, vellicato centunculo signum darem. Sic ille in medio sæpe abruptis quas exorsus erat preculis, novas aliorũ prætereuntium liberalitates eodem stipendio poscebat. Dilapsa jam turba, cibi aliquantulum è pera depromti degustabat; idque mox boni vini haustu diluebat, lagena, quam assidue secum circumferebat ad latus adstituta. cujus clanculũ arreptæ dulcissimo liquore & ego guttur meum semel atque iterum proluebam. Hanc meam sollertiam quum ille ex haustuum numero quorum lagenam
 ca-

capacem esse nôrat, deprehendisset, lagenam quidem ita ponebat, ut ansam altera manu semper teneret. Sed profecto nullius magnetis in attrahendo ferro tanta vis est, quanta faucium mearum erat in prolectando dulcissimo illo liquore. Calamum namq; oblongum mihi comparaveram, per quem orificio occulte insertum, quantum poteram vini attrahebam, sicque nescientis atque inviti felicitate unà fruebar: quæ tamen parum diuturna mihi fuit. Ille enim proculdubio fraudem subodoratus, lagenam intra pedes divaricatos, uti sedere ipsi mos erat, posuit, neque usquam manum ab orificio ejus amovit. Tum ego vindemiam mihi interclusam ægre ferens, alium astum excogito. Terebello lagenæ fundum perforo, foramen vero aptato ad id obelisco ligneolo obturo: quo rursus, dum ille lagenam ori admovet, extracto, liquorem placide sine ullo strepitu distillantem vasculo excipio, dein plenis faucibus haurio. quum vero aliquando vasculum ad manum non esset, & vehementer ego sitirem, dum ille bibit, os lagenæ suppono, eo distillantem humorem excepturus. id quum nequissimus homo animadvertisset, quantis poterat viribus lagenam supino mihi in faciem impingit: qui ictus quidem tam vehe-

Puerilis ingluvies.

vehemens fuit ac crudelis, ut etiam dentibus aliquot excussis, tota mihi facies miserum in modum lacerata fuerit. Tum hejulantem affatus, Quid tu, inquit, mi fili, bibenti mihi os tuum non rogatus commodas? quod tam propinquum lagenæ fuisse ignorabam. nunc quoniam fortuitus hic ictus in te incidit, boni consulas oportet. simul vulnera fractæ lagenæ testis facta, agresti manu pertrectat, & vini reliquiis abluit, O te mirum mortalem aliquando futurum, inquiens, Lazarille! Ecce qui percussit te Bacchus idem nunc sanat. Credo equidem fortunam tuam lagenæ inclusam vel ex hedera pendere, ac vini beneficio magnos ad honores te olim emersurum. quod quidem sarcastico tum joco dictum, postea verum aliquo modo eventus comprobavit, ut in fine audietis. Ex eo quidem ille mihi plane diffidere cœpit: ego vero tanta vindictæ cupiditate exarsi, ut vitam omnem acerbam mihi futuram putarim si non quantum possem mali ei facerem. Ante omnia, quod unum poteram, per vias publicas quà cœnum maximè erat profundum, tolutim velut badizantem non ducebam, sed trahebam; murmuranti vero jurabam, meliorem viam nullibi me videre. sed quũ & hoc & multa alia à

Vexatio dat intellectũ.

me data opera fieri homo verſutiſſimus facilè intelligeret, præeunti mihi crines aureſque ita vellicabat, ut occipitium mihi quaſi calvum fecerit. deinde ubi ante templi alicujus fores, aut in porticu conſediſſemus, jam hoc jam illud cauſſans, & manibus & calcibus ita in me incurrebat, ut furenti plane ſimilis videretur. Quod ſi quis forte prætereuntium mei miſertus, increpitum ut modeſtius ageret admoneret; ſtatim ille, ſcio, inquit, quid vos decipiat. puerum hunc meum tenerum adhuc & ſimplicem putatis: quo tamen nihil eſt nequius. tum ſingulatim quæ feceram quæ non feceram, in primis illud de lagena enarrans, pleroſque riſu, alios etiam indignatione replebat, tantam aſtutiam in tantulam ætatem cadere demirantes, ita ut abeuntes bonum ſenem, uti putabant, hortarentur quoque, probè me depectere non ceſſaret ſicque ad bonam frugem reducere ſtuderet. id Deo & hominibus gratum fore. quos ego quibus ominibus proſequutus ſim, facile quivis cogitabit. Sed ut hominis illius ingenium ac mores melius noſcatis (cujus ſimiles multos eundem victum hodie exercere certum mihi eſt) audite paucis unum & alterum facinus, inter me & illum, ſed infelicioribus ſemper meis auſpiciis, geſtum.

Com-

Compluto digreſſus, Toletanum regnum petebat, quod ibi homines opulentiores eſſent, iidem tamen in dandis eleemoſynis minus liberales. Ajebat vero, à divite præduro aliquid aliquando extorqueri poſſe; à nudo & inope nihil. Ibi percurſatis pagis aliquot, iis præſertim ubi ſpes largioris erat quæſticuli, tandem Almoroxam pervenimus, vini proventu vicum celebrē: Jam uvæ maturæ erant: quarum unam, eamque ſatis grandem quum colonus aliquis hero meo dediſſet, ille ſive ut me quem totum illum & præteritos aliquot dies plagis obtuderat, aliquo modo placaret, vel quod ejuſmodi res pera includi ac geſtari non poſſet, Huc adeſdum, inquit, mi Lazarille. uvam hanc una tuburcinemur, ſed ea conditione ut quiſque ſingulas decerpamus baccas, nec alter alteri vel unam proripiat. Accepta conditione, lætus incipientem ſequor: ſed quum nequam illum oblitum conditionis binas ſimul capientem baccas viderem, non minus impigre & ipſe binas immò ternas decerpo. Hoc modo uva dicto fere citius in ventres noſtros condita, ille uti ſedebat, vacuum racemum diu aliquantulum manu tenens & pedunculo motitans, rotato capite, Jovem lapidem, ait, jurare ego auſim, Lazarille,

Paupertas beneficientiæ expers.

te

te conditioni nequaquam ſtetiſſe, nec ſingulas, ſed binas, ternas, atque adeo quaternas baccas ſimul decerpſiſſe. Leviter factum nego; ſimul unde id conjiceret rogo. Ille, Ex eo, inquit, quod meipſum, quum binas decerperem baccas conditionis non admonuiſti, ſed procul dubio exemplum meum ſtrenue & ipſe imitatus, immò ſupergreſſus es. Et factum quidem tum ego meum ut puer riſi: poſtea verò quotieſcunque id in mentem venerat, peſſimi hominis aſtutiam demiratus ſum. Infinita alia ſtratagemata inter me & illum ultro citroque uſurpata ſilentio prætereo. unum tantum addam, & quidem illud ipſum quod divortio inter nos occaſionem præbuit. Eſcalonæ quum eſſemus, ac peram probe haberemus fartam, Cæcus ille farcimen præpingue craticulæ imponere, ac prunis, quantum ſatis eſſet, aſſare, diſtillantem verò pinguedinem pane excipere me jubet. quem dum ſuáviter comedit, depromtis aliquot numulis, ad vini afferendum hauſtum me mittit. Interim ego in angulo quodam rapum video oblongum, & penitus flaccidum: quod quum mihi farciminis ſpeciem, quæ miram promulſidem faucibus meis jam excitaverat, repræſentaſſet, ſtatim diabolus (hujus enim

unius

unius ſuggeſtioni plerique flagitia ſua imputant) occaſionem heri mei decipiendi & ſatiandæ ingluviei mihi commonſtravit. Id ergo ocyus arreptum, in detracti farciminis locum ſuppono; ſicque abiens, prædam meam omnem in ventrem congero. Rediens, Cæcum meum video putatitium farcimen in craticula diligenter verſantem, medium denique inter duo panis fruſta preſſantem : & ego quidem, tacitus tamen, riſum continere non poteram, plane, ut eſt in proverbio, Sardonium. Senex enim ubi nullum omninò ſuccum ſequi ſenſit, dentibus guſtus fecit experimentum: ſed frequenti morſu vexatum rapum exſpuens, me furibundus inclamat, & fraudem ſibi factam quiritatur. Ego, Me infelicem! inquam : quî ejus inſimulor criminis quo ipſa me abſolvit abſentia. Me enim ecce, jam jam modo è caupona venientem. an ergo abſens conturbare aliquid potui? Ille ſermonem meum atque etiam pejerationes quibus caput meum devovebam, nihil moratus, Jam ſciam, inquit, furti hujus tam ingenioſi auctorem. ſimulque arreptum me ambabus conſtringit manibus tum fœdis ſuis, nullo tamen farciminis ſucco unctis digitis oris velut cardines mihi effringit, & naſum ſuum

Fraus jocularis.

ſuum acutiſſimum in ipſum intrudit rictum, olfactu ſcilicet amiſſum farcimen veſtigaturus. unde ſtomacho meo tanta oborta fuit nauſea, ut ob feſtinationem male manſum farcimen & quidquid in ejus fundo erat ejecerit, mihi quidem ille prælongo illo ſuo naſo, tamquam harpagone, ex ipſo ſtomacho inviſum cibum extraxiſſe videbatur. Sic ille me vomitu jam ante debilem pugnis ita contudit & unguibus laceravit, ut niſi domeſtici accurrentes me manibus ejus eripuiſſent, procul dubio dies ille ſupremus mihi futurus fuerit. Tum ille quid rei eſſet ſciſcitantibus, & hanc & omnes alias meas hiſtorias tam ſcite, tam lepide enarravit, ut nemo eſſet quin me multo graviores pœnas meritum putaret ac palam diceret: etſi plerique omnes riſu pæne dirumperentur. Ego & infelicitatem meam deflebam, & ignaviam damnabam, quod ſceleſtiſſimo illi naſum, dum ſtomachi mei fundum rimatur, non præmorſiſſem. Nam & concoctu forte futurus erat facilior quam farcimen illud: & naſo nullibi reperto, factum negare poteram. Poſtquam ſpectatorum riſus, meus fletus & Cæci ira paulum detepuit, hoſpitum opera in gratiam redimus: qui dum vulneratam ac lividam

Vindicata.

faciem

faciem vino, quod attuleram mihi abluunt, facetus ille, Meus hic puer, inquit, uno menſe plus vini lavando abſumit, quam totum ego annum, bibendo. Vino certe, Lazarille, tu plus debes quam patri tuo. Hic enim poſt Deum, vitam tibi ſemel largitus eſt, quam vinum ſæpius tibi reſtauravit. Te quidem præ omnibus aliis rebus vinum, puto, olim beabit. Hæc ego aliaque multa quum jam menſes aliquot Spartana fortitudine toleraſſem, tandem diſpicere cœpi quibus modis non inultus ab ipſo poſſem diſcedere. Quum imber continuus toto die defluxiſſet, & rivuli per plateas paſſim decurrentes nobis, oſtiatim eleemoſynam quærentibus, obſiſterent: Cæcus, Vides, inquit, Lazarille & pluvias pertinaces, & plateas aqua pænè redundantes. Mihi quidem factu optimum videtur ut in hoſpitium redeamus. id quum ut ſuo arbitratu ageret annuiſſem, properantem eò duco ubi rivus ceteris latior fluebat. Hîc, Mi pater, inquam, cautione opus eſt ut ne pedibus noſtris balneum paremus. & ecce, jam locum diſpexi, ubi ſine ullo periculo ſaltu nos trajicere queamus. Porticus erat è regione, lapideis columnis innixa. Siſto ibi hominem ex adverſo unius, & quidem prægrandis, tum levi

Vaticinia improvida.

vi ſaltu prior ipſe me trajicio : inde poſt columnam illam latens, ut & ipſe ſaltu me ſequeretur hortor. ille ad inſtar arietis cornibus aliquem impetituri, recollectis aliquot paſſibus, quanto poteſt ſaltu trans rivum ſeſe librat, ſed in columnam impingens ita retrocellitur ut fulmine percuſſum putares. Dum ille quadrupes in cœnoſo torrente volutatur, ego, Quid hoc rei, inquam, eſt, mi pater? An tibi farcimen ſuboluit, columna non ſuboluit : ubi jam tuus ille ſagax naſus? Sed tempus jam eſt, ut tu alium puerum, ego alium herum quæram. Quum hoc modo inteſtabilem illum Cæcum res ſuas habere ſibi juſſiſſem, curſu celeriter inde me proripui, nihil quid illo fieret ſollicitus.

Clericorum quorundam avaritia.

Maquedam inde profectus, Clerici cujuſdam plebani miniſterio me addixi : è charybdi in ſcyllam, ab equis ad aſinos delapſus. Erat quidem Cæcus ille meus impendio avarus ac tenax, idem tamen cum hoc novo hero meo comparatus, magnus ille Alexander mihi videbatur. Quid vultis dicam? Totius Mundi avaritiam hic ſuo unius pectore concluſam geſtabat. id vitium an ei innatum vel adſcititium fuerit, ſanè neſcio. illud ſcio, majorem

fa-

ſamem me nullibi perpeſſum. Supellectilium quidem in ædibus ejus nihil ego vidi, quam ciſtam omnino carioſam; qua ille pro penore utebatur, ejusque clavem è zona pendentem aſſidue ſecum circumferebat. Sed quas delicias penore illo aſſervatas putatis? Lardum forte rancidum, carnes putidas, ſalſamenta corrupta, & id genus quiſquilias? Nihil horum unquam lar noſter aſpexit.

Aliquando tamen è macello caput ovillum domum afferebat. & ipſe quidem linguam, cerebrum, oculos, malas comedebat, reliquias vero mihi objiciens, Cape, inquit, & ſtrenue tuburcinare. en melius ferculum quam ipſius Principis menſæ inferatur. ego autem nihil aliud optabam quam ut tam lauto ipſe cibo perpetuò frueretur. Utinam vero mihi panis ſaltem ad explendam famem ſatis fuiſſet! quem ille multo diligentius quam Cereris ſacra concluſum aſſervabat. Longum ſit ac faſtidoſum, ſi vobis recenſere velim quibus inſidiis atque artibus panarium illud à me petitum, atque etiam aliquando expugnatum fuerit. unum tantū audite ſtratagema: quod & ipſum mutandi heri cauſſa mihi fuit. Fame tantùm non enectus, inter vetera ferramenta *Fames inſidioſa*

menta apud fabrum quemdam clavem adſpicio, ei quam herus meus geſtabat forma & magnitudine omnino parem. Eam quum homo miſerabilis non difficulter precario impetraſſem, jam Jovis cerebrum adeoque ipſum Copiæ cornu atque omnem ſitarciam in poteſtate habere mihi videbar. Una cura reſtabat, quomodo hominem attentiſſimum fallerem.

Primùm quidem abſtinere non poteram quin integram maſſam panis ſurriperem: poſtquam autem ter & amplius quidquid in ciſta erat panium numerantem ac renumerantem, digitis etiam computantem vidi, facileque tam ex verbis quam geſtibus ſuſpicionem ejus intellexi: cautius mihi agendum cenſui. Murium mihi in mentem venerat, (quamquam nullum unquam iſtis in famelicis ædibus viſum planiſſime perſuaſum habeam) quorum more panis medullam exterebrabam, deinde micas in ventrem congerebam, relictis pauxillis reliquiis. quibus conſpectis, tum rimis aliquot in carioſa ciſta deprehenſis, Plebanus mures omnibus diris exſecratus, aſſerculos vetuſtate tabidos, quantum poterat, coagmentabat. quos ego, illo abſente, præparato ad id ferrato cultro, foraminibus rurſus

ſus ita implebam, ut à muribus eroſi viderentur. Quibus capiundis quum fruſtra ille omnes artes adhibuiſſet, à vicino admonetur, ſerpentem forte domeſticum illum furem, quem non ſemel viderit in ædes irrepentem: quem mirum non ſit lubricitate ſua omnes decipulas fallere.

Mures bipedes.

Hinc tanto magis anxius Plebanus, dies noctesque vigilare; quin etiam clavo ad lectum appoſito ſeſe armare, ad minimum ſtrepitum exſurgere, ac totas ferè noctes, tam venenatæ ac noxiæ beſtiæ metu, noctes inſomnes traducere. tum manè quærere ex me ſenſiſſemne forte beſtiam illam, ſe quidem nihil magis metuere quam ne non penum modo domeſticum depopularetur, verum etiam vitæ noſtræ inſidiaretur. Ego, qui beſtiam nôram, timidiſſimum me fingere. ſed præcipue illa me cura angebat, ne clavis illa Apertæ ſacrato, dum ille noctu domeſtico furi inſidians, obambulat apud me deprehenderetur. Sed profecto verum illud deprehendi, contra fata nullam valere ſeu prudentiam velis dicere ſeu aſtutiam. Quum enim aſtutiſſimo, ut mihi videbatur, conſilio, jam in ſomnum me componens, clavim ori inſeruiſſem: ecce medio in ſomno dum ronchos duco,

co, flatus os fistulæ ingressus, talem sonum edebat, ut herus meus sibilum illum serpentis, sub stramine super quo jacebam latentis esse suspicatus, è lecto prosilierit, ac furtim ad grabatulum meum accedens, sonum quà edebatur sequutus, clavum, bestiam scilicet percussurus, capiti meo ita impegerit, ut cerebrum pæne mihi disperserit. Ubi vero errorem suum ex mea hejulatione animadvertit, tum, allato lumine, clavim ex ore meo prominentem vidit, statim me sic cruento & semianimi relicto, nihil prius habuit, quam ut, aperta cista, fraudem meam planissime detegeret, & non vicinis tantum, sed advenis etiam & quoscunque nactus esset, facete admodum narraret. Id quidem ex aliis postea ego intellexi. totum enim triduum apud me non fui, nec quidquam tum me vel audivisse vel vidisse memini. Recollectis aliquantulum viribus, bonus ille serpenticida, Deo se gratias agere, ait, quod tam noxias bestias deprehendisset. Enimvero cautione sibi opus esse, ne porro penu sibi depopulentur. Quæ verba quum ego minus intelligerem, sua ille manu me eliminat, & facessere jussum, pro viatico, crucis signo impertit.

Etsi vero & diuturna fame, & atrocissi-

cissimæ plagæ doloribus confectus ac plane enervatus essem: Toletum tamen correpsi, ubi revincto capite vulnus ostentans, incredibilem multorum liberalitatem sensi. quod ubi cicatricem obduxi, plerique & vultu me aspernabantur, & verbis increpabant, dicentes: Ecquid puderet me tam valentem ac robustum stipem mendicare? Operis aliquid facerem, &, ut ceteri mortales, manuum mearum laboribus victum mihi quærerem, aut certe magnati alicui, Nobili aut civi famulatum præstarem. Ad famulatus mentionem, facere non poteram quin contremiscerem, quæ mihi apud Cæcum, quæ paullo ante apud Plebanum vita fuerit, recordans: ex quarum ingeniis & moribus reliquos heros omnes metiebar. Inter has curas forte fortuna occurrit mihi Nobilis quidam, satis eleganter vestitus, cincinnatus, & tam incessu quam omnibus aliis rebus miram gravitatem præ se ferens. post mutuam contemplationem, rogat, An herum quærerem? Annuenti, Bonis auspiciis, inquit ille, ô adolescens, hodie foras processisti; tam bonum herum (si tu modo velis) nactus. Quis me tum lætior. Jam focum mihi continuè splendentem, jam cellas, vino & omnis generis annona refertas

Mendici validi.

tas, jam ollas bubulis, suillis, ovillis, vitulinis carnibus bullientes, jam verua assamentis stridentia, jam sartagines frixis piscibus plenas, jam pernas, exta, glandia, sumina & quidquid in cibum expetitur mihi imaginabar, jam propediem magnifico vestitu conspicuum me futurum circumspiciebam, jam denique in summas divitias venturum me mihi persuaseram, quarum omnino aliquo modo futurus essem particeps: eoque alacriter suscepto ministerio, præeuntem novum herum sequebar, nuspiam oculos deflectens, ut ad omnem nutum præsto essem. Et ille quidem per omnes me fere plateas circumduxit, magnifice se, quod famulum scilicet haberet, inferens. ego quum nullibi ille consisteret, nihil in macello, nihil in foro emeret, tanto majori incedebam lætitia, nihil dubitans domi nos & cibum & reliqua omnia parata inventuros. Meridie jam appetente, primarium templum ingressus, jam peractis sacris, omnique dilapsa multitudine solus avelli non poterat; ut essetne æditimus pæne dubitare inciperem; si non esset, pietatem ejus ac devotionem vehementer admirarer. Tandem vero & ipse exiens, mirifice ad gravitatem composito gradu longissimam plateam ingreditur: quam emensus,

ſus, neſcio per quos amfractus ad angiportum quemdam contendit, ibique conſiſtens, caſulam quamdam reſerat, & ingredtens, ut ſequar jubet. Quid mihi tum animi putatis fuiſſe? Fateor ſane primo adſpectu nihil tam triſte mihi viſum. Per ſcalas male cohærentes enixi, cubiculum intramus, nulla ſupellectili, nullis utenſilibus inſtructum. Hic ille pallium ſollicite admodum prius, num puræ mihi eſſent manus, rogans, humeris ſuis detrahere me jubet, & excuſſo pulvere, complicatum menſulæ imponit. inde in putrem ſellam ſeſſum ſe recipiens, ocioſe cujas eſſem, quarum artium gnarus, & cætera quæ ſolent, percontatur. Breviter ad ſingula reſpondeo, ut cui animus jamdudum eſſet in patinis: jamque imperium ejus prandium apparandi exſpectabam. Jam enim duas horas ultra meridiem dies proceſſerat. Sed quum nec culinæ nidor, nec quidquam aliud ſpem mihi prandii promitteret, non potui quin fortunam meam mirarer ſimul & miſerarer, facile intelligens quali hero me addixiſſem: qui diu dubitavi, an ex chamæleontum forte eſſet genere, qui aëre victitant. Adeo totis ædibus nihil quod vel minimam ſuſpicionem Cereris aut Bacchi latentis præberet,

Munda paupertas.

conſpiciebatur. Poſt multos ultrò citroque habitos ſermones, tandem, An pranſus eſſem rogat, Neganti mihi, Atqui ego, ait, hodie mane largum admodum ſumſi jentaculum, quod quidem omnem prandii appetitum mihi exſtinxit. Tu quoque rectè feceris, ſi famem integram ad cœnam ſerves. Hiç quidem ille non verba mihi ſed lapides loqui videbatur; parùmque aberat quin animo & corpore conciderim, non tam præſentis famis cruciatu, quam & anteactæ meæ, & futuræ vitæ ſubeunte memoria. Equidem cum Plautino illo paraſito non immerito ſuſpicabar, Famem fuiſſe matrem mihi, cui quidem ego illam gratiam multo majorem referrem invitiſſimus, quod ut illa in alvo menſes me geſtavit decem, ita ego illam in alvo plus annos decem geſtarem. Vultu nihilominus ad hilaritatem quantum poteram efficto, Non inquam, here nobiliſſime, ego ex eo ſum puerorum genere, quibus unicum ſtudium eſt quidquid nacti ſunt abligurire, & cupediis inhiare. illud dicere auſim (& ſi adeſſent priores mei heri, ultrò, ſcio, teſtimonium mihi perhiberent.) vix ullum puerum paucioris ac facilioris cibi reperiri. Ille, Macte hac, inquit, tua virtute, mi Lazarille, quæ mihi te multo cha-

chariorem facit. Et procorum ſane eſt ventrem cibo diſtendere.hominum, ſobrie ac frugaliter vivere.Sed ô me miſerum! cogitabam, cujus heri omnes famem tam ſalubrem eſſe arbitrantur. Hæc muſſans, pone januam, micas quaſdam è ſinu depromtas clam, ut putabam, in os vergo, & maxillas meas exerceo. Id conſpicatus herus meus Nobilis, Adeſdum, inquit, Lazarille. Quid ego te manducantem video? Adeo, pudore ſuffuſus: & tria panis fragmenta, uti è ſinu depromſeram, oſtendo. quorum optimum ac maximum ille ſumens, Hic, inquit, panis mediusfidius ipſa ſui ſpecie mihi allubeſcit. Sed quid tu? unde eum habes? an puris manibus factum putas? Horum, inquam ego, nihil ſcio, qualis qualis & undecumque ſit, mihi quidem optime ſapit. Ille, utinam puris tantum ſubactus ac piſtus ſit manibus. Guſtum ipſe exploravero. ſimul cum dicto ita turburcinari incipit, ut certamen mecum ſuſcepiſſe videretur. Ego id eum agere ſuſpicans, ut penſo ſuo abſoluto, mihi in reliquo abſolvendo dentium ſuorum locaret operam, quantum poſſum ſtrenue quidquid ad manum erat abſumo. ille ubi nihil reliquum vidit, micas etiam è veſtibus ſuis colligit. inde è

Mendica Nobilitas.

proximo conclavi fictilem urnam depromit, & quum prior ipse bibisset, mihi porrigit. Excuso me verecunde admodum, ac temeti expertum meo ajo. Ille, Cape, inquit. temetum non est, sed unum ex quatuor elementis. quum ergo & ipse pauxillum delibassem (cum fame enim bellum mihi plerumque erat, raro cum siti) & poculum loco suo reposuissem, jubet ut ad alteram spondæ cui adsidebat partem secedam, & quæ monstraturus esset diligenter observem. Sic altrinsecus consistentes, miserum grabatulum exstruimus, illum quidem tanta duritie, tam tenui apparatu, ut me vix quidquam miserabilius vidisse meminerim. Perticæ aliquot duobus transversis tignis, aptatis ad id foraminibus, insertæ erant. His saccus stramine repletus erat impositus. tum lectus superbus admodum, ut qui ne latum quidem unguem vel Regi aut Principi cessisset. Plumisne an tomentis fultus fuerit nescio; hoc scio me sæpius dum molliorem concinnare studui, operam & oleum perdidisse: Pulvinis & culcita instar erant centunculi. Lodices nondum etiam dicere possim, è qua materia aut quo colore fuerint. Dum regium hunc thorum apparamus, jam dies fere abierat. Hic ille bonus paterfamilias,

O instructam bene domu.

Cedo, nulli.

lias, Mi Lazarille, inquit, ſcis forum hinc longiuſcule diſtare. tum fures, lopodytæ, atque id genus laverniones noctu fere omnibus plateis graſſantur. Quid ſi cenam in craſtinum differamus? ego jam quidem nihil omnino annonæ in promtu habeo, ut qui hactenus primarii cujuſdam civis menſam frequentarim. nunc tempus & occaſio admonet, ut penum ipſe inſtruam, & domicilium quaſi figam. Ego, Mei cauſſa, inquam, mi here, ne ſis ſolicitus. neque enim unam tantum, ſed plures etiam noctes, ſi uſus veniat, citra incommodum cena carere poſſim. Ille, Quanto rectius hoc, inquit, tu quam plerique alii, qui largioribus & intempeſtivis epulis vitam ſibi præcîdunt: ad quam diutiſſime conſervandam nihil utilius eſt quam permodici cibi uſus. Tum ego mecum: Hoc ſi ita eſt, Tithono ſane ego fuero longævior, ut qui medicorum hoc præceptum, quamquam non ex medicorum cônſilio, à puero nimis quam accurate obſervarim. Inter hæc appetente jam nocte, herus meus exutis veſtibus in lectum ſeſe componit, ego vero ad pedem ſpondæ juſſu ipſius me reclino. Quam ſuaviter ille (nam & ipſe & impranſus & incœnatus cubitum iverat) dormierit neſcio: ego quidem tota illa

Incommodum ſanitatis remedium.

nocte somnum oculis non vidi. interim namque dum animus meus prioris fortunæ pertæsus, futuræ anxius miserum in modum distraheretur, spondæ durities latera mihi totumque corpus affligebat. nec commovere me audebam, ne heri somnum perturbarem veritus. Quid multis? Veris ego lachrymis ac gemitibus infelicitatem meam deplorabam, & non falso voto mortem mihi imprecabar. Mane quum uterque consurrexissemus, ille quidem per ocium vestes diligenter manibus, quod deessent scopæ setaceæ, à me purgatas, induit, manus deinde ac faciem, me aquam affundente, abluit, tum digitis (neq; enim pectinis erat copia) capillos discriminat, & quantum poterat, in cincinnos componit. Quum deinde per cubiculum passus aliquot fecisset, gladium lateri aptandum mihi commonstrans, Hic, ait, quovis thesauro mihi potior est, unus ex omnibus quos faberrimus ille faber Antonius Pincinnius fecit, exquisitissimus. Tum vagina extractum vibrans, Cedo, inquit, mihi quemvis thoracem ferreum, & eum tibi dissectum dabo. Et tu (sic ego apud animum meum cogitabam) Cedo mihi quemvis panem, aut armum bubulum, aut pernam, & dentes mei tibi hæc omnia dis-

secta

ſecta dabunt, quamvis illi è ferro, aut chalybe facti non ſint. Appenſo inde ad latus precioſo gladio, & humeris injecto pallio pedem domo effert, & magnifice undique ſe circumſpiciens, per plateas frequentiores & fora velut modulato aut cribrato greſſu ſeſe infert. Confectis aliquot ſpaciis, jubet ut domum redeam, & interea dum ſacris ipſe intereſſet, lectum exſtruam, aquam è proximo flumine hauriam, ceteraq; domeſtica obeam munia: in primis autem ædes diligenter occludam, ne fures aliquid harpagarent. Et ad hoc quidem vix riſum cohibui: quum vero adderet, ut ſi forte exire negocii cauſſa vellem, clavim commonſtrato ad id loco reponerem, id dicere mihi viſus eſt, prandium, adeoque omnem victum foris mihi quærendum. Revertens ego, ſic mecum meditari cœpi: Deum immortalem, quam multa tu vides hominibus plane abſcondita! Quis miſerum illum hominem externa æſtimans ſpecie, non ſummo prognatum genere, non invidendis opibus præpollere putet? An quiſquam credat, impranſum heri & incenatum cubitum iviſſe, & hodie è tam vili ſurrexiſſe grabatulo? aut micas è Lazarilli ſinu depromtas heri eſitaſſe? Quam ſpecioſis coloribus humana occultatur miſeria?

O vanitas.

Alius foris, alius intus.

Hæc aliaque multa & in via & domi cogitans, obſeratis foribus ad flumen cum urna deſcendo : tum forte fortuna herum meum in altera ripa cum duabus puellis colloquentem video. quorum ſermonem audiendi cupidus, clam arrepo. Erant hæ ex earum genere quæ matutinis deambulationibus, non, ut ille, famem obſonare, ſed ſedare ſtudent. Et ſane raro accidit ut ejuſmodi venatrices ſine præda domum revertantur. Et jam in ſermone, conſumtis ab hero meo omnibus artis Amatoriæ pigmentis, illæ eouſque proceſſerant, ut jentaculi ultro injicerent ſermonem. tum ille, cui marſupium æque frigebat ac ſtomachus calebat, expalleſcere, hæſitare verbis, ex tranſverſo aliquid aliud in medium adducere, ita denique ſe excuſare, ut illæ, vultu hominem aſpernatæ, propere ab inſalutato quaſi diſceſſerint. Propero & ego domum : quam quum vellem verrere, ſcopas non habebam. nec quidquam aliud videbam, quod me ad adventum uſque heri occupâtarum teneret. quod ergo reliquum erat, ocioſus domi opperiri conſtitui : ſed dudum elapſa hora prandii, ubi herum nullum venire animadverti, foras prodeo, clavim quem demonſtrarat loco repono; & monente ventre, oſtiatim vi-

ctum

ctum quærere incipio. Vide quanti ſit à teneris adſueſcere. Quia in hac arte, quam cum Cæco factitaram, tyro non eram, brevi tantum profeci, ut præter neceſſarium victum aliquid etiam ſupereſſet. Illa ipſa veſpera, quum jam pane & ventrem ſaburratum & ſinum refertum haberem: per macellum domum rediens, ab anu exta vendente eleemoſynã flagito: quæ ſtatim neſcio quas reliquias mihi objecit. Hoc commeatu onuſtus domum peto; quo jam herus ante me venerat, & depoſito diligenterque complicato, ut ſemper ſolebat, pallio obambulabat. Me conſpicatus, accurrit celeriter, non ſine meo metu, ne plagæ mihi in mundo eſſent. Placide rogat, unde veniam, ubi fuerim. Reſpondeo, exſpectaſſe me ad horam uſque ſecundam pomeridianam: ad quam quum non adfuiſſet, foras iiſſe, & quod videret, à piis hominibus corrogaſſe: ſimul annonam meam effundens. Non ſtomachabatur ille quidem, quod initio ſubverebar, ſed, Ego quoque ajebat, in prandio te aliquamdiu exſpectavi, ſed quum in mora eſſes, ſolus prandium omne abſumſi. Te quidem ut frugi & bonæ indolis puerũ laudo. Certe enim mendicari melius eſt quam furari. illud tantum moneo ut quod agis caute agas, ne quis forte te in

Herus famuli alumnus

meo ſamulatu eſſe comperiat. ea enim re exiſtimatio mea majorem in modum læderetur. Sed nihil eſſe periculi facile mihi perſuadeo:ut qui in hac urbe pauciſſimis notus ſim. Atque utinam pedem nunquam huc intuliſſem.! Ego, Bono animo es,inquam, mi here. Ex me quidem nemo quidquid hujus eſt reſciſcet. Perfruere ergo, inquit ille, cena tua. Deum ego ſpero in poſterum nobis magis fore propitiũ, & calamitatibus meis finem impoſiturum. illud vero tu ſcito, ex quo in hanc domum commigravi, nullum lætum diem mihi illuxiſſe. Hæc ſine dubio ex earum eſt numero, quæ infauſtis ſideribus conditæ, infauſta quæque incolentibus afferunt atque accerſunt. unde mihi certo certius conſtitutum eſt, quantocyus hic menſis effluxerit emigrare, & commodiorem habitationem quærere. Hæc illo dicente, ego,ne hero lurco aut vorax viderer, ut qui tempus cenæ antevertiſſem, in ipsũ pavimentum, quod nulla,ut ſupra dixi, haberemus ſedilia,ſeſſum me recipio,& integram famem ſimulans, cupide admodum tam panem quam exta emendicata,ante me in ſinum effuſa,contrudo:à quo famelicus ille nuſquam oculos dimoverat.Ita mei Deus miſereatur, ut me miſeri illius hominis miſeritum eſt!

Ædes infauſtæ.

Etſi

Etſi enim non ore,ſed oculis rogare mihi videbatur ; ad communem menſam tamen invitare non audebam,veritus ne id pro contumelia interpretaretur. Tandem ille propius ad me accedens , cum admiratione exclamat,ac per Nobilitatē ſuam dejerat; vix unquam ullum hominem ſibi viſum , qui meliore cum gratia & appetitu dentium operam exerceret. Unde ſalivā ſibi quoq;motam;& quamvis jamdudum ad ſatietatem cenatus ſit, velle tamen paullulum mecum deguſtare,inter exta pes erat bubulus: ad quem ille tamquam larus inhians dejectis oculis,Ex omnibus,inquit,cibis,nullus palato meo magis arridet,etiam ipſa ambroſia præ hoc veſci non velim. Rogo humiliter,ut ſumeret quod cumq; ſibi placeret. Sic ille juxta me conſidens, totius cenæ participē ſe fecit,multa magis ſtrenue quam ego tuburcinatus.*Poſtquā exempta fames epulis,menſæque remotæ*,jubet ut ex proximo conclavi hydriam afferam:è qua quum nihil omnino delibatū viderem , facile animadverti cenam illam , qua perfunctum ſe herus meus dixerat, eſſe commentitiam. Cubitū inde conceſſimus:eaque nocte , ſedatis ſcilicet ventris doloribus,melius uterq;quieſcere viſi. Non diutius vos minutarum rerum narrationibus detinebo. illud

tantum vobis aſſevero, in animo meo neſcio quem amorem erga herum hunc meum, licet miſerum & famelicum, exarſiſſe: quem non dubito ſi quid ei ad manum fuiſſet, liberalitatem quoque ſuam erga me depromturum fuiſſe. tanto magis & Cæci illius & Plebani, quibus ante famulatus fueram, extremam avaritiam deteſtabar, qua me homines nequiſſimi ac ſordidiſſimi, tantum ut bonis ſuis parcerent, ad necem pæne dederant. Admirabar ſimul hominis hujus patientiam, qui in tanta egeſtate tantum animum gereret, tamque magnifice foris ſeſe oſtentaret, ut è ſummatibus aliquis eſſe ac Crœſi divitias poſſidere videretur. Ex eo ſane quotieſcunque ardelionem ejuſmodi video, veſtitu, inceſſu, geſtibus magnifice ac ſuperbe ſe inferentem, ſtatim animum meum miſeratio ſubit, ſimilem miſeriam ſub pompa illa latere ſuſpicantis. Jam ſatis intelligitis, opinor, quæ mea ſub hero illo, ſeu potius alumno meo fortuna fuerit: cujus genus, conditionem, negocia modis omnibus noſcere ſatagebam, ſed quum advena eſſet, diu explorare nihil poteram, donec ipſe, credo quod largiuſcule alicubi paraſitando ſeſe invitaſſet, quodam die ſic exorſus eſt: Procul dubio, mi Lazarille, præſentem

meam

meam fortunam intuens, miraberis quid sit, quod homo nobilis tam paupertinam ducam vitam. quocirca ne sequius aliquid de me aut generis mei Nobilitate suspicére, sic habeto. Patria est mihi Castilia vetus. genus à longa majorum serie ac prosapia, prænobile. Caussam peregrinationi meæ præbuit æmulatio quædam, inter me & vicinum orta. Erat is generis nobilitate sors mihi par, opulentior tamen. Hinc ille cristas altius erigens, salutantem quidem comiter resalutabat, numquam tamen prior me salutare aut honore prævenire dignatus est. Id quum ego nec ferre, nec ob hominis potentiam & auctoritatem satis commode ulcisci possem; exsilium mihi ipse indicere, quam submissione mea ambitionem ejus alere malui. Heic quum ego juvenili simplicitate subjecissem, Mihi quidem non videri isthæc talia ita ad vivum resecanda, nec ob tantillam rem solum vertendum & ipsos penates deserendos; ille, De te nihil mirum, inquit, mi Lazarille qui puer es, nec in quibus rebus honor & existimatio sita sint nôsti: quæ quidem, Nobili inprimis, ipsa vita chariora esse debent. Egon' inquam paria non facienti reverentiam exhibeam? Mihi crede, si vel Comes à me salutatus non pa-

Vana superbia.

paribus me ceremoniis resalutaret, nec totum caput, ut nonnulli solent, commoto leviter pileo, aperiret, numquam vel minima reverentiæ significatione me ipsum dignaturum; quin etiam si eminus venientem videam, vestigia retrolecturum, aut in proximas ædes secessurum. Si nescis enim, nemini mortalium quisquam Nobilis quam Regi aut Principi suo, post Deum, debet reverentiam: nec ulla res est in qua vere Nobilis honorem suum atque existimationem pertinacius defendere ac nemini cedere teneatur. Memini opificem quemdam in patria mea, quum nimis familiariter me salutaret, acerbe à me increpitum, atque etiam, parum abfuit, verberibus dedolatum fuisse. Et profecto non ea mei generis est conditio, ut cujusquam imperium pati debeam. Crede mihi, si tantum soli haberem in urbe Toletana quantum in mea patria, satis superque mihi fore unde viverem. Nunc illud quoque res meas valde afflixit, quod patrimoniale illud meum prædium, collapsa domo & agris non tam incuria quam cultorum inopiâ neglectis, inutile fere mihi factum est, ac tandem usuris ac pensionibus absorptum. Ego tamen quidvis potius perpeti paratus sum, quam ut cui-

cuiquam magnati, præterquam ipsi Regi, aut magno alicui Principi inserviam. Scio enim quæ sit famulantium conditio: qui si placere heris suis studeant, reliquorum contubernalium odia incurrunt. Quod si quis ad nutum ac voluntatem heri accommodare se non possit, quid, Deus bone, tali homine comtemtius ac miserius fieri queat? Si mihi tamen famulatum ejusmodi obire necesse sit, hoc inprimis mihi ipse imperare velim, ut promtus sim ad omnia obsequia, ut hero in omnibus assenter, cum ajente ajam, cum negante negem, nullo veri aut falsi discrimine, ridenti arrideam, applaudam ineptienti, in omnibus denique illud caveam, ne quid dicam aut faciam quod vel minimam ei molestiam aut offensiunculam mihi creare possit. Vidi plerosque id genus homines hoc unum agere, ut præsentibus heris rerum omnium, etiam nullius momenti, satagant, iisdem absentibus, omnia susque deque habeant: tum si quid secus acciderit, reliquos contubernales etiam magis fidos ac diligentes inclament & objurgent iis verbis, quæ ab hero clam auscultante audita, firmissimam diligentiæ ac fidei animo imprimant persuasionem. De reliquis Aulicorum moribus, mi Lazarille, nihil

am-

amplius dicam, quam mirari me, & esse quemquam qui in tam impura comministrantium colluvie tam ingratis heris servire velit;& reperiri Principes ac magnates, qui tam improbam Assentatorum oculis tantum servientium turbam ferre possint. Mihi tamen si fortuna magni alicujus Principis favorem conciliaverit, nihil prius futurum sit quam omnibus obsequiis in re qualibet eumdem retinere atque augere.

Herus fugitivus.

Hæc quidem ille, simulque alia multa quæ jam non occurrunt, mihi memorabat: quum ecce senex quidam cum muliere in domum nostram irrumpit, rationes profert, pecuniam tam pro ædium quam lecti usura pactam flagitat. Erat verò herus ille meus ea modestiâ ut neutiquam irasceretur; sed sollicite inprimis moram solutionis excusaret, rogaret tandem ut vesperi redire vellent, interea se pecuniam à collybista petiturum. Degressis illis, bonus vir cum omni ornatu ac substantia sua, more solito, progreditur, utque ædes interim diligenter custodiam jubet. Mox cum vespere redeunt creditores; quum ad multam usque noctem frustra exspectassent, occlusis foribus domum & ipsi eunt, ego ad vicinos diverto. Quid postea vel hero meo vel creditoribus acci-

acciderit neſcio. equidem hoc affirmare poſſum; non me ab hero, ſed herum à me aufugiſſe. Hoc modo novum quærere dominum coactus, Cazzagliam tandem veni: ibique ducta in uxorem Senatoris cujuſdam nobilis ancilla, ejus commendatione honorabile munus adeptus ſum, ut ſcilicet vino præconium faciam. Et cetera quidem in familia mea recte ſe habent, niſi quod uxoris meæ lubricitatem invidi mihi exprobrent. Sed dicant illi quod lubet: mihi certum eſt nihil ſequius ſuſpicari, ut cui uxoris meæ probitas omnium optime ſit explorata.

Hic unus è ſodalibus noſtris: Recte tu, qui pacifice cum uxore cupis vivere. quod ſane ubi ſiniſtra aliqua ſuſpicio vel paullum inoleverit, fieri non poteſt. Suadeo tamen ne nimis fidendo, deceptum tandem te ſentias. Neſcis tu forte quam inſtabile ſimul & aſtutum ſit muliebre genus. Exemplum, ſi vis, audi, non recens, ſed vetus. quod dum narro, ad oppidum, cujus aſpectus jam nobis patere incipit, tanto minore cum moleſtia perveniemus.

Matrona quædam tam notæ erat pudicitiæ, ut vicinarum quoque gentium feminas ad ſui ſpectaculum evocaret. Hæc ergo quum virum extuliſſet, non con-

contenta vulgari more funus passis prosequi crinibus, aut nudatum pectus in conspectu frequentiæ plangere, in conditorium etiam prosequuta est defunctum, positumque in hypogæo Græco more, corpus custodire ac flere totis noctibus diebusque cœpit. Sic afflictantem se ac mortem inedia persequentem non parentes potuerunt abducere, non propinqui. magistratus ultimo repulsi abierunt, complorataque singularis exempli femina ab omnibus, quintum jam diem sine alimento trahebat. Adsidebat ægræ fidissima ancilla, simulque & lacrumas commendabat lugenti, & quotiens defecerat positum in monumento lumen renovabat. Una igitur in tota civitate fabula erat: & solum illud adfulcisse verum pudicitiæ amorisque exemplum omnis ordinis homines confitebantur: quum interim imperator provinciæ latrones jussit crucibus affigi, secundum illam eandem casulam, in qua recens cadaver matrona deflebat. Proxima ergo nocte quum miles qui crucem adservabat, ne quis ad sepulturam corpora detraheret, notasset sibi & lumen inter monumenta clarius fulgens, & gemitum lugentis audiisset; vitio gentis humanæ concupiit scire, quis aut quid ibi face-

faceret. Deſcendit igitur in conditorium viſaque pulcerrima muliere, primò quaſi quodam monſtro inferniſque imaginibus turbatus ſubſiſtit: deinde ut & corpus jacentis conſpexit, & lacrumas conſideravit, faciemque unguibus ſectam, ratus ſcilicet quod erat, deſiderium exſtincti non poſſe feminam pati; attulit in monumentum cenulam ſuam, cœpitque hortari lugentem, ne perſeveraret in dolore ſupervacuo, & nihil profuturo gemitu pectus diduceret: omnium eumdem exitum eſſe: ſed & idem domicilium: & cetera quibus exulceratæ mentes ad ſanitatem revocantur. At illa ignota conſolatione percuſſa, laceravit vehementiù pectus, ruptóſque crines ſuper pectus jacentis impoſuit. Nec exceſſit tamen miles, ſed eadem exhortatione tentavit dare mulierculæ cibum, donec ancilla vini certe ab eo odore corrupta, primùm ipſa porrexit ad humanitatem invitantis victam manum: deinde refecta potione & cibo, expugnare dominæ pudicitiam cœpit. &, Quid proderit, inquit, hoc tibi, ſi ſoluta inediâ fueris? Si te vivam ſepelieris? ſi antequam fata poſcant, indemnatum ſpiritum effuderis?

Id cinerem aut manes credis curare ſepultos?

Vis

Vis tu reviviſcere, reluctantibus fatis, exſtinctum? vis diſcuſſo muliebri errore, quam diu licuerit, commodis frui? ipſum te jacentis corpus admonere debet ut vivas. Nemo invitus audit, quum cogitur aut cibum ſumere, aut vivere. Itaque mulier aliquot dierum abſtinentiâ ſicca, paſſa eſt frangi pertinaciam ſuam: nec minus avide replevit ſe cibo quam ancilla, quæ prior victa eſt. Ceterum ſcitis quid tentare ſoleat plerumque humanam ſatietatem. Quibus blanditiis impetravit miles ut vivere vellet, iiſdem etiam pudicitiam ejus aggreſſus eſt. Nec deformis aut infacundus juvenis caſtæ videbatur, conciliante gratiam ancilla, ac ſubinde dicente:

——Placitone etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem quorum conſederis arvis.

Quid diutius moror? ne hanc quidem partem mulier corporis abſtinuit, victorque miles utrumque perſuaſit. Jacuerunt ergo unà, non tantum illa nocte qua nuptias fecerunt, ſed poſtero etiam ac tertio die, præcluſis videlicet conditorii foribus, ut quiſque ex notis ignotiſque ad monumentum veniſſet. Putaſſes exſpiraſſe ſuper corpus viri pudiciſſimam uxorem. Ceterum delecta-

tus

tus miles & forma mulieris & secreto, quidquid boni per facultates poterat, coëmabat, & prima statim nocte in monumentum ferebat. Itaque cruciarii unius parentes, ut viderunt laxatam custodiam, detraxere nocte pendentem, supremoque mandaverunt officio. At miles circumscriptus dum desidet, ut postero die vidit unam sine cadavere crucem, veritus supplicium, mulieri quid accidisset exponit, nec se exspectaturum judicis sententiam, sed gladio jus dicturum ignaviæ suæ. commodaret modo illa perituro locum, & fatale conditorium familiari ac viro faceret. Mulier non minus misericors quam pudica, Nec istud, inquit, dii sinant, ut eodem tempore duorum mihi carissimorum hominum duo funera spectem. malo mortuum impendere quam vivum occidere. Secundum hanc orationem jubet corpus mariti sui tolli ex arca, atque illi quæ vacabat cruci affigi. Usus est miles ingenio prudentissimæ feminæ: posteraque die populus miratus est, qua ratione mortuus isset in crucem.

Rusticanorum liberalitas qualis.

Risu excepêre fabulam comites, multaque alia in muliebrem perfidiam jocati sunt: quum ad oppidum fere jam pervenimus. Hic agaso descendere nos

jubet,

jubet, quod non oppidum ingredi, ſed Tinajam uſque progredi, conſtituiſſet. Et tu, inquit, adoleſcens, rationes mecum puta. Tanto mihi acerbior hic ictus fuit quantò magis inopinatus. Gratis me in hoſpitio paſtum, gratis vectum credideram, at bonus ille meus jam mercedem flagitabat. Hem' ideone tantam in ruſticano homine liberalitatem antea admiratus ſum? Rogo, quantum debeam. Tantumdem, inquit ille, ſolve quantum hi qui tecum vecti ſunt. ſed præter vecturam, ſcis me in hoſpitio pro te ſatisfeciſſe. Quod ad hoc, inquam, reſtituam quod licet injuſſus, pro me expoſuiſti. at provectum nihil tibi debeo, quam tu ultro mihi obtuliſti. quippe pedibus uti poteram, nec tuo hoc, ut falſo interpretatus ſum, beneficio indigebam. Contentionem hanc noſtram ita diremerunt comites, ut jumenti quod equitaſſem pabulum ſolverem, vecturam immunem haberem. Sic miſello mihi zonula jam ante tenuis omnino exhauſta fuit, ut in fundo ejus viginti tantum numuli relicti fuerint: cum quibus oppidum ingreſſus, ſolus (reliqui enim comites alius aliò diſceſſerant) hoſpitium fortunis meis congruum quæſivi.

CAPUT VIII.

Gusmanus Cazzaglia Madritum proficiscens, miserabilis hominis conditiones experitur. In via cauponi operam suam addicit.

CAzzagliæ quum essem (oppidum id duodecim Hispali abest milliaribus) dici non potest quam variæ atque adeò contrariæ curæ ac cogitationes animum meum incursârint. Bona res & optabilis est, habere patrem; melior matrem; at optima, cibum. Similis mihi videbar cani famelico, quem pendente cauda obambulantem omnes allatrant & circumsistunt: ille vero, nudatis tantum dentibus, nullum eorum mordet, sed satis habet si illæsus abeat. Reipsa tum expertus sum quanti sit numus: quem qui non magno lucratur labore, nihili æstimat, nec scit quantum valeat, donec eo ipso quoque destituatur. Tum primum ego Necessitatem vidi, ut ita dicam, de facie ad faciem: cujus effectus postea sensi. O durum telum! ô pessimam pessimarum rerum magistram! Quid non mortalia cogis pectora? Vere

Miserabilis qualis.

Necessitatis vis.

tu leges omnes frangis. verè tu in ſervitutem cuncta adigis : adeò ut non immeritò ipſis Ethnicorum deaſtris imperitare olim ſis credita. Tui, iritatæ præſertim (ut Portius Latro, forte ipſe expertus ait) morſus ſunt graviſſimi. Illud neſcio, pluſne mali an boni ad hominum vitam attuleris. Scio quidem omnium pænè artium inventionem tibi deberi. Quis enim (reliqua omnia prætereo) Pſittacum docuit ſuum χαῖρε?

Magiſter artis ingeniique largitor
Venter.

Sticho. Recte Plautinus ille :

Egeſtas & inopia omnes artes perdocet ubi quem attigit.

Nec artes ſolum, verum etiam virtutes docet Neceſſitas:quæ,ut Curtius ait,
Lib.5. *Ignaviam quoque acuit, & deſperatio ſæpè ſpei cauſſa eſt.* eademque, ut ibidem ait, *efficatior eſt omni arte.* Nec minus ſcite
Livius. alius, *Nullum incitamentum ad vincendum homini à diis immortalibus acrius eſſe*, dixit. Hoc ut non nego; ita viciſſim illud ſcio, vix eſſe quidquam quod hominem in periculoſiori ſiſtat præcipitio. O quam mirabiles cogitationes animo ſubjicit egeſtas! quam intricata ſuggerit conſilia! ut mirum non ſit, ejus unius cauſſa, ab hominibus male à natura, pejus etiam à doctrina inſtructis tot flagitia quotidie de-

designari. Quando vero de Egestate loquor, non illam tantum intelligo quæ ad vitam necessariis caret præsidiis, sed eam quoque quæ in rerum omnium abundantia nullum modum invenit aut satietatem. Tam de avaro quam mendico dici potest, *Peram non impleri* : & *Loculos semper inanes*. Ille, ut Horatius ait, *Magnas inter opes inops, semper eget*, &, ut, *Egeni qui.* *Ad. 17. Epod.* *Epist. 2. lib. 1.* *Sat. 3. lib. 2.*

Pauper Opimius argenti positi intus & auri,

nec iis rebus quas vel labore sibi acquisivit, vel fortunæ beneficio nactus est, uti frui audet, sed, ut alter Tantalus,

Quærit aquas in aquis, & poma fugacia captat.

Certè si recta ratione atque adeò ipsa experientia rem putare velimus; ad graviora flagitia plures impellere solet Avaritia quam Egestas. illud interest, quod Avarus malis suis artibus facile honestum invenit pallium, ac divitiarum pondere gravis, legum telas disrumpit, in quibus miseri quibus egestas aut alia quædam necessitas maleficium persuasit, obhærescunt. O quam sapienter ille post homines natos Rex sapientissimus & divitias & paupertatē à se deprecatus est! ne tam ab illis quam ab hac peccandi arriperet occasionem. Paucis contenta est natura : quæ tamen ipsa si

desint, fit sanè ut homines turpiter sedent, & malis artibus victum quærant. Tanto diligentius elaborandum est, ut quæ Dei munere obtingunt, non superfluis, sed necessariis usibus impendantur. Sed philosophari cesso: ad historiam redeo. Tot malis, iisque improvisis vexatus, velut è tenebris ad lucem emergère mihi videbar, paullatim quid esset Mundus, noscitans, quem tum velut è transenna inspicere incipiebam. Tot molestiarum quæ in via mihi occurrerant, ac quarum longam seriem à tergo videbam pertæsus, domum regredi cupiebam: sed obstabat verecundia. Qua enim fronte, vix paternæ domus limen egressus, rursum matris, cognatorum, atque etiam ipsorum sodalium meorum oculis seminudum me objicere auderem? Laudabilis sanè, in juvenili præsertim ætate est verecundia: est tamen pudor quidam non inutilis modo, sed & vitiosus. Proverbium est, *Viro egenti inutilem esse verecundiam*: ego vero multos præterea novi omnis conditionis & ætatis homines à vitioso pudore perditos. O quam multæ puellæ virginitatis jacturam fecerunt, quod pudori sibi ducerent procantibus, ac procos non veros agentibus sed simulantibus tantum, in amore non re-

Vexatio dat intellectũ.

Verecundia vitiosa.

respondere! Quam multi, dum quidquam amicis negare erubescunt, & hos deinde, ubi res solvenda est, & fortunas suas amittunt? Quam multos pudor deterret ea quoque discere quæ turpe est nescire. Quam multa, ut ait Flaccus,

Incurata malus pudor ulcera celat!

Venerabiliter Plautinus ille servus ait:

Verecundari neminem apud mensam decet.

Nam ibi de divinis atque humanis cernitur. *Dictum servo dignum.*

Ego vero multa alia commemorare possem, in quibus nulla, aut certe non magna pudoris habenda sit ratio. Sed ne rursus exorbitem, in viam redeo. Pudore, ut dixi, deterritus, abjecto domum redeundi consilio, Madritum usque proficisci decrevi, ubi tum Rex aulam, & magnam Principum ac Magnatum circa se habebat multitudinem. Deus bone, quam vanas cogitationes meas postea deprehendi! Imaginabar mihi quamprimum eò venissem, omnes ultrò operam meam ac ministerium ambituros, ac certatim dona atque opes in me congesturos. Sed chimæræ istæ fuerunt, in Vacuo bombynantes: quas ubi sol proximi diei ortus discussit, in viam me rursus dedi, relictis Cazzagliæ unà cum numulis, quæ in aëre ædificâram *Vanæ imaginationes.*

caſtellis, ſumtoque in manus baculo, quo greſſum adjuvarem, porta egreſſus duos video mulis inequitantes; quos pedibus ſequi ſtatui, ad minimum ex colloquio eorum ſolatium aliquod mihi pollicitus. Sed illi non minus verborum quam numorum parci, qùum jam ſummo cum ſilentio aliquot emenſi eſſemus milliaria è jumentis deſcenderunt quidem, ego verò quamvis feſſus admodum & pænè exanimis; tum mulis in ſtabulum deducendis, tum ſarcinis in hoſpitium deferendis diligenter miniſtrabam, ratus fore ut ad minimum cibi aliquid miſero mihi ac famelico impertirent. Jam menſa erat poſita: quum eorum alter ſedulo occurſantem faceſſere ac res meas agere me jubet. O peſſimi homines, cogitabam, ac Deo hominibuſque juxta inviſi! Satis vobis non fuit in via, quantum in vobis fuit, me perdere, & deſertum pati: nunc etiam ſupra vires inſervire conantem tam atrociter ſpernitis. Sic mœſtus, è regione menſæ cui illi aſſidebant, parieti me acclino, & non verbis quidem, oculis tamen particulam aliquam qua reficere vires ac famem aliquo modo ſedare poſſem, flagito. Sed non magis illi me curabant, quam ſi natus nunquam fuiſſem. Verum ecce dum tacitus

tus miserias meas considero, Monachus quidam è mendicantium familia, idem hospitium ingressus, quod habebat cibarii è pera depromit: quumque me tamquam corvum buccis quibuslibet quas alii in os ingerebant, inhiantem animadverteret, extemplo, Equidem, ait, omni cibo ego carere malim, mi fili, quam pati ut cum fame, qua te prope perditum video, diutius conflicteris. Cape ergo & unà fruere eo cujus mihi jam est copia. O immensam Dei bonitatem, æternam sapientiam, providentiam divinam, infinitam misericordiam, qua non homines tantum, sed etiam vilissima animantia & vermes alis ac sustentas! Ecce qui juvare me facultatibus suis poterant, viscera misericordiæ claudunt, & famelicum ne mica quidem dignantur: at mendicus ille, nihil reliquum fere sibi faciens, ignoto dat quod habet. Verum certe est, qui non ipse multa tulerit ac perpessus sit, non facile aliorum miseriis commoveri. Tandem jam saturo bonus ille Frater quod reliquum habebat panis porrigit, si plus haberet, plus daturus: quod ego tunicæ aperta futura injeci, sicque in viam rursus me dedi. Eo die confectis adhuc tribus milliaribus, sub noctem unà cum aliis viatoribus in diver-

Mendicum mendicum juvat.

ſorium me recepi, & prandii reliquiis pro cena uſus ſum: quæ talis fuit ut ſtomachum mihi inde neutiquam fuiſſe gravatum, vel injurato mihi fidem omnes ſint habituri. Mane quum ſurrexiſſem, meque ad iter accingerem, hoſpes pernoctationis precium, quatuor ſcilicet numos, quamvis in ſtramine cubuerim, à me petit: quos quum non haberem, neceſſariâ conſequentiâ dare non poteram. Videns autem id eum agere, ut tunicam à me auferret, quæ, utpote ex optimi generis panno confecta, amiſſo pallio, habitum meum aliquo modo commendabat, & paupertatem celabat, amarè admodum plorare cœpi. Id conſpicatus quidam ex aurigis qui eôdem diverterant (neque enim omnes in eadem ſchola agreſtes mores edocti ſunt) miſſum me facere, & numulos illos ſibi imputari jubet. Rogant ejus ſocii, cujâs eſſem, unde venirem, quò tenderem. Ille, Quid vos fruſtra hæc ſine ullo alio beneficio interrogatis? Non videtis vel ab hero vel à parentibus ſuis profugiſſe? Hæc audiens hoſpes, rogat, An ſervire ipſi vellem. Quod etſi grave mihi videbatur, ut qui hactenus domi famulis & ancillis, adeoque ipſi matri imperare eſſem ſolitus, annui tamen: ſicque in fami-

liam

liam receptus, paucis diebus cauponarias artes vel maleficia potius didici, quæ sunt: Avenam vel hordeum infusa calida aqua tumefacere, eandem fraudulenter admetiri, demenso aliquid demere, cretâ bifurcatâ uti; vino injectis herbis, aliisque noxiis rebus saporem conciliare, idem aqua diluere ac tantum non penitus transformare. Tum quidem expertus sum, vinum natandi habere facultatem; absque hoc enim quomodo fieri posset, ut in tanta aqua non summergeretur, aut plane suffocaretur? In una hac domo multorum hominum mores vidi. Erant ex viatoribus qui sine ulla contradictione quod poscebatur solvebant. & prudenter, meo quidem judicio: quum hospitum verba aut rationes diffinitivæ sunt sententiæ, contra quas replicare, multo minus provocare, non licet. Renitentibus & vel malam fidem vel avaritiam nostram incusantibus vis statim etiam ab ipsis Justitiæ ministris, quos imperiis nostris promtos habebamus, parata erat, quam tamen ab illis alicui è nostra familia, & etiam ipsi matrifamilias, aut filiæ, aut ancillæ intentatam mentiebamur. Si quis quid forte per injuriam apud nos reliquisset, id sine ulla spe recuperandi amissarum rerum adscribere poterat *Cauponum artes.*

numero. Furta alia, fraudes, rapinas, ac maleficia cauponum ſilentio prætereo: quæ alibi quidem majora, alibi minora ſunt, pro cujuſque gentis moribus & ipſius Juſtitiæ ſedulitate. Equidem ſic ſentio, optime facturum cujuſque loci magiſtratum, ſi viis ac pontibus reficiendis, tum diverſoriis quoque reformandis ſeriò curam atque operam impendant.

CAPUT IX.

Guſmanus Madriti mendicans, circumforaneas artes diſcit.

QUo minus mihi placeret id vitæ genus ad quod me non voluntas aut arbitrium ſed neceſſitas detruſerat, faciebat eorum puerorum frequentia qui hinc inde diſcurſantes ad nos divertebant. Eorum aliqui pecuniam habebant, alii non: aliqui bene, alii male veſtiti erant, omnes tamen iter ſuum perſequebantur. Eho, cogitabam, quid tu agis, Guſmane? quæ animum tuum obſidet ignavia? Itane florem ætatis tuæ in hoc ſtabulo perdes? Hem, puſilli iſti omnes itinerum moleſtias magno animo devorant, & tu ſitu ac ſqualore hic torpeſcis? Quin fortunam tuam alibi quæris, & nequiſſimum hunc caupo-

Fortuna tentanda.

nem

nem plorare ac longum valere jubes? Quum hoc modo meipſum excitâſſem, quas qualicumque modo collegeram reculas in ſarcinulam colligo, & Madritum verſus, quò primo iter inſtitueram, proficiſcor.

Abſumtis propere quas abſportâram numis, mendicando victum quærere coactus ſum: quem difficilem admodum mihi fecit quæ tum inciderat annonæ caritas. Repulſam ergo ab omnibus fere oſtiis paſſus, veſtes quas mihi in diverſorio paraveram victui impendi, ſic ut quum Madritum veniſſem, vix haberem quo nates tegerem. Ea res mirum eſt, quam rationes meas omnes conturbârit. Noveram, quanti ſit bene veſtitum in conſpectu hominum apparere: nec verba mea ſine re facile fidem inventura. Quàre cum veſtibus omnem exui (cui cum Fame nequaquam bene convenit) verecundiam; cujus fines ſemel tranſgreſſus, ſtatui bene & gnaviter eſſe impudens: ſeque aliis ſimili habitu ornatis, me applicui. Jam credo, intelligetis, quæ tum mea fuerint exercitia. Tyro adhuc eram, & profecto non minus ſcita ſunt circumforanearum quam quarumcumque aliarum artium rudimenta. in quibus dum deſudo, dici non poteſt quam multa luſuum ge-

nera addidicerem, interea dum operam noſtram conducturos exſpectamus. Et ſane multum me animabat ſodalium meorum reſpectus, quos, licet pannoſos, numulis tamen videbam inſtructos. Magna eſt aſinorum ſocietas, in quam etiam homines adſcribi ſe patiuntur. Ex eorum ego fui numero, ut qui ſportulæ ferendæ humeros meos, tamquam clitellarium jumentum ſubmiſerim. Ut verum dicam, Honore, cujus pondus tam grave eſt ut ferri à paucis poſſit, exoneratum me gaudebam. Quid enim! Quam miſera eſt eorum conditio, quorum honor & exiſtimatio à mala pendet lingua! Quaſi vero neſciamus, honorem virtutis eſſe prolem; & tanto majori honore quemvis dignum quanto pluribus virtutibus eſt præditus. Erras, ſi honore me privaturum te exiſtimas, niſi ſimul virtutem à me auferas. Nonnulli quidem opinantur, in mulieris poteſtate mariti eſſe honorem: quod tamen neſcio quis non ſine cauſſa negavit, indignum dicens tam vili ac fetido loco rem tam præclaram collocatam. Sic ego exiſtimo, nullos felicius vivere, quam eos qui quid felicitas ſit ignorent. O quam laborioſum eſt eam, quæ vulgo putatur, adipiſci felicitatem? quam difficile eamdem conſer-

ſervare? quam periculoſum ferre? quam facile, perdere? Sed ô ſiniſtra mortalium judicia! In iis rebus honorem ſitum putant, in quibus minime ſitus eſt. Quam multi turpe ſibi putant, ſi equos ſuos non quam ornatiſſimos producant: iidem interim Chriſtianos homines, eamdem imaginem Dei quam ipſi ferentes, nudos obambulare, adeoque fame ac frigore perire patiuntur. Sumtuoſis conviviis amici excipiuntur, in quibus ſi quid ad ſummum quoque luxum deſit, probroſum putatur: at egenti obulum negare frugalis hominis eſſe ducitur. Quid multa? Falſis opinionibus Mundus regitur: nec tam quid fieri debeat, quam quid ſoleat conſideramus.

Heic ego patris mei vitam non ſemel apud amicum meum conſiderabam, quo pacto is ſcilicet uſurariis ſuis artibus varios dolos excogitarit, ac quamplurimorum ſuccum & ſanguinem exhauſerit. Sed ô Deus bone! Quam multi Mercatores unà cum Matthæo publicano in telonio aut collybo eamdem occupant ſellam, idque unum agunt, ut omnium fortunas & opes ad ſe convertant! Quot Juriſconſulti libros ſuos aſſidue evolvunt, ſingula excutiunt folia, pennas & linguas habent vænales, & exi- *Honores periculoſi.*

exiguo labore invidendas acquirunt divitias? Sed quem ſcopum, putas, habent tam hi quam alii omnes qui in pecuniis congerendis ita miſere deſudant? quid alii ex Academiis recens progreſſi ſpectant, dum ſuum patrimonium aut exſtruendis domibus, aut coëmendis Nobilium prædiis impendunt? Nihil aliud profecto, quam ut nidos ſuos in alto ponant, utque ad ſummas dignitates evehantur. At quam multò melius iidem ſibi conſulerent, ſi fortunæ mediocritate contenti, quietam ac tranquillam agerent vitam! Quod namque frequentiora ſpectacula hodie oculis noſtris obverſantur, quam eorum quos Honores funditus everterunt? Quocirca ſæpe dubitavi, num gratulandum iis eſſet, qui è tenui fortuna ad ſummas dignitates provehuntur. Nimirum,

—— Tolluntur in altum,
Vt lapſu graviore ruant.

Sed in primis miſeratione digni ſunt illi, qui magnis negociis impares, vel ultrò gravia munera affectant, vel cæco quodam fortunæ impetu ad ea producuntur. Hi enim certum pænè hoſtibus ludibrium, amicis luctum, ſibiipſis exitium debent. Horum nihil mihi circumforaneam vitam agenti & in diem-

Libertas vulgaris.

diem viventi metuendum erat. Libertate gaudebam, illa quæ à sapientibus tantopere commendatur, desideratur à multis, à Poëtis decantatur, quæque omnibus hujus Mundi divitiis potior est. Sed & hanc mihi fortuna invidit; dum asinariæ societatis pertæsus, aliud vitæ vel potius servitii genus amplexus sum.

CAPUT X.

Gusmanus coquinæ se addicit: artesque ibi usitatas describit.

JAM tergum meum oneribus ferendis assuefeceram, jam ob fidem & diligentiam omnibus passim & notus & charus eram: quum ecce Principis cujusdam dispensator, qui ante opera mea sæpe usus fuerat, seductum me monet, quanto rectius facerem, si circumforanea illa vita relicta, aliud agere discerem. Suadere ergo mihi, ut coquo Principis sui in aggerendis lignis, lavandis ollis, aliisque similibus ministeriis operam præstem: addens, Non tam infecundam esse coquinariam artem quin multis & divitias & honores pepererit. Quæ aliaque multa ille iis verbis animo

Bene consulentes male nonnunquã consulunt.

animo meo inculcavit, ut consilio ipsius uti decreverim: tanto magis, quòd, utcumque res cecidisset, nec periculum nec damnum mihi timendum esset. Quid enim amittat cui nihil est? Adducor ergo ad coquorum magistrum: qui quamprimũ me vidit, quamvis ante satis notum, statim superba voce inclamavit: Unde nobis forensis hic senator, clitellariæ plebis tribunus, dux famelicorum? An tu forte aliqua re opus habes? Aut ideo venis ut mecum maneas? Me quidem non semel postea pœnituit, quod tam superbo sermone exceptus, non statim tergum verti. Sed incertus quid responderem, dixi, si opera mea uti velit, paratam fore. Et ille: Bene facis. faxo ne te consilii hujus pœniteat. Sed quid? An scis facere officium tuum? Ego, Quidni? inquam. sed tuum erit monstráre mihi quid facere debeam, meum obsequi, & jussa diligenter obire. Quo sermone delectatus archimagirus, sine ulla mora, pacto mecum salario inter ministeria me recepit. Et ego quidem, ut plerique facere solent, initio non heris tantum, sed familiaribus quoque sedulitatem meam mirifice probabam: tum nihil magis cavebam quam ne quid propalarem quo quisquam posset offendi. Objurgatus, tacebam,

Superbia plebejorum.

Boni famuli munus.

bam, nec ullum impatientiæ aut improbitatis ſignum monſtrabam. Hinc omnes me non ſolum favore, ſed donis etiam proſequebantur, ſic ut jam multo nitidior mihi eſſet amictus, & feriatis præſertim diebus, honeſti adoleſcentis ſpecies aliquo modo in me conſpiceretur. Caput boni erat, quod hac ratione ſalarium mihi maneret integrum; ſed omnis mei mali fons inde ſcaturiebat, quod dum ſportulariam agerem vitam, luſibus me mancipâram, in quos etiam poſtea quidquid undique corradere poteram, profudi. In arte coquinaria mirificè proficiebam; at multo magis in ludendi conſuetudine, quæ ita animum meum occupârat, ut legitime acquiſita deficiente pecunia, quidquid nactus eſſem involarem & venderem, ea tamen cautione, ut ne in furto aut fraude palam deprehenderer. Quod ſi quid forte domi harpagaſſem, id quæſito ad id loco commodo abſcondebam: animadvertens vero me aliorum ſuſpicionibus aut occultis ſermonibus furti auctorem deſignari, id quaſi forte fortuna aut dextro Hercule inventum, in lucem rurſus protrahebam. Sin alii rei arguerentur, peculio meo adſcribebam. Sed lepidam audite hiſtoriam, è qua una facile ſummam meam dexteritatem animadvertetis. *Incommoda luſuum.*

Factum

Furtum illepide lepidum.

Factum est aliquando ut herus meus combibonum suorum nonnullos domum secum deduxerit, (erat enim Cereri & Baccho ita amicus, ut vix ullis aliis diis aut deabus supplicaret,) Hîc quum illi & cum eis hera mea exquisitis ad id cibis sitim subinde exstimulantes, tam largiter sese ingurgitâssent, ut omnem sensum amisisse viderentur, & tandem à suis quisque familiaribus domum essent elati potius quam deducti: viso ad heros meos, eosque somno ac vino sepultos invenio, porta aperta & mensis omni apparatu instructis. Sic aliquamdiu cum admiratione quasi stragem in prœlio factam contemplatus, lancem video argenteam, quæ humi jacens, rogare me videbatur ut se tollerem. Quod pietatis officium quum egenti negare nec vellem, nec possem, tamquam spolia legens, hanc potissimum mecum absporto, ac sine ullo strepitu in culinam me recipio. Nescio quæ lubido me tum invaserat, herum ac heram ligatis ad lecti pedes pedum digitis, aut alio modo ludificandi: sed tandem alterum illud stratagema velut lucrosius ac rationibus meis commodius magis mihi placebat. Mane quum surrexisset hera, & collecto omni ut positus manserat, apparatu, lancem illam argen-

argenteam desideraret, subito dolore correpta, altum exclamat. accurro, rogo quid rei sit. Tum illa, Ah mi Gusmanule, quanta mihi evenit calamitas! quanti mihi hesternæ constant deliciæ? Miseram me, quod vino gravis, tibi mensæ tollendæ, ac præsertim argenti recondendi provinciam non demandavi. Ecce enim furto hac nocte lanx argentea periit. quod si resciscat maritus, procul dubio cruentæ plagæ mihi in mundo sunt Hæc illa non sine lachrymis: quibus tamen ego neutiquam movebar, ut qui non semel audissem, lachrymantem mulierem ea commiseratione dignam qua anser media hyeme nudis pedibus ambulans. Ipse tamen vultum quoque ad tristitiam fingens, operam meam ad omnia large polliceor. Quid si, inquam, hera, aurifabrum aliquem adeam, & forma ac pondere similem lancem faciundam curem? Illa, Bene tu hoc, inquit; sed unde pecuniam sumemus? Dubito enim valde num mihi in arca tantum sit. Offero ego omne meum peculium; & quod deesset, suppleturum me recipio. Sic facere jussus, lancem illam surreptam ad aurifabrum porto, rogo ut detersis omnibus maculis, Lunâ nitidiorem reddat: & per ocium, quasi ex curiositate, quanti ejusmodi

Mulieris lacrymæ.

modi

modi lanx constet, percunctor. Soluto expolitionis precio, domum revertor, renuncio planè similem ac gemellam mihi lancem apud aurifabrum quemdam repertam : simul precium indico. illa gaudens admodum, Rem gratam, inquit, nuncias : & cubiculum ingressa, quantum numorum habebat in arca profert, quod deerat, me supplere jubet. Effundo ego omne meum peculiolum; sicque prodiens, eadem cum qua exieram lance onustus domum redeo. Lætabatur illa, ego multo magis. at parum utilis ac diuturna mihi illa erat lætitia. Scis illud: *Male parta, male dilabuntur.* illud certe tum ego sensi, ut cui intra paucos dies ne obulus quidem reliquus factus sit, omni pecunia eodem vesperi lusu absumta.

Sed non solus ego, sed reliqui omnes domestici, à summo ad infimum, Laverniones, aut ut clarius dicam, fures eramus, benignam materiam suppeditante cuilibet ea re quæ fidei ipsius commissa erat, frumentis, vino, oleo, aromatis, carnibus, lignis, &c. Et forte caussa illis non deerat, vel, ut melius dicam, occasio & prætextus, salarii nempe tenuitas, quæ tanta erat ut eo vix quisquam se, nedum suos, alere posset. Quocirca non optime illi Magnates mihi facere

vi-

videntur, qui tam exiguis domeſtica miniſteria conducunt ſtipendiis, ut niſi de ſuo aliquid addant, vix habeant unde in res neceſſarias ſumtus facere poſſint. Quis enim dubitet, omnia prius excuſſuros, quam ut deeſſe aliquid ſibi patiantur? quamvis eo nonnulli ſunt ingenio, aut ea conditione, ut ſi omnia agas, in omnes ſpecies te vertas, nihilo plus ab ipſis quam à nudo auferre poſſis. Sed ut intelligatis quam parci nonnulli ſint in remunerandis etiam non debitis officiis, exemplum audite.

Nobilis quidam cum altero graves exercens inimicitias, & tam animi quam corporis viribus imparem ſe ſentiens, famulum conſilio ac manu promtum conduxit. Non multo poſt ab adverſario obviam facto invaditur. Poſcit opem famuli, qui mox accurrit, & herum in in fugam acto adverſario, illæſum tuetur. Hoc in tumultu bonus ſervus & pileum & enſis vaginam perdiderat: cujus damni ſarturam quum ab hero aliquamdiu fruſtra exſpectaſſet, alia ratione ulciſci ſe decrevit. Quum ergo rurſus cum hero prodiiſſet, ecce rurſus adverſarium, cum fuſte ad id præparato imminentem: quem ut conſpexit herus, ſervi auxilium, quantū poteſt, inclamat: ille vero ne manum quidem ad capulum *Notato avari domini.*

lum admovebat, ſed ocyus herum vapulantem ſpectabat. Expoſtulanti deinde ſic reſpondit : Tu quidem hactenus in eo debitum feciſti officium quod menſtruam mercedem ſolvis; ego in eo, quod huc illuc euntem paſſim comitatus, & alia quæ promiſi exſequutus ſum. Ad opera ſupererogationis, ut ita loquar, quod attinet, quum tu tam parcus ſis, nec me liberalem eſſe oportet. Tu mei, immò tui cauſſa (nam tui cauſſa jacturam illam pilei & vaginæ ego feci) nihil vis impendere : ego pro te vapulare nolo. Sed ad oleas. Expertus ſum tum ego, quanti dominorum interſit fidos habere miniſtros : quos nulla alia ratione quam humanitate ac liberalitate conciliare ſibi poſſunt. Ecquid namque fidum tibi fore putas quem viliſſimi loco habes mancipii, aut quem eſurire pateris ? Mihi crede, omnia ille prius faciet, quam ut ſe deſertum patiatur. Quæ ibi ego viderim, longum ſit commemorare. Nulla ſane re majorem ego tam apud herum quam reliquos commilitones gratiam inibam, quam quod ea quæ mihi dederant, artocreas, placentas, carnes, piſces, vina omnis generis ſedulo iis quibus juſſus eram apportabam. Illud unum mores meos meque ipſum perdidit, quod aliorum exemplo

Liberalitas fidem provocat.

xemplo illectus, & ipse quidquid poterã furabar, quod autem furatus eram, aut alia ratione acquisiveram, chartarum lusui impendebam, ita clam tamen, ut magistro diu nihil suboleret, donec tandem in multam usque noctem cum contubernalibus ludens, herus altercationis quæ inter nos orta erat, strepitu excitatus, me inter præcipuos deprehendit, & unà cum aliis probè depexuit. Et dolorem quidem mihi afferebant verbera, sed multo magis me illud urebat, quod omnem fidem apud herum perdidissem. *O perditi lusores.*

CAPUT XI.

Gusmanus reliqua quæ sibi apud Coquũ acciderint, narrat.

NOn minor est virtus quam quærere, parta tueri. Tenebam jam ego quærendi victus artem non incommodam, & in heri gratiam me insinuâram: quam tamen diu retinere non potui, ut qui animum induxeram idem facere quod reliqui, nec cuiquam quidquam concedere. Sunt quidam tam felici (ut videtur) nati sidere, ut vitam meris furtis ac latrociniis transactam in lecto finiant; alii tam infelices, ut nondum jactis tyrocinii fundamentis, ob primum *Duo quũ faciunt idem, non est idem.*

fur-

furtum ſtatim infelici ligno ſuſpendantur. Reliqui Principes noſtri miniſtri in groſſo (cum vulgo loquor) furabantur, atque inde ditefcebant; ego hinc inde minutátim aliquid decerpens, pauper nihilominus manebam. ſic quod aliis veniale, mihi mortale erat peccatum. Non me, ſed alios reſpiciebam, & furandi artem tam licitam mihi atque aliis putabam; nec in mentem mihi veniebat, illos jam veteranos, me adhuc tyronem eſſe. Non conſiderabam ſolos potentes, divites, ſuperbos, quibus Crocodili ſunt lacrymæ, quique inſtar ſcorpionum, non ore ſed cauda vulnerant, hanc habere prærogativam, ut quidquid fecerint non veniam tantum, ſed & laudem mereatur: idem vero pauperibus ac mei cenſus hominibus pro ſacrilegio aut læſæ Majeſtatis crimine imputari. Senſi tum veriſſimum eſſe quod ille dixit:

Dat veniam corvis, vexat cenſura columbas.

Ut ante herum, ita non multo poſt heram, licet ſine mea culpa, ut audietis, offendi.

Ridicula fabula. Venerat ad Principem noſtrum alius, in quo laute tractando univerſa familia deſudabat. Venatores inprimis & aucupes, domini juſſu, culinam omni fera-

ferarum ac volucrum genere optime instruxerant: quarum magnam partem Coqui uxor mihi custodiendam tradidit. Omnibus diligenter, ut putabam, conditis; cubitum eo: sed non multo post, dum cum armentis corporis mei pratum depascentibus luctor, feles audio terribili gemitu quasi inter se digladiantes. In eo sane feles senibus non sunt absimiles, quod sine grunnitu aut murmure etiam solæ cibum capere non possunt. Hoc strepitu excitatus, In malam rem, exclamo, nequissimæ bestiæ, quæ ad penu nostrum depopulandum, & inde capiti meo creandum periculum venistis! Certe ego carnem meam pro carnibus illis non dabo. Simul propere è lecto exsilio, & ita nudus periclitanti ferinæ auxilium laturus accurro. Sed ecce jam hera me prævenerat, eodem excitata strepitu, quem maturius aliquanto senserat. Occurrimus alter alteri ad ipsos scalarum gradus: & illa quidem non minus nuda erat quam ego (nocte tum admodum calente, cereum altera ferens manu, quem mox ut me conspexit, nocturnum spectrum rata, abjecit, & per scalas quam celerrime quasi subvolavit. Nec minor me invaserat pavor, nuper mortui dispensatoris manes obambulantes imaginantem.

Illa quidem tam altum exclamavit, ut vox ejus per totam viciniam audiri potuerit: ego vero etiamnum miror ad meam vociferationem totam civitatem non consurrexisse. Jam illa in lectum se recondiderat: ego vero dum & ipsè fugio, forte fortuna felium unam pede calco, quæ instar canis rabidæ pedem mordicus mihi arripuit, misere, ut propitii mihi Manes essent, clamanti. Tum demum è planctu meo & casu hera quid rei esset cognoscens, tremula adhuc voce jubet, ut cubitum eam. Mane quum surrexissem, ante cubiculi limen, odoratu vestigans, purgamenta ventris video, per scalas quoque passim sparsa, tam maleolentia ut nihil suprà. Ratus quod erat, formidine scilicet heræ alvum solutam, tum quidem (ut cui munditiei cura erat demandata) diligenter & limen & scalas abstersi: illud vero deinde quoque non semel miratus sum, quî fiat quod excrementa seu pavore, seu alio quodam subitaneo casu ejecta, multo fetidius oleant, quam quæ naturaliter excernuntur. Quam quæstionem accuratissimis naturalium rerum scrutatoribus, qui nihil nescire volunt, discutiendam, adeoque ruminandam ac masticandam relinquo. Non dubito quin omnes intelligant, hic nullam

Quæstio physica.

lam

lam meam intervenisse culpam: quæ nihilominus mihi luenda fuit. Ex eo namque tempore hera ne uno quidem aspectu me dignata fuit; id scilicet ægerrime ferens, quod nudam vidissem. Si tamen verum est quod è vicina, cui illa rem omnem narravit, intellexi, non tam illam nuditatis suæ quam alvi lubricitatis pudebat. Orto jam sole, quum herus quoque, qui Bacchi percussus thyrso inter hæc securus stertuerat, è lecto prorepsisset, jubet ut focum instruamus, ollas aqua impletas igni adstituamus, salsamenta eluamus, & cætera faciamus; ipse interim ad placentas, turundas, tuceta, & id genus bellaria delicatissimam materiam depromit, nobis omnibus in sinum gaudentibus, quod in tanta ciborum multitudine, in tanta operarum festinatione, facile ipsos custodes fallere possemus: eamque ob caussam ejusmodi convivia cum Jubilæis annis comparabamus, & sic quoque nominabamus, quod plerique plenas inde Indulgentias domum absportaremus. Aliorum exemplo convaso & ipse quæ possum; & inter alia ova quædam & carniumreliquias in caligis recondo. Id conspicatus herus meus, ut Aulæ Præfecto, qui obambulabat, fidei suæ fidem ex mea perfidia faceret, exeuntem manu apprehen-

Ex magno acervo facilius aliquid deruitur.

dit, & iis maximè locis ubi ova recondita habebam, ictibus impetit, ita ut illis fractis, flavus humor albo permistus undiq; è caligis meis, non sine spectantium risu, effluerêt. Nihil propius fuit quam ut exclamarem: O te nequā & scelestum hominem! Tu furtis tuis quotidianis non familiam solum sustentas, sed ædes quoque & fundos instruis: & me ob tam leviculum delictum omnium & ludibrio exponis & odio objicis. Sed magis è re mea videbatur tacere, & injuriam quamvis indignam dissimulare. Finito convivio, dum cum hero domum redeo, ille tristem sic alloquitur: Proculdubio, mi Gusmanule, quod accidit, indignè fers: sed enim ut ita facerem, ex usu meo plane fuit. Ut autem vulnus hoc aliquo modo leniam, cras novis te donabo calceis. Et ego quidem injuriam illam omnem bona fide ex animo delevi, & in posterum omnibus in rebus quam potui maximam diligentiam adhibui. Post paucos dies quum herus multis apparatis artocreis alio concessisset, ego vero numis aliquot ad sequentis diei usum opus haberem: è farinæ & carnium reliquiis & ipse artocream ita cocinno, ut externa species cuniculum plane referret: cum qua ad mercatum profectus, è rusticanis alicui im-

Astuta nequitia

Antiquum obtinet Gusmanus.

imponere cogitabam, ſed mox aderat ſenex quidam, canus & calvus: qui, facta jam conventione de precio, dum baculum, quem manu geſtabat, proximæ apponit menſæ, dum chirothecas cingulo appendit, dum perſpicilla è ſacciperio profert, inde è theca depromit, eademque naribus imponit, jam duæ horæ præterierant; mox alteræ duæ, dum in marſupio numos quaſi in gurgite vaſto natantes piſcatur, dum eoſdem ſingulos perſpicillis admotos diligentius quam ſtellas Mathematicus contemplatur: hæc, inquam, dum fiunt, ecce herum meum à tergo quaſi adrepentem. quem ut vidi, *Senilis cunctatio.*

Obſtupui, ſteteruntque comæ, & vox faucibus hæſit.

ille vero terrifico vultu ac voce his verbis me increpat: Quid tu bonæ rei hic venale habes, adoleſcens? Hæccine fides illa eſt quam nuper mihi dederas, velle te fideliter ſervire, & ab omni furto aliiſque illaudatis rebus abſtinere? O improvidum diſpenſatorem, qui te mihi conciliavit; me vero multo inſipientiorem, qui tamdiu alere te ſuſtinui! Apageſis, puer nequiſſime. cave umquam pedem intra limen meum ponas. Hæc dum ille mecum altercatur, ſenex ille ne pedem quidem decedebat, dili-

genter probris meis auſcultans. Meipſum vero ita mei pudebat, ut oculis humi defixis, & lingua quaſi ad palatum alligata, ſtatuæ magis quam homini ſimilis viderer. Poteram quidem & ipſi multa non minus turpia quam vera exprobrare; ſed æquius ac decentius mihi eſſe putabam, hero parcere, qui licet ipſe domini penum corbibus quotidie domum ſuam congereret, tantillo nihilominus delicto tantam pœnam ſtatuit. Adeò ſatius eſt, audere aliquid brevibus Gyaris carcere & dignum, quam parvis ac nihili in rebus malitiam conſumere.

CAPUT XII.

Guſmanus ad priorem ſtatum redit, & mira arte magnam vim pecuniæ ſibi acquirit.

Scientia lucr. AJunt vulgo, *Melius eſſe ſapere quam habere.* Fit quidem ut fortuna parum propitiam ſe oſtendat: at ſcientia hominem numquam deſerit. Facultates indies conſumuntur; ſed creſcit ſcientia, & pluris eſt pauperis ſapientia, quam omnes opulentorum divitiæ. Veteres quidem Fortunam, in cujus poteſtate terrenæ opes ſitæ putantur, variis

variis modis pinxerunt, quibus tamen omnibus ſumma ejus inſtabilitas denotatur. Divitiæ perinde ſunt, ut animus qui eis utitur. Si bonus hic, bonæ illæ; ſi malus, malæ. Idem de bona & mala Fortuna dicendum. Sed tanta eſt ejus, ut dixi, inconſtantia, ut quum maxime ſplendet, frangatur plerumque: & unum eundemque hominem variis perſonis indutum in Mundi hoc theatrum producat, aut ut melius dicam, protrudat: Quam multi ex ſummis divitiis ſubito in extremam paupertatem ſunt delapſi? quam multi è maximis dignitatibus velut fulmine deturbati, in fœdiſſimum infamiæ cœnum demerſi ſunt! Contra omnes vero Fortunæ ictus nulla ex re tutius peti poteſt præſidium quam ex Virtute & Doctrina. Hæc in pauperibus argentum eſt, in opulentis aurum, in Principibus infiniti precii gemma. Periculoſiſſima Fortunæ præcipitia ſapiens illæſus ſuperat; at indoctus ac rudis etiam in plano labitur. Non eſt tantus in terra labor, non tanta in mari procella, non tanta in aëre tempeſtas, quæ ſcientia vinci non poſſit. Sed quorſum hæc, inquis, Guſmane? Quid tu tam mirificis laudibus ſcientiam effers? Sed audi, cur ſcientiam ego non laudem, qui eam to-

tam ſportula concluſam tergo geſtabam? neque enim ullam aliam rem ego ſciebam, nullam aliam artem noveram, quàm velut clitellarium jumentum tergum meum oneribus ac ſarcinis ferendis ſubmittere, niſi addere velis, ludere, furari, & quæ aliæ ſunt circumforaneorum artes. Hæc una ſcientia non minus quam Demoſtheni eloquentia, aut Ulyſſi prudentia paſtum uberem ac cetera ad vitam neceſſaria mihi pariebat. Ingenio eram non malo, nobilibus natus parentibus. illud nec celare nec perdere poteram, ſed nulla in re magis elucebat quam patienter ferendis injuriis, quibus animi fortes maxime tentantur ac probàntur. Egon' unquam putâſſem talem mercedem pro tam fideli opera mihi ſolutum iri? Ah, ob tantillam rem quemquam cum tanto probro ejici ac profligari! Quid faciam, cogitabam: quò ibo, quid me fiet? Me quidem intentis digitis non ut alterum Demoſthenem, ſed ut nuper in furto deprehenſum, omnes commonſtrabant, nemo autem in familiam recipere cupiebat. Quam male, putas, actum mecum fuiſſet, ſi hac quoque Picarica ſcientia fuiſſem deſtitutus? Tanti ſcilicet eſt qualemcumque artem didiciſſe. Jam ſine honore, ſine numis, ſine certo domicilio

Guſmani ſcientia qualis.

cilio

cilio oberrabam, lacer, ſeminudus: omnibus tamen amiſſis, ſcientia mihi reſtabat integra, non illa quidem Philoſophica, ſed circumforanea, qua unicuique operam meam expetenti inſerviebam, frugaliter interim cibum ventri meo diſpenſans. qua ſobrietate id effeci, ut ſemper corpus ſanum ac robuſtum, & loculos nón inanes haberem. Ebrietatem ſedulo fugiebam, turpitudine ejus quam in ſodalibus meis nonnunquam videbam, deterritus. A luſu quoque abſtinere decreveram: ſed neſcio quomodo ceu torrente aliquo ſemper abripiebar. Sæpe ego mecum cogitavi, quî fiat, ut quum ſemper probi eſſe deſideremus, nunquam tamen probi ſimus, & quod omnibus fere horis nobis proponimus, ne ſemel quidem exſequamur. Sic tandem deprehendi, ita alubeſcere præſentia, ut tam futurorum quam præteritorum obliviſcamur. Id quidem non tum modo, ſed poſtea quoque in meipſo expertus ſum. Vitium hoc in me agnoſcebam, nec ei tamen medebar. Victui interim quærendo diligenter inſudabam; quoad ingenium & occaſio permittebat. Accidit interea, ut miles in Italiam tranſportandus conſcriberetur, quod quando fit, præconis

Cur pauci ſe vitamque emendent.

voce proclamatur, aut publico edicto militiæ nomen daturis significatur. O quanta tum me invaserat cupiditas tam Italiam quam cognatos meos visendi! Sed & illud mirifice me ad militiam accendebat, quod non nescirem, etiam vilis conditionis homines & lenonum pueros, ubi ad exteros venerint, militari professione ac habitu statim nobilitari; tum, quod caput est, rusticanos, apud quos hospitia habent, homines pro lubitu servilem in modum tractare, victum aliaque omnia non exposcere modò sed & extorquere, adeoque parvulorum tyrannorum modo moreque agere. Unum me deterrebat, quod pannosum me ac lacerum viderem. Dies ergo noctesque eam in cogitationem incumbebam quomodo defectum hunc supplere possem. Sciebam Italorum proverbium: *Si volete essere Papa, stampate lo en la testa. Si Papa esse velis, cogitatione seu imaginatione tibi eum finge.*

Militaris disciplina.

Dum animus meus totus hac cogitatione occupatur, ecce in statione mea sedens, vocem audio seu euangelion potius cujusdam Gusmanulum inclamantis: Adesdum Gusmanule, cum tua sporta. Exsilio promtus, & circumspiciens, Aromatarium video ante fores

Phar-

Pharmacopœi ſtantem. Ad quem ut acceſſi, ille duos culeolos auri & argenti plenos, ſportulæ tergo meo appenſæ imponit, & ut ſequar jubet. Ita præeuntem per plateas aliquot ſequar: tandem vero quum in angiportum veniſſemus, explorata diligenter locorum regione ſubito aliam inſiſto viam, & ſine ulla magica arte inviſibilem me facio, quà maximè commodum mihi videbatur, ad portam urbis properans; qua egreſſus, non regiam inſiſto viam, ſed invia quæque conſectans, eo die duo emetior milliaria, & per inculta vagans, tandem in vepreta quædam deferor, in quibus triduum fere, pauco pane, quem ſportula mecum attuleram, & aqua è proximis lacunis hauſta interim victitans, delitui, uſquedum ſcilicet lictorum, quos in me tanquam fugitivum leporem immiſſos non fruſtra imaginabar, impetus deferbuiſſet. Ubi jam tempeſtatem præteriiſſe mihi perſuaſi, tamquam nitedula è latebris prurepo, ignotum argenti pondus & auri centunculo involvo, ſportaque relicta, & quantum poteram mutatis veſtimentis, in viam regredior. Quum Toleto uno fere milliari abeſſem; illaque cura me diſcruciaret, quomodo furtum illud meum quam maxime occultum habere

possem; ad quod nihil commodius mihi erat, quam bonus ac decens vestitus: ecce in via puerum video (sublustris enim nox erat) tam statura quam ætate mihi coæqualem, sub arbore quiescentem. Sarcinæ pondere quæ juxta jacebat, gravatum animadvertens, & ipse onere parvo quidem, sed gravi pressus, sub arbore me sterno, & habito ultro citroque sermone, intelligo, meæ farinæ esse hominem, Toletani civis filium, & convasatis quas poterat rebus, à parentibus aufugisse, noctu quidem viam regiam incedere, interdiu vero per devia errare. Quæro quid in sarcinulis habeat. Profert ille vestimentum non inelegans. Licitur: conventum precium solvo, non sine illius admiratione, quod tantum argenti (quamvis sedulo totam massam, quo opus erat digitulis duobus tantum decerpens, occultarem,) vili centunculo inclusum videret. Et ille quidem conditis in peram numis, jam oneris parte levatus, viam suam prosequutus est; ego jam albescente cœlo, & ipse viam Toletum versus insisto, & urbem ingressus, hospitium quam maxime rationibus meis commodum quæro.

CAPUT XIII.

Gusmanus Toleti amoribus dans operam, turpiter circumducitur: Vbi notantur fraudes meretriciæ, & simplicitas juvenilis.

TAM scitum quam tritum est diverbium, *Simiam esse simiam, etiamsi aurea gestet insignia.* Quod quidem tam verum est quam quod verissimum. Potest quis purpura & auro se involvere, sed non virtute; sericis vestibus corporis, at non morum turpitudinem tegere ac velare. Me vide. Paullo ante lacer eram, pannosus, squallidus, contemtus: at Toletum ut veni, repente quasi alius factus, magno in honore eram, quum tamen multo essem quam antè deterior. Statim namque vestes illas quas ab adolescenre quem dixi, emeram, ita reconcinnari curavi, ut ne iis agnitis, periculum mihi crearetur: tum alia ornamenta adjeci. quin etiam puerum seu famulum mihi conduxi. ut Magnatis alicujus filius omnibus viderer. Sic circumspectans me ac rotans quasi pavo, plateas omnes perambulabam: tamque mihi in novo illo vestitu

Vestitus ingeniū & mores non mutat.

Iuvenilis superbia.

ſtitu placebam, ut noctu eum deponere mihi quodammodo grave eſſet. Dominica quadam dum, audito ſacro, in templo magnifice me inferens, obambulo, in proximo ſacello feminas quaſdam video, mores meos, ſtatum, inceſſum, quaſi ardelionis, notantes; quas ego ſtatim amore mei captas augurabar. Et earum una quidem defixis oculis me intuebatur, ſed amimus me ad aliam ferebat: quam templo egreſſam, pone ad domicilium uſq; ſequutus ſum: illa nonnunquam in via reſpiciens, innuere mihi, tandemq; ædes ingrediens, arridere etiam ac pro comitatu gratias agere viſa. O quantum vulnus nutus ille ac Venereus riſus, tamquam fulmen aliquod, animo meo inflixit! Quam cæcus ignis in juvenili meo pectore exarſit! Stultus ego quoque eam inſanire amore mei putabam: quum tamen, ſi mens non læva fuiſſet, fere palam irriſum me facile potuerim agnoſcere. Digreſſus inde, puellam video à tergo ſequentem, mihique innuentem. Conſiſto, atque etiam obviam eo. Tum illa longum ſermonem exorſa, ait, Nobilis feminæ ancillam ſe eſſe, quæ miro deſiderio teneretur ſciendi, quis & cujâs eſſem: quod ſi ad illam venire non gravarer, gratiſſimam rem me ipſi facturum. Quis me

Baſiliſci aſpectus.

Artes meretriciæ.

me tum lætior? Adonis mihi videbar; immò Magni illius Alexandri fortunam præ mea contemnebam. Viden' quid pecunia faciat & paullo ornatior vestitus. Antea vix cujusquam viri, nedum feminæ aut puellæ vultum contemplari audebam: nunc bene numatus, quamvis illegitimo plane modo, ac superbè vestitus, ultro omnium feminarum amores sectabar, immò, tamquam alter Pyrgopolinices, ultrò ambiri me mihi ipse persuadebam. Sed in orbitam redeo. Dum ancilla multa alia ad amorem heræ suæ spectantia in via mecum loquitur, jam ad hospitium meum deveneramus: quod diligenter illa notavit, atque ita humaniter à me dimissa, discessit. Tanto autem minus ego ad hunc amorem propendebam, quod quæ aut qualis illa femina esset nesciebam: illam quæ nictu suo ac risu me vulnerârat, unice cogitabam, atque etiam somniabam. Quoties ego ædes illas unde fulmen illud in me ceciderat, præterii? quoties fenestras ita aspectavi, ut in sublime volantibus meis curis ac cogitationibus, nescirem an humi ambularem! Sic est, oblata fastidimus, clausa & vetita cupimus. Tandem dum misere ardens circa ædes illas oberro, feminam illam, mali mei materiam, è *Cupimus clausa.*
fe-

fenestra video prospectantem. Accedo. illa summissa voce ad cenam me vocat. Mitto puerum ad forum. præpinguem gallinam, binas perdices ac turdos, cuniculum, & præstantissimi vini lagenam emere jubeo, istaque omnia in cenam apparanda mitto. Ad condictam horam intromissus comiterque exceptus: in cubiculum non ineleganter apparatum deducor: ibique variis sermonibus habitis, quos illa data opera in longum extraxerat, quum jam cenæ tempus esset, rogo ut mensa apparetur. Causam vero properandi mihi dederat sermo illius, quo inter alia jecerat, fratrem sibi esse, hominem illaudatis moribus: qui ebrius nonnunquam domum veniens, mala incœptaret facinora. Hæc dum illa loquitur, strepitum audimus januam pulsantis ac pænè effringentis. Tum illa misere circumcursare, ringi, ac perditam se clamare, quam amasio reperto, ille jamjam morti tradi-

Hem sic datur.

diturus esset. Attonitus ego, vix sanguinis guttam habebam: rogo tandem, quid me facere vellet. illa, monstrata ingenti hydria vacua (quæ viri capaces in Hispania efformantur) in illam correpere me jubet. Obeo jussa. illa tota tremens (ô muliebrem astutiam!) fratri fores aperit, qui domum & culinam ingres-

greſſus, nidore perdicum ac turdorum in veru ſtridentium percepto, Quæ, inquit, hæc res eſt? quis hic nuptialis eſt apparatus? Quid tu moliris, mea ſoror? An ſic honorem parentum ac familiæ noſtræ tueris? quæ, poſthabita generis tui nobilitate, ignobili forte alicui poſtituere te cogitas, qui tamquam Veneris proludium hæc ad te miſerit. Hæc quum ille ſtentorea voce declamaſſet; illa neſcio quid ſubmurmurans, diligenter, ut mihi quidem animadvertere videbar, ſeſe excuſat. Quid multa? ſtrepitus mox omnis deferbuit. & illa, & frater cubiculum ingreſſi, procul dubio cenam meis ſumtibus paratam abſumſerunt. Cetera quæ fecerint, neſcio: hoc ſcio, me etiam in hydria illa totum ſudaſſe, atque interea dum illic tamquam balenæ ventri incluſus deſideo, ſæpe ſæpius, amoto operculo, tamquam cochleam è teſta caput protuliſſe, dum quotieſcunque illam altius tinnientem, ſputantem, tuſſientem audirem, mihi neſcio quod ſymbolum aut ſignum mox adventuræ dari ſtultiſſime perſuadeo. Tandem quum altum ubique eſſet ſilentium, è latibulo prorepo, & exitum quæro: quo non reperto, iterum me condo, donec cœlum albeſceret. ſic ipſa luce viam mihi

Alterius ſumtibus parata alter abſumit.

mihi monſtrante, inviſis exeo ædibus, & in hoſpitium regreſſus, ventre famelico, quum alii jam ſurgerent, cubitum eo, è ſomno ægritudini meæ quærens ſolatium. Sed profecto ſomnium magis illud erat, quam ſomnus: ut in quo jam me, jam feminam, jam fortunam incuſans, vix ullam animo quietem indulſerim.

Aliter aries Guſmano admotus. Jam dies erat: & ecce ſtrepitus januam pulſantis: qua aperta, ancillam video ejus feminæ, quæ, ut ante dixi, ultro me acceerſierat. Ait illa, Heram ſuam adeſſe, & mecum loqui cupere. quod ſi ad illam venire dedignatus eſſem, ſperare non gravate me laturum, quod illa ad me venire non erubeſceret. Id enim formæ meæ, forte etiam nobilitati deberi. Amoto puero, ingreditur utraque. ego paulliſper caput è pulvino tollens, impoſita ut juſſus fuerat à puero ad caput lecti ſella, matronam ut conſideret oro. Qui tum noſtri fuerint ſermones, vix etiam ipſe recordor, niſi hoc, me ad omnia quæ interrogabat, ne unum quidem verbum quod verum eſſet reſpondiſſe. Tandem illa è theca precioſa nonnulla profert cimelia, annulos, gemmas, inaures, monilia, armillas: & unum quodcunque vellem eligendi facit poteſtatem. Recuſo ego, & gratiis actis, ſat mihi & ejuſ-

ejusmodi rerum & aliarum opum esse, ajo. Graviter hoc illa, ut videbatur ferens, dum exposita in thecam recondit, quasi subitò obstupefacta, unum è charissimis deesse sibi scelesta mentitur, etjam in planctum fere erumpens. Jubeo ego bono esse animo, & si quid perdidisset, precio aut alio simili dono me compensaturum recipio. illa quasi aut verbis meis fidem non habens, aut mœrore irritata, è cubiculo prorumpit: ait, domi se quæsituram quod desideraret, (forte enim ibi relictum) quod si invenerit, renunciari mihi curaturam, ut quieto sim animo: sin minus, non cupere tamen ut ego vel obulum exponam. neque enim quidquam mihi adhuc à se contigisse, quod ulla benevolentia, necdum munificentia dignum sit. *O nequam.*

Dolens igitur eam sic male contentam à me demitto, ut cujus forma mirum in pectore meo incendium excitârat, qua si potirer, rex mihi videbar. Non multo post redit ancilla. nunciat, ab hera omnes ædium angulos excussos, amissum tamen nullibi repertum. Inde plane existimare, in meo periisse cubiculo. Pari ergò studio, ego, puer meus, ancilla, accensis cereis, id quod numquam amissum erat quærimus: sed quum strustrà fuissemus, ancillam domum

mum remitto, cum mandatis, ut heram bono esse juberet animo, damnum hoc propediem resartum iri. sed versutissima ancilla mihi dicere, vix se in heræ conspectum redire audere: rogare, ut si quid gratum velim heræ facere, sine longiori mora facerem. tanto acceptius fore subitaneum munus. Quid facerem? Pudebat me ubi pudore opus non erat: at ubi pudere oportebat, deserebat me pudor. Adeo cum ancilla aurifabrum, eique annulum viginti scutatis emtum ad heram perferendum trado. Quod illa sedulo facturam se, effecturamque ut hera ipsa præsens præsenti gratias ageret, recepit: sed neque illam, neque heram postea videre mihi contigit.

Invenilis imprudentia. Miraris forte, exemplo hoc cautiorem me non factum. Equidem & ipse miror: sed nescio quomodo cum Medea dicere poteram,

Video meliora proboque
Deteriora sequor.

Sumto prandio, inter varias cogitationes deambulatum prodeo. Hic dum tabernam quamdam prætereo, alteram illam feminam video, à qua delusum me supra dixi. Quæ ut me vidit, nictans oculis me ut sequar invitat. Hic ego exsultans gaudio, magna cum alacri-

critate ſequor præeuntem : quum autem in tabernam media fere platea ingreſſam viderem, ingredior & ipſe. Jam illa pretioſi panni aliquot proferri juſſerat volumina : è quibus quum unum elegiſſet, tandem eò flectit ſermonem ut diceret, numos quidem ſibi in promtu non eſſe, rogare ut certum tempus ſolutioni deſtinet. ille, Non notam ſibi eſſe dicens, civiliter ſe excuſat, & allegata pecuniaria inopia, præſentaneis ſibi opus eſſe numis, contendit. Tum illa mecum tacitè colloquens, ante omnia, quod nocte illa tam miſere fruſtra fuiſſem, blandiſſimis verbis ſeſe excuſat. Quibus ego fidem habens, ut pudori ejus ſuccurrerem, mercatorem alloquor, &, O te ſimplicem, inquam, qui matronam hanc tam nobilem, tam divitem, cujus ego quæſtor ſum, beneficium hoc tibi velle debere exiſtimas. Satis ſuperque argenti & auri: ni eis quos ego habeo, eſt loculis. ſimul cum dicto, quot plena manu capere poteram ſcutatos depromo, & mercatori panni precium numero. Prudenter ego feminam agere arbitrabar (& vero ejuſmodi ſtratagemata tali generi uſitata ſunt) in anteceſſum quaſi amoris pignus à me accipiendo, ne forte, ut fieri nonnunquam ſolet, à me amoris ſaturo po-

ro poſtea ludibrio haberetur: nec dubitabam, quin hoc tam ultroneo ac forte inſperato ipſi beneficio mihi quam maxime feciſſem obnoxiam. & profecto etiam numos illos, quos, ut audîſti, duabus his impendi feminis, multo melius ac pulcrius collocatos arbitrabar, quam ſi Indicæ negociationi, quæ maxime lucroſa eſſe ſolet, concredidiſſem. Illa gratiis mihi quam amiciſſime actis, jubet ut ad horam octavam veſpertinam præſto ſim, uberrimum beneficii mei fructum capturus. Nulla dies mihi longior viſa; qua præterita, vadimonium obeo, teſſeram acceptam edo, ſcreo, tuſſio: tandem etiam fores pulſo; ſed idem erat, ac ſi Alcantaræ pontem ſaxo percuſſiſſem. Quum cogito, non ædes illæ erant, ſed ſepulcrum. adeo ne gry quidem audiebatur. Pertinax tamen ad mediam noctem uſque perſiſto, inter ſpem ac metum hærens: quum ecce lictores video ac turbam multam cum fuſtibus & laternis. Secedo in angulum, quid rerum illi geſtuſi eſſent inde proſpecturus. Pulſant fores. quum non aperirentur, effringunt. irrumpunt in ædes, omnes angulos perveſtigant. accedo propius, & animadvertens non invenire eos quod quærebant, non ſemel impetum cepi exclaman-

mandi, ut hydriam (in qua ego latueram) inſpicerent: atque inde quam celerrime aufugiendi. Sed tandem exitum opperiri conſtituens, dum paullo diutius exſpecto, ſcribam quemdam, quem illa fratrem ſuum mentita fuerat, unà cum muliere ſeminudos, ita ut reperti fuerant, in carcerem abduci video. Ego neſcio majorem moleſtiam an lætitiam ex hac re ceperim. Indignabar me tam indignis modis habitum ac ſperata voluptate fraudatum; gaudebam econtra me ædibus illis excluſum, captivitatis periculum vitâſſe.

Jam ſpes mea omnis in alterius illius, quam itidem, ut mihi perſuadebam, liberalitate mea demerueram, amore erat poſita: ſed quum neſcirem ubi illa habitaret, neque illa mihi quidquam renunciaret, pœnitentia animum meum ſubire cœpit, cogitantis, ô quanto melius pecuniam tuam collocaſſes, ſi ea quinquaginta oves tibi emiſſes! Quum ſic deſperabundus media nocte in hoſpitium rediiſſem, à puero meo intelligo eadem nocte à lictore in hoſpitio noſtro neſcio quem quæſitum. Suſpicans ego ne aromatarius me perſequutus eſſet, iterum me proripio, & puerum opperiri me uſque in craſtinum mane jubeo. Sic hinc inde obambulans

Sera pœnitentia.

bulans

bulans totam illam noctem inter varias curas & ſollicitudines tranſegi. Ut vero diluxit, domum redii, eo conſilio ut & veſtitum & domicilium mutarem. poſtquam vero intellexi non me ſed alium à lictore illo quæſitum, in forum ivi, ac duos mulos mercatus, propere Toleto me proripui, ubi tam turpiter auro emunctus, nec ipſas quidem ædes ſine indignatione poteram aſpicere.

Guſmanus muliebri aſtu rurſus decipitur.

Eo die Orgazzum, atque altero Maluginem profectus ſum, ſomno tam plenus, ut ex præteritarum aliquot noctium, dum ſtultiſſimus amores fruſtra ſector, veternum aut lethargum contraxiſſe mihi viderer. Malugine quum eſſem, è ſomno quaſi excitavit me formoſæ admodum in hoſpitium puellæ aſpectus, quæ ita famulabatur, ut nec ancilla, nec filia mihi videretur. Hæc quum ſarcinulas meas in cubiculum deportaſſet, comiter à me ſalutata, non minus comiter reſpondit. Commoda hæc mihi viſa ad quam admoverem arietem. Quid multa! Conventum tandem inter nos, ut quamprimum herus & hera cubitum iviſſent, ad me illa veniret. Ego ut tanto magis ipſam demererer, inter & poſt cenam ex omnibus qui appoſiti erant cibis aliquid ei dedi; tum melioris vini hauſtu non ſemel eam invitavi.

nec

nec illa humanitatem meam aſpernari viſa : tantum quotieſcumque arripere eam & ad me trahere conabar, refugiebat. Dum ita cum leviter renitente luctor, ſella in qua ſedebam fracta, humi provolvor : parumque abfuit, ut caput graviſſime læſerim, atque etiam meoipſius pugione, qui vagina mihi exciderat, induerim. Diſſimulato, quantum facere poteram, dolore, rogo an condictum obire velit vadimonium. Annuit illa, ita tamen ut quod uno verbo dixerat, altero negaret. Ego quum ſummo mane iter proſequi deſtinâſtem, juſſi ut puer craſtinum pabulum pro jumentis à promocondo peteret, tum hoc & ſarcinulas in meum cubiculum comportaret, ut ne quid nobis in mora eſſet. Cena perſunctus, cubitum eo ; & quamvis ſomnô marcens, frequenter tamen, puellam adeſſe ſuſpicans, evigilo. Tandem quum jam in utramque dormirem aurem, hoſpitis aſina per ædes obambulans, ad cubiculum meum pervenit, & hordeum odorata, caput per fores, quas de induſtria apertas reliqueram, ut puellæ pateret aditus, immittit, pabulo meis jumentis præparato, inſidias ſtruens. Dum ſic ſtolida beſtia introitum molitur, ipſas fores percutit;

quo ſtrepitu ego excitatus, puellam jamjàm amplexurus, erigo me, & ſubmiſſa voce eam ad me voco. Voce mea exterrita aſina conſiſtit, & immiſſo in hordeum ore, tuburcinari incipit. Ego puellam in tenebris errare credens, ſurgo, &, Eja, inquam, mea vita, mea animula, adesdum: candidiſſimas illas tuas manus mihi porrige, ut ad lectum te deducam. ſimul dum dextram extendo, genu in caput aſini impingo: quod ille magno impetu elevans, pænè dentes omnes mihi excuſſit: ſanguis certè ubertim ex ore mihi profluxit. Irâ ego inſaniens, vix obſtinere pateram quin pugione nequiſſimam beſtiam interfecerim. Sanguinolentus, amore in malam rem faceſſere juſſo, ad lectum redeo, & ſomno me reddo.

CAPUT XIV.

Guſmanus Almagrum profectus, militiæ nomen dat.

QUum ſequenti die in multam uſque lucem dormiviſſem, dum puer jumentis pabulum præbet, ecce puella cubiculum intrat: ſtatimque ſubridens ultro ſe excuſat quod nocte illa ad me non veniſſet, ab hero cubiculo incluſam

ſam

ſam ſe dicens. Ego, Quid te impediverit, ſoror Lucia (id ei nomen erat) neſcio: hoc ſcio ob amorem tui periculo primum, nunc etiam dolore non levi me perfunctum. Sed valeat Amor. Tu jentaculum nobis para. abit illa, triſtitiam vultu fingens; ſed proculdubio interim ſimplicitatem meam tacita ſecum irridens. Surgo, ac ſumto jentaculo, mulam adduci jubeo: quæ dum conſcenſurus à tergo circumeo, calcibus ita me percuſſit ut aliquamdiu exſurgere non potuerim. Tandem ſublevatus, jamjam abiens, Ergo, inquam, in hoc hoſpitio nihil feminini eſt generis, quod non nequam ſit vel inſaniat, etiam ipſa mula? In via puero narro quomodo puella me ludificata ſit: qui, etſi ætate aliquanto me minor, ſimplicitatem meam pleno ore ridebat. Dum ita provehimur, hominem videmus præeuntem, quem è veſtitu domino alicui famulatum conjiciebam. Poſt verba aliquot ultro citroq; habita, & ipſum in miniſterium recipio, ac nobiſum progredi jubeo. Interim puer dum calente jam ſole, ſitiens, lagenam, quam ephippio appenſam circumferre nobiſcum ſolebamus, quærit: ea vero non comperta, Credo, inquit, ille alter, ab hoſpite aut puella vobis ſurreptam,

Infelix lubido.

Malaginis elogium.

ut opidi hujus memoriam vobis quoque celebrem redderet. Ego quæ, inquam, illa est celebritas? Memini quidem nescio quod dicterium audisse: sed quia tu, mi Andrea (hoc mihi nomen suum dixerat) sine dubio & illud & ejus originem nôsti, quæso, ut nobis quoque explicare non graveris. Ille, quamvis, inquit, eodem morbo quo puer laborem, & verba per arentes fauces vix viam inventura sint, lubenter tamen, omissis fabulis, rem ipsam ex fide digna aliorum relatione narrabo. Dicterium vero tale est: *In Malagone, in ogni casa un ladrone: & in quella dell Alcalde, il figlio e' lpadre.*

Origo proverbii Malugi-nensis. Anno millesimo ducentesimo trigesimo sexto, Ferdinando S. in Castilia & Legione rerum potiente, secundo post Alphonsi regis mortem anno, dum sanctus ille Rex, Hispalensi occupata urbe, Beneventi die quodam prandet, nuncium affertur Cordubam quoque, nec non arces circa Burgum, quas Assarquias vocant, à Christianis in potestatem redactas: sed affluente indies Maurorum multitudine, præsentaneis opus esse auxiliis. Eodem nuncio ad Alvarum Perezium de Castro, qui Martis erat, & ad Ordeonium Alvaresium, præcipuæ familiæ equitem Castulonensem, itemque ad alios magnates perlato,

dici non poteſt quanto ſtudio omnes rem Chriſtianam adjuvandi exarſerint. quamvis ergo anni tempus (utpote media hyems) expeditioni valde adverſaretur , Rex tamen ad iter ſe procinxit ; & cum centum tantum equitibus profectus , ſubditis quamprimùm ſequerentur mandavit. Rege profectò, continuis fere pluviis impedito undique itinere , è diverſis regionibus magna Maluginem confluxit militum manus : ita ut per ſingula hoſpitia ſinguli milites diſtribuerentur : oppidi verò Præfectus ſeu Prætor, quem *Alcalde* vocant, ipſum tribunum unà cum filio, quem ut ſigniferum ſecum duxerat, excepit. Abſumta fere omni alimonia, miles undecumque poterat, victum corradit ; tam foris , quam intus, & hoſpitia expilans , & viatorum loculos excutiens. Fortè tum civis quidam Maluginenſis Toletum proficiſcens , in via rogatus, quomodo res ſe Malugine haberent , illud quod ſupra poſitum eſt dicterium reſpondit :

Signori, quel ch' è di nuovo in Malagone
E' che in ogni caſa ſi trova un ladrone:
E' in quella dell Alcalde,
Vi ſon il figlivolo e' l padre.

Videtis, inquit , quanta optimis civibus fiat injuria. neque enim iſtud de ci-

vibus, ſed de hoſpitibus, militibus ſcilicet dictum eſt. Hæc ille. Jam vos ego, quotquot ejuſmodi habetis hoſpites, teſtes advoco, quod de Malu-ginenſibus dictum eſt, an de veſtris quoque dictum putetis?

Hæc illo diſſerente Almagrum pervenimus. quod oppidum ingrediens, è feneſtra recens vexillum video dependens. Hinc certus conſcribi milites, in hoſpitium quam lautiſſimum divertor. Percunctanti hoſpiti quis & cujâs eſſem, Joanni Guſmano de Toral mihi nomen fingo: eaque nocte cena largiter ſumta: vires tot noctium vigiliis & vaniſſimis curis afflictatas, quietiore ſomno reſtauro, non jam Venrem ſed Martem ſomnians. Mane militum accedo tribunum, qui tam ex veſtitu & comitatu quam hoſpitis relatione, magnatis alicujus me filium exiſtimans, humaniſſime me excepit, & ut ſecum eſſe vellem oravit. Accipio conditionem: & ut opinionem de me conceptam tuerer, ſumtus quam largiſſime facio, non aliter ac ſi alterum Aromatarium & ſportulam argento plenam in promtu mihi viderem. Ipſe etiam centurio, homo non tam numatus quam fortis mea liberalitate gaudebat: quam pari comitate ac liberalitate quoque provocabat. Celeri-

leriter absumta omni fere quæ mihi è superioribus naufragiis reliqua erat pecunia, ecce Commissarium recensendo militi à rege destinatum: qui juventutem meam (imberbis enim adhuc eram) caussatus, nomen meum inter conscriptos recipere recusavit. Hìc ego dici non potest quanta ira exarserim. Vide quantum inter nudum ac bene vestitum & numatum intersit. Non ita pridem etjam à vilissimis hominibus pugnis depexus, cubitis expositus, hiscere non audebam: nunc tantam injuriam, vel potius injuriæ suspicionem adeo ferre non poteram, ut eam ne Regi quidem condonare voluissem. Indignatione ergo & ira plenus. Fateor inquam, domine Comissarie, ætatis mihi non valde multum: animi satis superque esse scio. Barbam non habeo, at manum qua aliis evellam. Ætatis defectum animi magnitudo supplebit. Ille regis mandatum prætexens, civiliter se excusabat. Sed Centurio inprimis, injuriam hanc non mihi sed ipsi factam ajens, multis verbis deprecatus est, ut omni deposita indignatione, contubernium (ita enim loquebatur) non recusarem: de suo stipendium, & multa alia quæ præstare nec vellet nec posset, mihi pollicitus. neque enim adhuc sciebat loculos mihi

Barba non facit virũ.

plane evisceratos. & sane paupertatem meam diligentissime ego celabam, & pristinam affectabam liberalitatem, parcius tamen multoque cautius quam antea. Dum navium quæ militibus in Italiam transportandis destinatæ erant adventum præstolamur, sumtibus non sufficiens, puerum & ministrum dimitto. Tum intellexi, non minus seram quam miseram esse in fundo parsimoniam. Ah (cogitabam) quis malus te genius in Amorem perpulit? cui vestitum & pompam immoderatam, cui tot alios sumtus tam imprudenter, immò turpiter factos imputabis? Quid jam mihi prodest ipsi Centurioni sic meas opes ostentasse? Jam sentiebam minus me gratum & Centurioni & reliquis omnibus. Momento omnis illa, quam liberalitate, vel potius prodigalitate mea mihi comparaveràm, gratia disparuerat & disperierat. Jam in me verissime dici illud poterat:

Cum fortuna statque caditque fides.

Dives eram dudum, fecerunt me tria nudum,
Alea, Vina, Venus: tribus his sum factus egenus.

Sed illud longe gravissimum mihi accidit, quod unà cum numis amicos mihi omnes periisse intelligerem. Jam & Centurio & reliqui amicitiam meam asper-

aſpernabantur: & quem Don Johannem de Guſman antè, jam Guſmanulum appellabant: quinetiam ipſi gregarii milites, quos vix aſpectu paullo ante dignabar, contemtui me habebant. Mihi quidem nullum aliud reſtabat remedium, quam ut diſſimulatis omnibus injuriis muſſarem, Centurionis interim gratiam, quantum fieri poterat, omni ſervitiorum genere ſartam tectam conſervarem.

CAPUT XV.

Guſmanus abſumta furtiva pecunia, Centurioni lavernionis præſtat operam.

AH, quam moleſta fortunæ hæc mutatio animo meo accedit! quam ægrè ab animo impetrare poteram, ut relictis præteritis, præſentia non faſtidiret! quo tandem collecto, illud mecum cogitans, aliam fortunam alios poſtulare mores, patienter omnia ferre decrevi. Sed in primis illud operam in omnibus factis ac dictis dabam, ut priſtinam de mea nobilitate opinionem tuerer, nec quidquam ea indignū mihi excidere paterer. Et ſanè ut magni eſt animi rebus ſecundis non efferri; ita non mino-

minoris, adversis non succumbere, & in utraq; fortuna eumdem esse. Centurioni meo ita ego inserviebam, ut licet superioris meæ fortunæ oblitus non viderer, nihil tamen arrogans aut insolens spirarem. Quid enim paupere superbo magis & ridiculum & odiosum? In hoc Mundi theatro cum fortuna personam mutare oportet. Illud memineris,

Quod sis esse velis, nihilque malis.

Nec quidquam te juvabit, mihi crede, si virtutum tuarum conscius, ab iis quos merito ipse contemnere possis, contemni te ægre feras. Hoc scito, tanti unumquemque his temporibus æstimari quantum in ære & possessionibus habeat. Hi Mundi mores sunt, fuerunt, & erunt.

Inter has curas ac miserias non parvo mihi solatio fuit ipsius mei Centurionis paupertas, quæ tanta erat, ut deficiente pecunia, uniones, gemmas, torquem aureum, & quæcunque alia perciosa oppignerare necesse haberet. Ego, cujus neminem miserebat, fortunam ejus serio commiserabar: nec tamen erat unde amplius eum sublevarem. Quod ergo unum poteram, operam quam largissime offero ad omnia quecumque vellet. ille, quod à versatili meo ingenio auxilii aliquid speraret; quibus cir-

circumventus erat neceſſitates ultro mihi confitetur; quibus ego ita medebar, ut nec mei obliviſcerer. In primis lucroſa mihi erat hoſpitiorum demandata deſignatio, quæ ita à me fiebat, ut fere ſemper duodeni aut etiam viceni mihi ſupereſſent tituli, quorum immunitates præſentaneo argento patresfamilias à me redimere cogebantur. Sed & meum erat quidquid fere ad manum venerat. Quod enim clam non poteram, ſurripere palam, ſtratiotico ſane, hodie nimis uſitato more, vi auferebam. Quid multa? infiniti nobis erant modi acquirendi rerum dominii, de quibus in univerſa Juris diſciplina ne litteram quidem aut verbum reperias. Capitaneo meo (cur enim uſitatis non utar vocabulis, etſi parum Latinis?) numquam gallinæ, pulli, anſeres, oves, & reliqua campi pecora ad victum deerant, me variis artibus procurante. Quod ſi forte à patrefamilias in furto eſſem deprehenſus, aut rapinæ convictus; Capitaneus ætatem meam excuſans, præſente eo qui querebatur, ſolea admodum ſubtili aliquot ictus vel palmis, vel natibus meis infligi jubebat, qui magnum ſonitum, at parvum dolorem excitabant. Sed fere ſemper aderant ad eam rem allegati patroni aliqui, quo-

Diſciplina militaris.

rum interceſſione & reatus & pœna mihi condonabatur. Quid ego dicam de fraudibus in militum recenſione adhibitis? quarum vobis aliquot narrarem, niſi eas hodie ſic uſitatas ſcirem, ut etiam ingenioſiſſimæ fere rideantur; nec admirationi ſit niſi qui aliquid quaſi ſupra humani ingenii captum in hac arte excogitârit. Ego ut ante pecuniæ; ita jam ingenio meo omnem quā à Capitaneo inieram gratiam, & qualecumque vitæ meæ facilitatem debebam. at Capitaneo meo nimis prodigo etiam omnia nimis parū erant. Barcinonem quum veniſſemus, ubi triremes in Italiam nos tranſportaturæ ſtabant, jam omnis ille commeatus nobis erat intercluſus. Quis tum triſtior meo Capitaneo? tanto magis, quod nemo eſſet ex regiis Commiſſariis aut quæſtoribus, qui etiā juſſu Regis, vel teruncium vellet exponere, ærarii cauſſantes inopiam; quin etiam multa aureorum millia, quæ de ſuo (quum proprium ante nihil habuiſſent) Regi mutuati eſſent, deberi ſibi prætendentes. Animadverſo Capitanei morbo remediū quæſiturus, inter pauca ejus cimelia unum videram, religioſis uſibus conſecratum, & auro grave, & multis gemmis diſtinctū. *Agnus Dei* vocant. quum jam eò res rediiſſet, ut quidquid habebat oppignerandū aut

Nequitia aſtutiſſima.

ven-

vendendum eſſet, rogo ut illud fidei meæ pauliſper concredat. quod ille, aſtum me tractare facile intelligens, & fauſtum ſucceſſum comprecans, haud gravate fecit. Acceptum ego cimelium ad aurifabrum uſurarum nomine infamem defero. & multa de meo genere, cauſſis itineris, & in primis de præſenti mea inopia præfatus, ajo tandem, cimelium mihi ſupereſſe unicum, magni valoris, quod etſi vendere nondum me egeſtas cogeret, conſultius tamen ducere pecuniâ uſibus meis ubique profuturâ commutare. Deliberaret ergo ſecum, an pro eo non omnino iniquum mihi ſolvere vellet precium, ſic ut neuter conquerendi haberet cauſſam: gratum mihi tamen fore, ſi prius de mea perſona apud commilitones, adeoq; ipſum Capitaneum inquireret. quum ſic ille comperiſſet quæ vellet, nempe nobili me genere, in magnis divitiis natum, honeſto comitatu, copioſa pecunia nuper inſtructum: quâ per juvenilem imprudentiam abſumta, ad eum quem videret ſtatum redactus eſſem: hac relatione ineſcatus, ad me redit, paratum ſe dicit, tum hoc tum quæcunque alia haberem cimelia à me emere: ſimul petit ut illud inſpiciendum ſibi monſtrem. rogo ut in ſecretum mecum ſecedat: apertoq; thorace, cui ita illud affixe-

ram, ut ad pectus mihi penderet, ostendo. Diligenter ille contemplatus, jam hunc jam illum defectum causans, quinquaginta offert ducatos: ego non minoris centum & quinquaginta venditurum me constanter ajo. Post multam licitationem de centum & viginti ducatis inter nos conventum est: quos ille domi se mihi numeraturum ajebat, & ut unà irem rogabat. Ego, mi domine, inquam, hoc potius loco exspectabo te cum moneta, ne forte quis meorum commilitonum, ædes tuas ingredientem, aut me tecum colloquentem videns me vendidisse aliquid suspicetur, atque inde pecuniæ meæ insidias struat. Dum ille propere domum abit, unum è commilitonibus suborno, qui è propinquo loco quæ inter nos agerentur, observaret. Reversus aurifaber, in manum dextram mihi numos numerat: ego sinistra manu cimelium tenens, jam ei traditurus, quum nodum quo thoraci adstrictum erat, solvere non possem, cultellum quem ille è cingulo pendentem gerebat, peto: ille vero ultroneam mihi hanc præstans operam, nodum ita dissecat, ut funiculi reliquiæ aliquæ superessent, & vestigia ubi illud appensum erat, conspicerentur. Abit ille lucro, ut putabat, lætus; ego verò à tergo

se-

ſequens, ubi duos è noſtris milites obvios illi vidi, magna voce, ut furem comprehenderent, inclamo. Nôrant illi me; tantoque alacrius hominem apprehendunt: tum me rogant quid rei ſit? an forte perdiderim aliquid? Hejulans ego, O me infelicem! clamo, quem herus abſque omni miſericordia letho daturus eſt, ut qui precioſiſſimum cimelium fidei meæ ab ipſo creditum amiſerim. Accurrente jam magna hominum multitudine, rem geſtam, vel mendaciſſime à me fictam ſic narro: Hoc mane dominus meus chariſſimum ſibi cimelium ad lecti caput reliquit. quod aliàs mihi accuratiſſime demandâſſet, ego pectori meo appendi; & bono huic viro, quod aurifabrum eſſe ſcirem, contemplandum monſtravi, de precio ſciſcitaturus, quod dominum meum lubenter ſcire velle intellexeram. ille rogat me num vendere vellem. Ego id ex ipſo hero meo quærere jubeo. At bonus hic variis interrogationibus tamdiu detinuit, donec in locum quemdam avium deduxiſſet; ubi extracto cultello, necem mihi interminatus ſi vel hiſcerem, quod dixi cimelium, diſſecto quo adſtrictum erat nodo, mihi eripuit, atque ita à me abiit. Quum ſimul veſtigia monſtraſſem, milites hominem pæ-

ne

ne exanimem increpant: & reperto ita uti à me descriptum erat cimelio, furti manifestum clamant. Jurare ille, perfidiam meam detestari dicere, emtum à se præsenti pecunia quod furto abstulisse argueretur, quam proculdubio adhuc mecum haberem. Sed miser valde deceptus erat. Eam enim ego inter viam homini fido à me eum in finem apposito, tradideram. Excussis diligenter meis vestimentis, quum nihil esset repertum, milites hominem & verbis & factis male habent. Adit ille judicem, & tam de nequitia mea quam vi sibi facta queritur. Ego licet conscientia (ah miserum me!) aliter dictante, Judici rem ita narro, ut accedentibus militum testimoniis, ille furti condemnatus, mihi verò cimelium restitutum fuerit: quòd ego Capitaneo, unà cum usura sane luculenta, reddidi.

Malus sibi ipsi magis nocet quam aliis.

Placuit proditio, non proditor. Potest malus male agendo bonam inire gratiam; at malitiæ opinionem & nascentem inde diffidentiam vitare non potest. Capitaneus sane meus ex illo facinore sceleratam meam animadvertens nequitiam, ita caute mecum egit, ut nihil magis metueret quam ne & ipse à me deciperetur. quapropter cum Barcinone Genuam appulissemus, nec ille

ille meo opus amplius haberet ministerio, pro stipendio numeratis assibus aliquot, me dimittit. Discedo tristis admodum, utpote ab omnibus destitutus: & in via illud considerabam, ut Virtuti præmium & laudem, ita vitio turpitudinem & pœnam velut perpetuos comites esse adjunctos. In ipso discessu impetum ceperam Capitaneo suam paupertatem mea liberalitate, vel potius insipientia primum, deinde astutia quoque sustentatam exprobrandi: sed præsentis inopiæ mihi conscius, animo moderari satius duxi. Frustra enim cum illo contendas lingua & jurgiis qui factis coërcere te possit. Unum illud me solabatur, quod paterna cognatione junctos inventurum me sperarem, quorum obviam & effusam in me liberalitatem frustra mihi imaginabar.

CAPUT XVI.

Gusmanus Genuæ ludibrio habitus, Romam proficiscitur.

ADulatorum culpâ fit, ut nemo divitum fatuus, nemo pauperum sapiens habeatur: quippe res quaslibet non ex ipsa veritate, sed aliorum lubidine

dine æstimantium. Quamvis autem plerumque bonæ Mentis contubernalis sit Paupertas; nemo tamen omnium mortalium est, qui eam non aversetur. nec sine caussa: ut quæ vulgo habeatur mater turpitudinis, communis infamia, fomes malitiæ, occasio scelerum, lepra anxia, pelagus in quo suffocatur patientia, consumuntur divitiæ, finiuntur vitæ, perduntur animæ.

Paupertatis vis & effectus.

Quid pauper sit vis dicam? Pauper est moneta nullius valoris, furni consilium, fæx populi, cœnum platearum, asinus opulentorum. Denarius quem pauper habet non valet semissem; scientia ipsius ignorantia est; sapientia, fatuitas; sermo, ludibrium, peculiolum, omnium præda; vita denique omnis, odium & abominatio. In hominum cœtibus non auditur, sed præsens tamquam absens habetur; non salutatur in foro; non domi visitur: quin etiam obvium plerique omnes fugiunt, non dignantur congressu, non sermone. Si miranda dicat aut faciat, veneficum ajunt, & magiæ peritum; si virtutem in dictis & factis ostendat, alios decipiendi quærere occasionem. ab omnibus calcatur, à nemine sublevatur. etiam cogitationes ipsius, quorum tamen nemo alius est conscius, in crimen vocantur:

deni-

denique ab omnibus quibus undique expoſitus eſt, injùriis nullum provocationis ipſi jus eſt, niſi ad ſummi Judicis in altera vita tribunal. O miſerum pauperem! qui quum nihil habeat, pro omnibus tamen ſatisfacere cogitur: cui etiam media æſtate ſole gratis frui vix licet. Et quemadmodum carnes putidæ carnibus vorandæ objiciuntur; ita pauper paraſitorum ludibriis à divitibus exponitur. At quam diverſa, bone Deus, opulentorum eſt conditio! Hi ſecundis ventis & tranquillo mari navigant. granaria frumentis, cellas vino, arcas numis plenas habent. aſtate ab æſtu, hyeme à frigore ſe defendunt. Dives fatuus pro ſimplice, fraudulentus pro aſtuto, prodigus pro liberali, avarus pro frugali, obſtinatus pro conſtanti, audax pro forti, malus denique pro bono habetur. Obſervatur, colitur, adeoque adoratur ab omnibus. ipſe teſtis ſibi eſt, ipſe judex. Facit denique ſolus quod vult. Senſi tum quidem ego quam verum ſit, quod vulgo dici ſolet, Hominem ſine pecunia eſſe corpus ſine animâ. & illud Demoſthenis: ſine pecunia nihil eorum quæ oportet, fieri aut geri poſſe. Pecunia ſanguis eſt hominis, quo deſtitutus, quaſi mortuus inter vivos ambulat, & pro non

Divitiæ inſolentes, &c.

nato habetur. Perversi hi mores sunt, fateor : sed quid tu, vel ego? an huic communi errori medebimur? an frustra meliora tempora & mores emendatiores exspectabimus? Numquam profecto illud erit, nisi ad Calendas Græcas. Antiquum Mundus obtinet. Media primis, extrema utrisque respondent. Primus hominum parens infidelis Deo fuit, mater, mendax, primogenitus fratricîda. Quid jam fit quod non ante factum, aut aliquando futurum sit? Quod præterita fere semper meliora nobis videntur, inde fit ut etiam malorum ac dolorum quibus olim perfuncti sumus recordatio nobis grata sit : quum præsentium acerrimus sit sensus. Sic viridantium ac variis vernantium floribus pratorum aspectus è longinquo oculis gratissimus est : at si propius accedas, nullibi reperias, ubi sedere velis aut possis. Et quid mirum est, homines tanto studio divitias consectari? quibus deficientibus, frater fratrem, uxor maritum, filium pater, patrem filius deserit, immò homo à seipso desciscit. Ego certe si Genuam appulsus meipsum considerassem, numquam in id quod expertus sum incidissem ludibrium, sed meliori fortunæ me servâssem. At satis philosophatus sum.

Ge-

Genuæ quum essem, à Capitaneo meo ita, ut audistis, dimissus, etsi centunculo versicolore indutus, mormolycio quam homini similior, antiqua tamen Gothorum nobilitate me ortum, & præcipuas ejus urbis familias cognatione attingere me jactabam. O quæ ludibria, quas contumelias ego tum quum maximos sperabam honores, accepi? Nemo ex omnibus erat cui ego genus ac prosapiam meam revelâram, qui non statim exclamaverit: O audacissimum nequam! Tune tali ortus sis genere? quem palam est vulgo conceptum, & in fornice aliquo natum, quin etiam nonnulli mihi genus meum pertinaciter jactanti alapas inflixerunt. De patre meo tantum comperi, quantum de eo qui nunquam natus fuit. Tandem senex aliquis recalvaster (cujus memoriam sine indignatione etiamnum usurpare non possum) variis de rebus amice mecum colloquutus, ait, Patris mei nomen sibi non ignotum: de omnibus vero quæ ad cognatos meos pertinerent, domi me eruditurum. simul ut si cœnatus essem, secum irem invitat. Fidem habui homini cano, & cujus aspectus atque omnis habitus venerabile aliquid præ se ferebat. Præeuntē ergo sequutus, domum ipsius ingredior, statimq; à ministro

Senilis astutia.

niſtro in cubiculum quoddam magnifice apparatum deducor. Tum demum ſpe falſum me vidi. neque enim putâram, fore ut in opulentis ædibus, & quidem apud eum, qui genus meum & noviſſe ſe dixerat, & magnopere extulerat, incenato mihi ac famelico cubitum eſſet eundum. Cur ergo, ais, non prius in taberna aliqua famem expleſti? Dicam ingenuè. noſtræ nationis mos eſt, ut plerique de ſuo parce admodum victitent, alieni vero ita ſint prodigi, ut ultra ſatietatem ingeſto cibo potuque, pantices diſtendant ac pæne dirumpant. Venit poſtea ad me ipſe paterfamilias; ſed ſine Cerere & Baccho: & multis interrogationibus de parentibus meis, deque rebus aliis plurimis tam mihi moleſtus fuit, ut ipſius quoque cenæ lubenter obliturus mihi viderer, modò ille abiiſſet. Quum ad ſingula prudenter admodum reſpondiſſem, tandem digrediens ille, uni ex famulis mandat, ut mihi ad miniſterium præſto ſit: ſed ego, amoto famulo, quamvis edere quam dormire maluiſſem, depoſito omni meo lacero admodum & nodis hinc inde magis adſtricto quam conſuto veſtitu, ita nudum me in lectum compono, ne lectus immunda ac ſquallida mea interula conſpurcaretur, aut

forte

forte alumnorum aliquis aberraret, & omni amiſſa redeundi ad priſtinum ſtabulum voluntate, fera fieret. Vix oculos clauſeram, ecce larvati aliquot diaboli in cubiculum irrumpunt, & lectum meum circumſiſtentes, metu tantum non me exanimant. Exclamare non auſus, ſedulo tantum Dei nomen invocabam, ut me à baptizatis illis diabolis liberaret. Sed vani erant exorciſmi mei. Statim enim eorum aliquis ſtragulo me imponit; tum ſinguli apprehenſis laciniis, ad ſemihoram fere ita ſuccutiunt, ut vi retentrice alvi meæ langueſcente, quidquid ſtomacho clauſum gerebam, redderem. quo teterrimo odore offenſi illi, exanimi me relicto, ſeſe proripiunt. An in cœlo vel terra tum fuerim, abalienatis fere ſenſibus, neſcîſſem ſane, niſi me odor admonuiſſet: quo excitatus, quid mihi accidiſſet, mecum conſidero; tum totum corpus eo quod in linteamine purum adhuc erat, extergo, ſicq; centuculo me iterum involvo. Jam cœlo albeſcente, fores quas manu mea intus obſeraveram, contemplor, iiſque uti à me clauſæ fuerant repertis, timere cœpi ne à ſtrigibus & lamiis nocturnis eſſem vexatus, quarum illo ipſo veſpere famulus inter alios ſermones mecum habitos mentionem fecerat, *Ridiculum terriculamentū.*

iis

iis ſcilicet totam illam infeſtari viciniam. Tandem pſeudothyrum video: & deprehenſa nequitia, ſcelerato ſeni peſſima quæque imprecatus ſum, male etiam feciſſem lubens, ſed occaſionem nullam videbam. Optimum ergo duxi, ut lecto diligenter tecto, errorem meum ſeu imbecillitatem ſimul tegerem. Mane idem qui veſpere in cubiculum me deduxerat, adeſt miniſter. ait, herum in templum iviſſe, ibique meum adventum præſtolari. Ego veritus ne ille ventris mei inveniret reliquias, & imbecillitatem meam mihi exprobraret, rogo ut viæ & regionum iſtius urbis imperitum me deducat. ſic ille ad fores ædium me comitatus, eis occluſis regreditur; ego velut alatis pedibus quam celerrime inde volavi, probri & pudoris plenus: reſtauratiſque cibo potuque aliquantulum viribus, iter Romam ingreſſus ſum.

CAPUT XVII.

Guſmanus ad Mendicorum tribum ſe adjungit, ejuſque mores, ſtatuta & leges addiſcit.

Addit pudor alas.

SI uxor Lothi ſic domo egreſſa fuiſſet, ut ego Genua, numquam, mihi crede, in ſalis, (id eſt, æternam, ſeu diu

diu duraturam) ſtatuam fuiſſet converſa. Certe non facile quiſquam vel quadrigis me fuiſſet aſſequutus. E prœlio aliquo evaſiſſe obviis videri poteram : ſimilis cani non è Nilo bibenti , (hos enim identidem reſpicere ajunt) ſed cui veſica piſorum plena ad caudam alligata eſt. Tanta me incenderat indignatio , tanta ira pudori permiſta me invaſerat, ut omnem fere ſenſum amiſiſſe viderer. Qua paullatim ſubſidente, quum uno curriculo decem confeciſſem milliaria , in pago quodam cibi aliquid & quietis capiens , rerum mearum ſtatum tam præteritum quam præſentem curiosè expendi, & ad ſummam Neceſſitatem , multorum naufragiis infamem ſcopulum , me delatum , nimis ſero deprehendi. Sed jacta erat alea. Qui ſemel verecundiæ limites tranſiit gnaviter oportet eſſe impudentem.

Parcimonia mature adhibenda.

Romam proficiſcens, ipſa neceſſitate admonente, de meo quamminimum expendere ſtatui. Impigre ergo oſtiatim mendicando , brevi magnum quæſtum feci : ac multo majorem feciſſem, ſi artis hujus myſteria ab initio habuiſſem cognita. ſed tyro adhuc eram , & inprimis in eo imprudenter faciebam , quod emendicatum panem qui ſaturo mihi ſupererat, canibus dabam : quem

ſi vendidiſſem, uti faciunt artis hujus periti, plus pecuniæ quàm quiſquam credere queat, conficere inde potuiſſem. Romam ut veni, deliberavi mecum, expediretne nova mihi comparare veſtimenta. jam enim è negociatione mea (cujus ſors ſemper integra, uſuræ certæ manent) tantum lucri feceram, ut fàcere id poſſem: ſed metuenti ne idem mihi quod Toleti accideret, nequaquam id conſultum videbatur. Sciebam quippe, ſuperbo ſæpe veſtitu extremam occultari paupertatem. tum, Mendicantes robuſtos ac bene veſtitos plerumque ſine eleemoſynis, convicio à foribus abigi. Certus ergo aſſervare quod habebam, altero velut nodo marſupium meum conſtrinxi, ut vix à meipſo vel numulus inde poſſet eximi: ne ſeram in fundo deprehendens parcimoniam, meam inſcitiam atque imprudentiam iterum damnarem.

Mendicantium artes. Lacer ego, pannoſus, ſquallidus (qui habitus & ipſe à me non ſine cura erat concinnatus) oſtiatim mendicans, Cardinalium, Oratorum, Principum, Epiſcoporum, aliorumque Prælatorum ac Magnatum ædes præcipue obſidebam, uſus tam ductu quam inſtructione cujuſdam pueri trocho magis verſatilis, & omnium urbis regionum

pe-

peritiſſimi. Hic mė docuit, quibus geſtibus,qua voce, quibus verbis in petenda eleemoſyma uti oporteret. neque enim unum omnibus placere. Viros non delectari nugis: quibus feminæ maxime capiantur. Aliis verbis divitem, aliis mediocris conditionis, aliis Religioſum appellandum eſſe. Hos per Dei amorem, illos per Deiparæ reverentiam obſecrandos eſſe. aliis optandum quod quiſque maxime deſiderare videatur. multaque alia quæ dicere hujus loci non eſt. Tam vero docilis ego eram diſcipulus, ut brevi non contemnendum mihi comparaverim peculiolum. Panis reliquias iis vendebam, qui gallinis & gallis caſtratis, aliiſque animalibus ſaginandis dabant operam: ex qua una re mirum eſt quantum pecuniæ confecerim. Nec vere dies abibat, quin nudo mihi obſoleti aliquid veſtimenti objiceretur: quæ omnia ego vendens, numos diligenter reconditos aſſervabam.

Adhuc neſcieram, eſſe certam Mendicorum tribum, certas leges ac ſtatuta, quæ non minus quam magiſtratuum ſanctiones ac juſſa tranſgredi periculoſum ſit: donec quodam die commilitonum meorum quoſdam inter ſe muſſantes audivi: Hiſpanus hic juvenis multa

Tribus, & ſtatuta.

quotidie peccat contra artem noſtram, nobis multum obſutura, nec ipſi tamen utilia. Tum eorum aliquis: ſanè ita eſt. Vidi enim nuper, quum ſatur forte, neſcio quid cibarii oblatum reſpueret. ex quo quid aliud poteſt colligi, quam nos ita abundare ut etiam faſtidiamus. Alter, hunc tu mihi, ait, caſtigandum relinque. Vocatum mox ac ſeductum rogat, quis, cujas eſſem, quam ob cauſſam Romam veniſſem: aliaque ſimilia. Accepto reſponſo, tamquam Cicero aliquis aut Poſidonius, Officia mendicorum explicare mihi cœpit, (ſed utilitatis tantum erat mentio, nulla Honeſtatis) tum leges, ſtatuta, & alia ad ampliſſimam hanc ſocietatem ſpectantia. Nugamenta iſta omnia erant quæ ante à puero quem dixi didiceram. Et ego quidem tam hæc quam iſta in ſcriptis habeo omnia; vulgare tamen velut Eleuſinia ſacra, vereor. Satis erit, ſi vobis quid poſtea mihi contemtam hanc artem, lucroſam tamen factitanti acciderit, narrâro.

Roma Cajetam profectus, ex artis præceptis, caput mihi ulceroſum efformo: idque oſtentans ante ipſas templi fores miſerabili, & non minus ſecundum artis præcepta modulata voce eleemoſynas flagito. Inter illos qui ſtipem

pem mihi porrexerant, erat quoque urbi Præfectus, diligenter me, ut postea expertus sum, contemplatus. Paullo post die quodam festo aliud adhibeo stratagema, non semel ante mihi usurpatum. Alterum pedem mira arte ita concinno, ut totus gangræna videretur infectus. Sic ad aliud templum accedens, ante fores consideo, & pedem ostentans, miserabili voce à prætereuntibus stipem efflagito. Voluit tum mala mea fortuna, ut eodem in templo sacris interesset Urbi præfectus: qui egrediens, me internoscens, jubet ut exsurgam, ac domum secum eam: interulam ibi se daturum mihi dicens. Credo ego, sequor. In præfecti domum quum venissem, diligenter ille me contemplatus, Potestne fieri, inquit, ut tam robustus, tam vividi coloris, tam bene habiti corporis homo, talem habeat ac tam exulceratum pedem? Totus tremens, Nescio, inquam, domine, quid rei sit: me quidem quam Deus inflixit mihi pœnam, patienter ferre oportet. Sed ille advocato chirurgo, jubet ut lintea omnia & ligaturas è pede mihi detrahat: quo plane nudato, fraus mea omnium oculis fuit exposita. Quid me tum miserius? Quid dicerem, quid facerem? Omni excusationi viam præclusam

Fraus castigata.

videbam. Præfectus indignatione plenus ſevere me caſtigare decreverat : ſed adoleſcentiæ meæ parcens, virgis cæſum, (hæc ſcilicet illa erat interula) civitate ejici juſſit. Hoc ſiniſtro fortunæ, vel potius malitiæ meæ ictu pænè proſtratus, animo tandem reſumto, Romam redii, ubi, utpote in tam vaſta urbe, & tanta mendicantium multitudine, cuique ſuo quo poteſt modo victum procurare licet. Et ſane tutius eſt per latiſſimum navigare Oceani æquor quam per freta & anguſtias, ubi minima procella ad ſcopulos aut vada deferre te poſſit.

CAPUT XVIII.

Guſmanus à Cardinali quodam curandus Chirurgo traditur: ſanatus, inter domeſticos miniſtros recipitur.

ADoleſcentiam in rebus arduis cæcutire veriſſimum eſt : non quidem ingenii, ſed prudentiæ defectu, quæ experientia acquiritur. ad hanc vero acquirendam tempore opus eſt. Ut fructus immaturi nullum, immo ingratum & acerbum habent ſaporem : ita ado-

Adoleſcentia improvida.

adolescentes rerum experientia nondum subacti, aut parum sapiunt, aut illud quod sapere sibi videntur, insipientiam meram esse, sero tandem intelligunt. Miraris tu juvenilem imprudentiam? Ego vero multo magis mirabor, si quis juvenis præter aut ultra ætatem sapiat. Notum illud est: *Ingenia præcocia parum esse diuturna.* Sapiebam ego pro ætate, ita tamen ut accedente rerum experientia, animum velut aquilæ pullus, ad ipsum veritatis solem sublevarem, sic mecum cogitans: Hem quid agis Gusmane! Siccine vitæ tuæ optimam partem conteres? Tu quidem non alios, sed teipsum decipis. Quid attinet te mendicare, qui multo honestioribus modis victum tibi ipse procurare possis? Ecce tot hominum millia, quos invitos ad mendicitatem adversi casus adegerunt: quibus tu debitum panem præripis. Tu quidem eleemosynam alacri accipis manu: at qua olim Deo, cujus veros amicos vere pauperes prævertisti, illam reddes? Sic ego mecum ratiocinabar: sed vincebat naturam consuetudo. Dixi vobis quæ ego in accipienda, dicam nunc quæ alii in danda eleemosyna peccarint. Vidi nonnullos ac præcipuè divites & bene numatos, quum nostrûm aliquem præterirent, consistere, tum *Eleemosyna qualis & quibus danda.*

in extracto marſupio tamdiu piſcari, donec numulum aliquem aut vetitæ monetæ, aut nullius invenirent valoris, eoque pauperem bearent. Vide quo loco homines iſti Deum habeant. Perſuaſum habent ſcilicet, quod pauperibus datur Deo dari: interim Deo dant, quod datum alii recuſarent. Erant etiam, qui nequaquam ſingulis dabant eleemoſynam, ſed magnam mendicorum patiebantur confluere multitudinem: quibus deinde magno cum ſtrepitu, neſcio quid diſtribuebatur, quos quidem non divinum mandatum aut præmium, ſed hominum laus, quam inde venabantur, incitabat. Dabant alii, non quod dare vellent, ſed quod non dare eos pudebat. Sed hæc videritis qui datis; alia, qui accipitis eleemoſynam.

Mendicantium fraudes. Romam reverſum dici non poteſt quanta me ceperit lætitia. Ad priſtinas ergo artes reverſus, crus iterum mihi ulceroſum concinno, ſicque ad Cardinalis cujuſdam oſtium me projicio. Egredientem quam poſſum miſerabili voce inclamo, per amorem Dei ut afflictiſſimo mihi ſubveniret obteſtans. Meam non pauperis ſed Dei vocem arbitratus beneficentiſſimus Cardinalis, mandat famulis, ut me ſuas in ædes, adeo-

adeoque ſuum ipſius in cubiculum deportent, & in lecto deponant. Inde duos Chirurgos accerſit, eiſque curam mei demandat. Et hi quidem primo decepti aſpectu, incurabile ulcus eſſe, adeoque crus mihi præcidendum clamabant. O quæ tum pectus meum invaſerat anxietas. Jam quod Cajetæ acciderat, ludus & jocus mihi videbatur, nec in omnibus Litaniis ullum inveniebam Sanctorum à quo nequitiæ patrocinium peteretur. Dum ita illi alter alterum intuentes ſubrident, malitiamque meam mirantur, jam jamque abituri, & rem omnem ut erat Cardinali indicaturi: è lecto proſilio, & auſcultans quæ illi clam inter ſe muſſitabant, uno ſic dicente: Nequiſſimus certe hic eſt adoleſcens, & ut videtur, in Lavernæ ſchola omnes artes edoctus. Sed quid ad nos? Si myſterium hoc Cardinali evulgemus, miſero creamus periculum, & nobis viam ad lucrum præcludimus. Quid ſi rem omnem diſſimulemus, & ſuſceptam adoleſcentis curam in longum extrahamus, atque ita mercedem deinde luculentiorem conſequamur? Renuente altero, & rem Cardinali indicandam dicente, improviſus accurro, & in genua provolutus, per omnia ſacra obteſtor, ne me, cujus ſalus in ipſorum

Avaritiæ vis.

rum ore & manibus erat posita, perditum irent. Hominum ad eleemosynas pigerrimorum tenacitate miseros ad stratagemata ejusmodi cogi. Mei ergo miserentur, & rem omnem clam habendo, tam meæ saluti quam suisipsorum commodis consulerent. Vix me digresso, dum illi inter se consultant, ecce Cardinalem ex Ecclesia redeuntem; cui de me percunctanti ita responderunt: Atrox esse ulcus, jamque gangrænâ crus pæne totum occupatum. Bonis auspiciis in Illustrissimæ suæ Dominationis manus incidisse, sive cujus liberalitate proculdubio ipsi pereundum fuerit. Sperare se, omnem curam intra semestre absolvi posse. Tum optimus Cardinalis, Non sex tantum, sed decem etiam menses, si ita necesse sit, miseri curæ impendatis volo, nec ullis sumtibus parcatis. Hæc ego audiens, incredibili perfusus sum lætitiâ, tum demum recte intelligens è quanto evasissem periculo, & quanta illud bona spe jam esset commutatum. quæ quidem nequaquam fefellit. Mihi enim cibus & potus quotidie de Cardinalis mensa præbebatur, tum Cardinalis ipse sæpius me visitabat, & amicissime mecum colloquebatur, ita ut sermone & consuetudine mea delectari videretur. Paucos

cos post menses jam persanato scilicet crure, chirurgi accepta quam poposcerant mercede, mihi valedicunt: ego verò à Cardinali non rogato, domesticis ministeriis adscribor.

CAPUT XIX.

Quid Gusmano in Cardinalis acciderit ministerio.

VErissimum est quod ille apud Comicum dicit, *Omnium rerum esse vicissitudinem.* Poëseos studium olim, quod in magno esset honore, summè floruit: nostris temporibus ita vilipenditur, ut Poëta inter convicia quasi numeretur. Quid Oratores olim? Hi dominabantur in foro, in Senatu, eoque soli fere rerum potiebantur. At quid hodie contemtius Eloquentiæ magistris? Vestitum quoque ipsum considera; quam frequens in hoc mutatio, quam novæ subinde formæ! nec hac in re plebejus aliquis vel Magnati facile cedat. Jam ipsas quoque linguas & vocabula superbia mutavit & ambitio. non placet antiqua simplicitas. qui plures solœcismos & barbarismos aulicos, ut Majestates, Celsitudines, Illustritates, &c. in promtu habet, is civilior ac di- *Res omnes mutant.*

disertior habetur. Ædificiorum formæ subinde mutantur. excogitantur indies novæ bellicæ machinæ. Ipsi quoque Christianorum mores in gentiles, parum abest, degenerant. Olim colum & lanam tractabant feminæ ac virgines: nunc catulos Melitenses sinu & brachiis gerunt, psittacos, cercopithecos alunt. Olim clausæ domi latebant, domestica obeuntes munia: nunc per fora, per plateas circum cursitant, adstant pro foribus, tam ut alios spectent, quam ut ipsæ spectentur. Conviviis olim aut nunquam, aut raro adhibebantur: nunc prima in eis loca sibi vindicant. Quod rebus omnibus, idem veritati accidit. quæ namque in summo honore fuit, & hominibus perfamiliaris, adeò ut omnium virtutum decus ac perfectio haberetur (& profectò ubi veritas locum non habet, ibi virtutes omnes nec unius assis æstimandæ sunt) jam albo corvo rarior est: qui libero animo verum dicat, aut æquo audiat. *Obsequium amicos, Veritas odium parit.* Sed quid Veritatis nomen usurpo? cujus usus jam diu inter homines desiit: cujus in exsilium actæ sedem Mendacium occupavit. Apologum audi.

Veritati olim tamquam virtutum omnium reginæ communis hominum con-

consensus statuam erexerat: quod ægre ferentes Mendacium, Odium, Invidia, innocentem licet vaserrime excogitatis calumniis ita circumvenerunt, ut dejectâ statuâ miseræ exsilium indictum fuerit, omni tam excusationi quam provocationi loco præcluso. Dum ita despicabilis inter homines oberrat, in trivio consistens, & viæ & regionum ignara oculos circumferens, in collis cujusdam vertice magnam conspicit hominum multitudinem, quæ quanto propius accedebat, tanto major apparebat. Medii in illa erant Reges, Principes, Comites, Rerumpublicarum & Urbium Gubernatores, triumphalem currum, cui matrona regio ornatu insidebat, comitantes. Et hæc quidem è longinquo incredibilem pulchritudinem tam habitu quam facie ostendebat; at propior, mirum in modum deformis apparebat, toto corpore ulceribus scatente. Consistens Veritas, visis tot tamque sublimis dignitatis viris, tam turpem mulierem satellitum loco comitantibus, subridet. Id conspicata regina Mendacium, rogat quæ esset, unde veniret, quò tenderet. Fatetur illa omnia uti erant. Tum Mendacium pro suo imperio jubet, ut currum suum sequatur: non ignara, omnium minime nocere

Apologus de Veritate & Mendacio.

hoſtes qui benignitate ſubacti fuerint. Veritas invita, ſed ad reſiſtendum impar, paret imperanti, & extremo agmini ſeſe immiſcet. Sciebat enim inter Mendacii ſatellites locum ſibi non eſſe. Veritatem ſane numquam tu apud ipſum Mendacium aut ejus miniſtros reperies. Sequitur illa eminus: & ubi nequiſſima illa ſimul & ſuperbiſſima femina diſparuit, tum demum ſe oſtendit.

Primi diei itinere ad ſplendidam civitatem pervenimus, in qua *Favor* regnare dicebatur: qui egreſſus Reginam magnifice excepit, & ut in regium diverteret palatium, invitavit. illa, actis gratiis, apud opulentum civem, *Ingenium* nomine, hoſpitium ſibi ſumit: ubi regali luxu inſtructa erant omnia: inprimis tanta erat ciborum ac condimentorum varietas, ut omnes ſapores atque odores confuſi viderentur. Aulæ Præfectum ſuæ regina habebat, *Oſtentationem*, enormi ſtatura, barba prolixa, vultu gravi, ſedato inceſſu, placido affatu: qui ubi ſumtuum factorum rationes ab hoſpite accepit, ad reginam defert. Illa nihil aliud reſpondens, jubet ut è depoſitis apud hoſpitem nummis ei ſatisfaciat. Admirabundus ille, ut talis depoſiti minime ſibi

con-

conſcius, principiò joco dictum putans, ſubriſit : mox ubi ſeriò rem agi animadvertit, obſtupeſcens, indigniſſimis modis injuriam ſibi fieri, exclamavit. Mendacium regina teſtes advocat, Quæſtorem ſuum *Ocium*, *Adulationem* Gynæceo Præfectam, *Fraudem* pediſequam. Quinetiam ut miſerum hoſpitem domeſticis convinceret teſtimoniis, hoſpitis filium, *Intereſſe* nomine, illiuſque uxorem *Avaritiam* teſtes advocat: quorum omnium teſtimonia contra *Ingenium* hoſpitem conſentiebant. His anguſtiis incluſum ſe ac tam turpiter impoſitum ſibi videns *Ingenium*, ſublatis ad cœlum manibus, atrociſſimam ſibi fieri injuriam, quæritur, hejulat, lamentatur, ipſoſque deos inclamat, ut *Veritatem* in lucem producant, ſibique miſero ſubveniant, ut qui non debito tantum fraudetur, ſed à quo etiam numquam creditum poſcatur. Ad tam lamentabilem querelam adeſt Veritas, ſolatur hoſpitem, ita tamen ut diceret, hoc unum ſe contra tam potentem reginam poſſe, ut palam conſpiciendam ſe præbeat. Quod quum feciſſet, indignata vehementer regina *Mendacium*, jubet ut *Ingenio* hoſpiti, ſed de ipſius *Veritatis* bonis ſatisfiat : auxilium ſuum graviter luentis.

Murmuratio. Secundi diei itinere in aliam civitatem perventum, in qua imperium obtinebat, *Murmuratio*, *Mendacio* reginæ valde amica, ut & Magnates ejus civitatis omnes, *Superbia*, *Proditio*, *Dolus*, *Gula*, *Ingratido*, *Malitia*, *Acedia*, *Pertinacia*, *Vindictæ cupiditas*, *Æmulatio*, *Injuria*, *Invidia*, *Stultitia*, *vana Gloria*. Ab his omnibus magno cum applausu excepta regina, eatenus eorum liberalitate uti se velle ostendit, ut de suo sumtus sibi facere liceret. Omnis ergo generis annona à Præfecto alimoniæ *Sollicitudine*, & Quæstore *Inconstantia* conquiritur, & tam cibaria quam varia vina affatim comportantur. Sub reginæ discessum quum quisque eorum quæ contulerat precium posceret, respondet Quæstor omnia jam ex asse soluta, nec quicquam cuiquam deberi. Orto inde tumultu, prodit ipsa Regina, & quid rei esset percunctata, itidem jam omnibus satisfactum, idque præsente, audiente & vidente *Veritate* factum respondit; nec eam id negaturam. Accedunt *Veritatem* perculsi venditores, & ut verum fateretur urgent. sed illa profundum somnum simulans, quamvis maximo omnium clamore & strepitu excitari non potuit: excitata tandem, mutam se simulat, præteritorum memor: ut quæ in-

intelligeret, ſi verum dixiſſet, fore ut quod alii rapuerant, aut ſuffurati fuerant, de ſuo ſolvere cogeretur. Ex illo tempore ad hodiernum uſque diem muta manſit Veritas. Quis enim verum lubenter dicat, unde in ſe damnum redundaturum ſit?

Mendacium non inepte meo judicio, chordæ inſtrumenti Muſici, Veritatem, vertebræ ejuſdem comparare quis poſſit. Etenim chorda ſuavem ſonum vertebra ſtridorem auribus ingratum edit, & difficulter admodum circumagitur, tandem vero magis magiſque firma & fixa hæret, chorda è contra nimis alte tenſa rumpitur: ita Veritas pleriſque ingrata eſt & inviſa, ſed ſemper ſibi conſtat, & immota manet; Mendacium vero langueſcit indies, & tandem Veritati cedere cogitur. O quam multi in Principum aulis, mendaciis fraudulenter excogitatis ſupplantantur, & in extremas conjiciuntur anguſtias, immò ipſa vitâ privantur! At tandem videas illos ipſos qui Veritati aliquamdiu inſultârunt, non rubore tantum ſuffundi, ſed etiam in malam rem ac crucem agi.

Veritas cui ſimilis.

Hæc ſi juvenis ego tum ſciviſſem, aut mecum conſiderâſſem, non Mendacio ſed Veritati me applicuiſſem. Sed

tota

tota mea vita nihil aliud erat quam Fraus, Mendacium, falſimonia: quæ nullo nixæ fundamento, tandem corruerunt, ac ruina ſua pæne me oppreſſerunt. Succreſcebat indies apud me vitiorum ſeges: & abyſſus abyſſum invocabat. Jam ego Cardinalis ſum miniſter. utinam ne ad deterius res prolabatur. Sed fieri non poteſt, quin omne violentum ad ſuum centrum deſcendat. Ut arbor ſine radicibus nullum fert fructum, ſed areſcit: ita virtus, vix nomine mihi nota, quum nullos in animo meo adhuc radices egiſſet, vix ulla ſua veſtigia oſtendebat. Credis forte meliore fortuna me gaviſum? Ego vero nihil moleſtius ferebam, quam è libertate me quaſi in ſervitutem abductum. Ajunt vulgò, non divitias tantùm ſed honores quoque quanto magis affluant, tanto magis concupiſci, & ipſa ſui copia famem augere: ſed alius erat animi mei ſenſus, cui nihil gravius erat, quam à priſtina abduci vita. Numquid abſurde facturus ſit, qui piſcium loco pavonibus ſtagna replere; aquilam ad aratrum; taurum ad volatum aſſuefacere, aut equum arena, accipirem avena velit paſcerè? non minus profecto delirabant, qui ex homine circumforaneo, omnibus vitiis aſſueto, & virtu-

virtutum experte, puerum nobilem & frugalem facere volebant. Jam enim consuetudo in naturam transierat: jam omnes boni & generosi animi scintillæ vitiorum colluvie oppressæ, adeoq; fere exstinctæ erant. Centrũ meum, ad quod me natura & indoles ferebat, taberna erat & vita ociosa: quam ego nec cum Cræsi divitiis, nec cum Imperatorum & Regum honoribus commutassem.

Initio quidem, in Cardinalis assumtus ministerium, ita me gerebam ut bonam omnes de me conciperent opinionem, & non obscuro loco natum crederent. Inprimis in ipsius heri gratiam insinuare me studebam, adulando omniaque tam dicta quam facta reliquæ familiæ deferendo, & calumniando: qua arte mirifice me in heri mei gratiam insinuavi, ita ut soli mihi initio omnia crederet, & neminem magis fidum suis rebus existimaret. quin etiam quæ per totam urbem fiebant quæque non fiebant ad herum deferebam, unum exaggerans, alterum extenuans, prout hero placere intellexissem. Sed quia mea omnia dicta factaque ex meris constabant fraudibus & mendaciis, his sese prodentibus, res meæ omnes pessum iverunt. Nec linguam nec manus continere poteram, Nec ipsius herimet cimeliis

liis parcebam. Sed nec contubernalium meorum bona aſpernabar: quos velut è veterno excitavi, dum aſſidua mea in veſtibus alioque eorum peculio in mea ſcrinia congerendo diligentia eos multo fecit cuſtodiendis ſuis attentiores. Omnes meæ cogitationes, omnes labores, in hoc conſumebantur, ut numos ſemper in promtu haberem, non quidem alium in finem quam ad ludendum. Etſi enim deliciarum eram appetentiſſimus, domi tamen reperiebam, unde cupiditatem meam explerem, dum heri mei capſulas, quibus bellaria aſſervabantur, quotidie rimor. Et in eo favebat mihi quidem fortuna, quod inauratam heri clavim nactus, forma ejus ceræ impreſſa, alteram mihi faciundam curavi. Ea vero ſic uſus ſum, ut clandeſtinum furem in domo eſſe promuſcondus inprimis, deinde ipſe quoque herus ſuſpicaretur. Cervi ego naturam obtinebam, quem ajunt ipſo ſpiritu viperas è cavernis extrahere: ſic ego ipſo meo anhelitu dulciſſima quæque palato meo arridentia ex penitiſſimis quoque riſcis ad me tamquam Jupiter aliquis Elicius evocabam. Id quum, ut dixi, hero ſuboluiſſet, acriter inquiri juſſit: ſed apud nullum minus quam apud me fraus deprehenſa.

Liguritorum.

Tan-

Tandem vero dum quodam die herus convivas aliquot laute excepiſſet, ego ſimiliter opipare me invitare, & in paſcuo meo ſolito cibare decreveram. Jam arcam in qua cupediæ illæ erant, reſeraveram: jam optima quæque & ſapidiſſima liguriebam: quum ecce herum meum neſcio qua de cauſſa cubiculum ingredientem. qui ut ciſtam apertam, ac me adſtantem ſtrenueque ligurientem vidit, propius accedens, quid facerem rogat. At mihi metu expalleſcenti animus ſimul & vox refugerunt. Ille deprehenſa fraude caput quaſſans. Oeconomo imperavit, ut duodecim ictus natibus meis infligeret: quos bonus hic vir duplicare non dubitavit. Siniſtro hoc territus eventu, in commeatum proficiſci aliquamdiu intermiſi; interim vero creſcebat apud me indies ab Oeconomo, ut interpretabar, factam mihi injuriam vindicandi cupiditas. Ad quam rem non multo poſt ſeſe obtulit occaſio.

Æſtas erat, & ut fieri eo anni tempore Romæ ſolet, culicibus infeſta omnia: quibus miſerum in modum vexari ſe querenti Oeconomo dixi, Notum mihi eſſe tam aculeatis abigendis atque adeo interficiendis inſectis remedium, in Hiſpania valde uſitatum. *Injuria fraude vindicata.*

Blan-

Blandiri ille mihi, obſecrare ut commonſtrem, gratum ſe fore ajens. Neſcio quid mercedis ſtipulatus, in hortum eo, & herbarum mihi notarum collectum ibi faſciculum, aceto totum perfundo ac quaſi macero, eumque ad caput lecti, in quo ille dormiebat, appono, fore dicens, ut univerſum moleſtiſſimorum animalculorum examen eò convolet, & quamprimum aliquid deguſtaverint, enecetur. Fidem ille mihi habens, cubitum concedit: & quia largiuſcule aliquanto tum ſe invitaverat, primo ſomno, ut fit, nihil ſentit: quum vero evigilaſſet, totam faciem acutiſſimis morſibus tuberoſam, adeoque naſum ambeſum ſibi deprehendit: quin tanta erat culicum agminatim ſtridentium & circumvolitantium ſævities, ut miſer & tectum & cubiculum mutare cogeretur. Quùm diluxiſſet, ira inſaniens, dentibus diſcerpturus me videbatur: ego prævertendum ratus, herum Cardinalem adeo, injuriam non ita pridem mihi factam, nunc joculari ſtratagemate vindicatam expono. ille narratione mea non ſine riſu accepta, aſtutiam meam admiratus. Oeconomo mandavit, ut ne mihi eo nomine moleſtus eſſet, ſed quidquid hujus erat ſuæ auſteritati, he-

rilis

rilis imperii limites tranſgreſſæ imputaret.

Ut mendaci etiam verum dicenti non creditur; ita mihi in furto & fraude deprehenſo ab hero deinceps nulla habebatur fides: eoque omnem occaſionem, quæ fures facit, tollendam mihi arbitratus, à Camera ſua ſegregatum Cubiculario inſervire me juſſit, homini quidem bono & faceto, importuniori tamen aliquanto & ſuſpicaci. Erat inter novum hunc meum patronum & heri Secretarium aliqua æmulatiuncula, ita ut alter alterum ludificari ſtuderet, non invito Cardinali, quod omnia iſta abſque damno & præjudicio cujuſquam fierent. Veſpere quodam Cubicularius foris cenatus, & languidiore corpore domum reverſus, quum conſueta munia non obiiſſet, apud herum, me allegato, ſeſe excuſârat: quod intelligens Secretarius, ſequenti mane forte fortuna mihi obvius, rogat quomodo patronus meus ſeſe haberet. Reſpondeo, languere adhuc, ſed ſperare me brevi melius ſore. Ille neſcio quid inopinati cauſſans negocii, me cum alio è familia in urbem mittit: interim puerum alium muliebri habitu ornatum in cubiculum patroni mei altum dormientis introducit, & poſt le-

ctum

ctum collocat: tum Cardinalem accedit, & rogatus de Cubicularii valetudine, Afflictam illam esse, idque se è puero ipsius audivisse, respondit. Quod ubi benignissimus herus accepit, statim ipse ad decumbentem properat: cum quo dum loquitur, personata illa mulier prorumpens exclamat: Ah infelicem me! quam turpiter sum prodita! Tu vale, mi domine. Mihi enim domum eundum ne maritus aliquid subodoretur. Hæc dicens, per mediam qui cum Cardinali venerant ministrorum turbam foras magno cum omnium stupore erumpit. Ipse Cubicularius, quem Josepho castiorem Cardinalis putabat, è lecto exsiliens, altissima voce exclamat, dæmonem adesse dictitans, & per cubiculum circumcursitandi nullum finem faciebat, attonitis ceteris omnibus, solis Secretario & conscijs in risum effusis: ex quo herus quid rei esset sciscitatus, cum risu & ipse abiit: Cubicularius vero tantam deinde mutationem sensit, ut statim convaluerit.

Lusus aulici.

CAPUT XX.

Urbis Romæ descriptio.

CEterum quum Romæ ita vixerim, ut altera mihi fuerit patria; ingratus sim si optimæ nutrici aliquod gratitudinis signum non erigam: tanto magis quod totam eam mihi perlustrare non licuit tantum, sed etiam necesse fuit, dum fere singulis hebdomadis sacra loca ac templa cum reliqua Cardinalis heri mei familia visitavi: quamquam, ut verum fatear, sæpe animo non tam devoto, quam vanarum rerum curioso.

Urbs Roma, quæ caput Orbis merito audit, partim sita est in Hetruria, partim in Latio. Suburbium & Transtiberina regio in Hetruria sitæ sunt, pars reliqua in Latio; uti postea è Scriptoribus nonnullis didici. *Situs urbis Romæ.*

Romæ mœnia turribus ornata & munita sunt CXXXVI. quarum multæ sunt collapsæ, multæ ita vetustate exesæ ut indies ruinam minentur.

Portas etiamnum habet X. Pontes VIII. Dicitur tricesimo quoque anno Roma aut inundationem, aut aliud grande damnum sentire.

Roma vetus & nova. Quæ hac in urbe visu digna sunt, ad

duo præcipue capita referri possunt. Primum continet situm, ruinas & rudera templorum, monumentorum & ædificorum *Romæ veteris*. Alterum complectitur templa & Reliquias Sanctorum, dona & munera Indulgentiarum, devote sacra loca visitantibus próposita: item Fabricas & Palatia *Romæ novæ*. Ego ea tantum attingam, quæ à me ipso aut visa aut notata, atque ab aliis comperta sunt, prout quodque in mentem venerit.

Mons & Porta Vaticana.

Ab ea parte qua per Hetruriam Romam itur, occurrit primo *Porta Vaticana*, quæ castello S. Ángeli ést contérmina: juxta quam Prata Quinctia, Tiberi, Vaticanis collibus & vineis clausa. Eo se frequentissime conferre solita est Romana juventus, deambulationis oblectationisque gratia. Voluptati enim præ ceteris hic locus tributus est. Quà autem ingressus in urbem patet, *Porta Ælia*, quam Castelli jam vocant, extollit se ingens illa moles Hadriani Imperatoris, quam extra Vaticanam exstruxerat, ut in ea sepeliretur, & in eadem Antoniorum cineres reconderentur. Hodie Castellum S. Angeli dicitur, quod Angelus excerto gladio ibi loci visus sit urbem defendere, ut ingens statua Angeli marmorea in fastigio molis re-

Castellũ S. Angeli,

repoſita teſtatur. Ab hac arce deambulacra ſecreta fornicato opere protenduntur uſque ad Pontificum palatium quod in Vaticano ſtructum eſt, vocantque *Curritorium*, per quod Pontifices inde in arcem ſe poſſunt recipere. Caſtello vicinus eſt Pons Ælius, per quem ex urbe in Burgum via protenditur ad Palatium ſummorum Pontificum. Inde ſub Ælio, medio Tiberi conſpiciuntur ruinæ pontis Triumphalis, per quem Imperatores triumphantes olim pompas in Capitolium ducebant. Sed nos jam ſeptem urbis montes luſtrabimus.

Ex his præcipuus eſt, quem dixi, Vaticanus, in quo *Capitolium*: olim Tarpejus, & Tarpeja rupes dictus, itemque Saturnius. Dividitur in arcem & Capitolium. Hodie nihil in Capitolio præter Monaſterium, *Ara cæli* dictum, quod Fratrum Minorum Zoccolantium: & Palatium Senatorum & Conſervatorum. Eo loco olim ædem fuiſſe Jovis Feretrii, poſtea cum multis aliis antiquitatum notitiis è doctorum libris didici. In area Capitoli ſub prædicto Cœnobio Fons eſt, ſupra quem caput marmoreum muro inſertum eſt, cujus magnitudo oſtendit fuiſſe quondam alicujus Coloſſi. & juxta fontem inter alia fragmenta reperitur pes & pars brachii è *Capitolium.*

marmore, itidem insignis magnitudinis: quæ idem habent indicium. Sub hoc capite in fonte ipso recumbit ingens statua marmorea, quam *Marforium* vocant. à doctis *Pistorius deus* seu *Panarius* Jupiter esse creditur, quod tumores instar panum circumquaque promineant, alii existimant esse simulacrum *Rheni* Germaniæ fluvii. Huic affigi quoque solent scripta famosa; responsoria tamen seu antiphona illis quæ ad *Pasquinum*, seu Pasquillum publicantur. Hic Pasquinus statua est cujusdam gladiatoris, brachiis & facie mutila, ante ædes cujusdam Cardinalis: ubi etiam edicta monitoria & id genus scriptorum affigi solent. Pro ædibus Conservatorum alius fons ex aqua Felici, simulacro Romæ ornatus. juxta eum fontem duo pari formâ marmorea seminuda simulacra fluviorum visuntur, quæ *Nili* ac *Tigridis* numina esse plerique autumant, ipsis argumentis persuasi, quod unum Sphynge, quod peculiare est Ægypto animal, alterum Tigride, Armeniæ frequente fera, innitatur. De ipso Pontificum Palatio, ut & de Bibliotheca, nec non Inscriptionibus, nihil dicam: quòd tum nec per ætatem, nec per eruditionem (quamvis ad eam consequendam, heri liberalitate quotidie exerceremur)

Pasquillus & Marforius.

remur) earum rerum vel capax valde vel cupidus essem: quamquam errorem istum postea, quantum licuit, emendavi, dum quæ puer videram, viro mihi posteà librorum suggestione in mentem venerunt, uti ex hac ipsa videbis Descriptione. Ad radices Capitolii sacellum est subterraneum, eo ipso in loco ubi Carcer Tullianus fuit. S. Petrum Apostolum ibi captivum detentum ajunt, unde *ædicula* illa appellatur *S. Petri in Tulliano.* In foro Romano, quod inde proxime abest ad clivum Capitolinum *Arcus Septimii* conspicitur, integer adhuc, in quo multæ picturæ. Non procul inde septem columnæ adhuc pulcerrimæ conspiciuntur. In hortis proximis lacus Curtii fuisse dicitur. Forte. E regione vero Arcus Septimiani sequitur ædes B. Martino nunc sacrata; ubi olim secretarium Populi Romani fuit. Deinde sequitur recta templum D. Hadriani, in quod ex Capitolio ærarium populi Romani translatum ferunt. cujus portæ æneæ adhuc integræ. Inde itur ordine ad templum M. Aurelii & Faustinæ; mox ad aliud BB. Cosmo & Damiano, nunc olim Romulo & Remo, sive potius Castori & Polluci dicatum, antiquissimæ structuræ. Mox ad templum Pacis, cujus bona pars adhuc exstat prope

Arcus Septimii.

ædem S. Mariæ Novæ : & ibi columna tantæ amplitudinis ut vix tribus comprehendi poſſit ulnis.

Mons Palatinus. E regione ad alteram fori Romani partem, vineæ ſive horti Farneſiorum bonam *Montis Palatini* partem occupant : reliquum ejus fere ruderibus & ruinis veterum ædificiorum repletum eſt. Hinc recta pervenitur ad *Amphitheatrum* admirandæ molis, vulgo *il Coliſeo* dictum. Hinc octo quaſi paſſibus conſpiciuntur adhuc veſtiga *Metæ ſudantis*. Haud longè hinc ad angulum montis Palatini Arcus marmoreus triumphalis Imp. Conſtantini tropæis & victoriis alatis triumphalibuſque ornamentis conſpicuus. In arco boario arcus ſupereſt ſive porta marmorea, ubi ritus victimarii depicti viſuntur. Secundum hunc Arcum Schola Græca, nunc ædes D. Gregorii, & ibi *La bocca della Verita*, id eſt, Os *veritatis* (lapis rotundus, cui faciei inciſa eſt figura) itemque Jani quadrifrontis templum, quatuor habens portas, & in cujuſque frontiſpicio duodenas feneſtellas, quatuor anni tempora cum XII. menſibus deſignantes. Paullo poſt templa Solis & Lunæ.

Mons Aventinus. E regione *Mons Aventinus*, juxta quē in ipſo Teberi veſtigia adhuc aliqua ſunt Pontis ſublicii, in quo Horatius Co-

Coclesdiu Thuſcorum impetum ſuſtinuit. Hinc itur ad Montem Teſtaceum, nec non ad ſepulcrum C. Ceſtii Septemviri Epulonum, pyramidali forma, quod juxta D. Pauli portam ipſa urbis mœnia ita dividit ut media ejus pars extra urbem ſit, pars altera in urbe. Circumeundo montem Aventinum ab altera parte pervenitur ad Circum maximum.

Mons Quirinalis hodie vocatur *Monte Cavallo.* In eo olim equi fuiſſe perhibentur inaurati XXXIV. & eburnei XCIV. nunc non niſi bini Bucephali juxta ſingulas Alexandri Magni ſtatuas marmoreas integri ſuperſunt; alter Praxitelis, alter Phidiæ, nobiliſſimorum ſculptorum opus. In hoc monte Palatium regium, in quo Papa æſtivo tempore commoratur. habet hortum ſpacioſum pariter & amœnum, fontibus compluribus irriguum: quos inter præcipuus eſt, qui in meditullio quaſi ipſius horti rupem repræſentat cavernoſam, undique aquis quaſi pluviis ſcatentem. *Quirinalis.*

Non longe hinc procedendo verſus *Exquilias*, in ara Pia, ad quatuor domus angulares quatuor fontes viſuntur, & inde Caſtellum Aquæductus Felicis, à Sixto V. ita dicti, per quem aquæ magno impetu ruunt. Juxta eſt planities *Exquilinus.*

ſpacioſa, quæ olim ad thermas Diocletianas pertinuit, quarum ingentem molem ac magnitudinem ruinæ, & inde exſtructa nova ædificia arguunt. Novæ quoque in Exquiliis Tabernæ longo ordine à Sixto V. PP. exſtructæ conſpiciuntur, artificibus Romanis deſtinatæ, ut uno in loco conjunctim artem ſuam exercerent: ſed quia res non ſucceſſit, clauſæ jam & deſertæ relinquuntur. Reliqua fere pars Exquilini Montis hortis ejuſdem Sixti juſſu adornatis occupatur.

Montes reliqui. Præter ſeptem præcipuos colles ſive montes Urbis Romæ ſunt & alii, qui illis tamen partim cedunt, ut *Mons Teſtaceus*, de quo ante: nec non Mons Pincius, in quo ædes SS. Trinitati dicata, exſtructa à Regibus Galliæ: Palatium præterea Ferdinandi Magni Ducis Hetruriæ, olim Cardinalis magnificum plane, & hortus ad invidiam pulcer, inibique infinita & viſu digniſſima Antiquitatis monumenta.

Janiculus. Trans Tiberim Mons Janiculus eſt, qui hodie *Montorio*, quaſi Mons aureus. In eo templum *S. Petri in Montorio*, & domus S. Spiritus.

Templũ S. Petri. In Monte Vaticano viſitur templum S. Petri celeberrimum & ſplendidiſſimum, cupula admirandæ & ſtupendæ fa-

ſabricæ inſignitum, & omnium ſumtuoſiſſimum. Interius plures ordines habet columnarum, quæ magnæ & politiſſimæ. Sub altari magno medietas SS. Apoſtolorum *Petri & Pauli*. Parte ea ad quam gradibus aſcenditur, columna eſt cancellis circumſepta ferreis, tali titulo: *Hæc eſt illa columna in qua Dominus noſter Ieſus Chriſtus apodiatus; dum populo prædicabat, & Deo patri in templo preces effundebat, adhærendo ſtabat, quæ unà cum aliis undecunque hic circumſtantibus de Salomonis templo in triumphum hujus Baſilicæ hìc locata fuit.* Dæmones expellit, & ab immundis ſpiritibus liberos reddit, & quotidie alia miracula facit. Aſſervatur etiam in hoc templo caput S. *Andreæ Apoſtoli*, & cuſpis qua Salvatoris noſtri latus perforatum fuit in cruce, quæ ab Imperatore Turcico muneris loco ad Innocentium VIII. Pontificem miſſa dicitur. Pulcerrima ſunt hic ſacella Gregorii XIII. & Sixti V. ornato variis & elegantiſſimis picturis, quæ præcipuas hiſtorias & res geſtas Pontificum & Impp. & adverſus eos exprimunt.

Valvæ ſive portæ hujus templi æneæ, ingentes, & artificio ſingulari conſpicuæ ſunt, factæ tempore Eugenii IV. In harum una à dextris tres muſcæ

ſunt difficiles inventu, & documentum eſſe ſolent eorum qui Romæ ſe fuiſſe gloriantur, an verum dicant. Eſt etiam porta ſancta, quæ non niſi tempore Jubilæi aperitur, eoque finito rurſus clauditur muroque obducitur. Baſilicæ D. Petri contiguum eſt Palatium Pontificale, magnificentia, ſplendore & magnitudine omnibus aliis antecellens. Tum alia Conclavia, variiſque uſibus ſervientia, mirabili ordine ac ſplendore.

Pontes Romæ. Cæterùm ſupra Tiberim Romæ pontes quondam fuerunt octo, de quibus extremis, ponte *Milvio*, hodie *Ponte mola*, qui extra portam populi, nec non *ſublicio*, ſuperius paucis attigimus. Hinc *Ælius* eſt, Infra hunc *pons Vaticanus* fuit, per quem ibatur in Vaticanúm: dictus etiam triumphalis, cujus columnæ aliquot ex lapide cocto collapſo videntur etiam hodie non procul à ponte Ælio. Dein ſequitur *pons Ianiculenſis* & Aurelius nuncupatus, hodie *ponte Siſto*, à Sixto IV. longus eſt pedes 215. Non procul hinc in medio Tiberi inſula eſt, quæ conjungitur urbi duobus pontibus. Ille qui ſpectat verſus Latium, olim dictus fuit *Pons Fabritius*, hodie *Ponte di quatre Capi*, à Columnis puſillis quæ juxta eum ſunt, quarum quæque quatuor Capita juncta ſuſtinet: alter

alter olim *Exquilinus* & *Cestius*, hodie *Ponte di S. Bartholomæo* dicitur, à templo huic dicato: ante cujus altare magnum puteus eſt limpidæ aquæ, ex quo eam quotidie hauriunt monachi Cœnobii adjacentis.

Ipſa vero inſula habet ſimilitudinem Navis, dictaque fuit olim *Inſula Lycaonia*, conſecrata Æſculapio, cujus imago eò fuit apportata ex Epidauro forma ſerpentis, unde etiam hodie in horto S. Bartholomæi conſpicitur navis facta ex lapide, ut perhibent, Taſio, in cujus altera parte ſerpens inſculptus eſt. Inde ad teli jactum ſequitur *Pons Senatorius*, qui & *Palatinus* nominatus fuit, hodie *Ponte di S. Maria Egittiaca*, à vicina æde ſic denominata: hodie vero ſex tantummodo ſunt, ut ex prædictis patet. In cæteris autem digniſſima quoque ſunt viſu & notatione quæ ſequuntur.

Caſtellum aquarum ſive potius Ciſterna Titi Imp. vulgo *le ſette ſale*, mirabilis fabricæ. Domus & *Turris Neronis* in quo juſſu ſuo incenſam urbem ſeptem dierum ſpatio cum voluptate ſpectavit. *Turris militiæ*, arcus Nervæ Imp. hodie corrupè *arca Noë* vocitatus, ejuſque palatii reliquiæ, quibus Eccleſia proxima S. Baſilii ſuperſtructa eſt. *Turres.*

Columna ingens *Trajani Imper.* spectabili crassitie & cochlydis structura in foro Trajani, (Sic olim iste locus indigitabatur, eratque juxta eum Palatium hujus Imperatoris) in ea circumcirca rerum ab ipso gestarum, inprimis Dacici belli simulacra mira arte cælata visuntur. Intus vero gradibus 185. in ejus fastigium (ubi Trajani ossa, aurea pila condita olim fuerunt, nunc Sancti Petri statua inaurata ibidem à Sixto Quinto erecta stat) ascenditur: habet autem fenestellas 45. quæ lucem interius præbent. Ipsa columna altitudinis censetur pedum 128. vel ut aliis placet 140.

Columnæ Rom.

Columna Antonini Pii. quam ad illius instar Antoninus ipse sibi erexit, cochlidis identidem structura, altitudinis pedum 176. cum interiore Cochlea, & gradibus 106. ac fenestellis 56. Incendio & vetustate nonnihil deformatam, Sixtus v. reparari jussit, inque ejus vertice S. Pauli statuam similiter inauratam statuit, circum quaque res ab Anton. gestæ incisæ spectantur.

Basilica seu *Palatium Antonini*, quæ in vicinia sita fuit, cui Orphanotrophium quoddam ita nunc inædificatum est, nihil ut inde appareat; præter columnas marmoreas ingentes numero undecim.

Ar-

Arcus Gallieni Imper. Triumphalis apud ædem S. Viti, ex Tiburtino lapide extructus, sed nullis insignibus ornamentis, ab eoque catena adhuc dependet; cui usque in annos proximos clavis semper fuit appensa civitatis Tiburtinæ.

Thermæ Neronis juxta templum D. Eustachii. *Thermæ.*

Thermæ Antonini Caracallæ ad radices montis Aventini, juxta templum S. Balbinæ; earumque ingentes ruinæ cum altis parietibus columnisque semisepultis, miræ & magnitudinis & elegantiæ. ejus testudines omnes ex pumice fere fuerunt factæ: & verisimile est palatium ipsius Caracallæ juxta fuisse.

Panthejon, templum olim à M. Agrippa omnibus Diis dicatum, inter vetusta templa nobilissimum est, forma rotunda solidique marmoris, unde lumen tantum per rotundum, quod in vertice ejus, sive foramen, sive impluvium intrat. Ante ingressum porticus est insignibus fulta columnis. Vulgo *alla rotunda* vocatur S. Mariæ, omnibusque sanctis est consecratum, & adhuc habet hunc titulum: *Templa.*

M. AGRIPPA L. F. TERTIUM
CONSUL FECIT.

Ædes circulari forma, quæ olim, Jano, hodie

hodie S. *Stephano* ſacra eſt, in qua omnium Sanctorum martyria elegantiſſime depicta. Taberna meritoria vetera Romanorum (ubi emeriti milites & ob vulnera aliaque belli accepta detrimenta, bello inutiles ex publico dum vita manebat, ſuſtentabantur) fuit olim, ubi nunc exædificatum eſt templum S. Mariæ Tranſtiberinæ: ſub cujus altari majore monſtratur fons, ex quo tempore nativitatis Chriſti Oleum effluxit continuo 24. horarum ſpatio. In templi quadam tabula, quo in loco ipſam tabernam fuiſſe credibile eſt, hoc Carmen legitur:

Roma vetus veteres dum te rexere Quirites,
Nec bonus in muris, nec malus ullus erat.
Defunctis Patribus ſucceſſit prava juventus,
Quorum conſilio præcipitata ruis.

Septem urbis Romæ Eccleſiæ.

Ædes de *Sancta Croce in Hieruſalem* ad ipſa mœnia urbis intra portam majorem & portam Sancti Joannis: in qua ſacellum ſubterraneum belliſſimum Sanctæ Helenæ matri Imper. Conſtantini dicatum, quæ illud ex terra ſancta primum extruxit, inque ipſum mulieres ſub excommunicationis pœna ingredi prohibentur: tantum die Sanctæ

He-

Helenæ ipſis aditus patet. Secundum hoc templum in adjacente monaſterio videtur adhuc ex parte integrum *Statilii Tauri* vetus *Amphitheatrum* lateritium: & ab altera parte, ruinæ lateritii templi Veneris.

Templum *di S. Maria Maggiore*, ubi præſepe, in quo Chriſtus infans cubuit, ejuſque faſciæ, & brachia SS. Matthæi & Lucæ. Sacellum habet magnificentiſſimum à Papa Sixto v. extructum. & mero marmore obductum, in quo monumentum Pio v. Pontif. Max. fieri curavit, gratitudinis ergo, quod ab illo in Cardinalium Collegium adſcitus fuerat. E regione ſibi ipſi quoque monumentum fieri curavit, ibiq; poſt ſepultus eſt. Ante hoc quoque templum Obeliſcus egregius, ſed tamen ex quatuor illis qui Romæ ſunt minimus: ab altera parte hujus templi, è regione ædis S. Antonii nuperrime columna marmorea, parva quidem, ſed elegans erecta eſt, in memoriam abſolutionis quam à Clemente VIII. haud ita pridem obtinuit Henricus IV. Galliarum & Naverræ Rex anno Chriſti 1593.

Pulcherrimus eſt Obeliſcus ante *Templum Lateranenſe*, totus literis hieroglyphicis inſcriptus, & hunc quoque Sixtus v. erexit, & ſanctæ Cruci dicavit. Templum *Obeliſcus.*

plum

plum ipſum S. Joannis in Laterano præcipuum & primum eſt inter ſeptem principalia, nedum inter alia urbis Romæ templa. Apud hoc *Baptiſterium Conſtantini Imp*. Locus ubi ille ſacro lavamine ablutus fuit, unde ſimiliter alii ad fidem Chriſtianam converſi inibi baptizantur. *Sancta ſanctorum*, Capella in quam mulieribus pedem figere non licet. *Scala ſancta*, cum gradibus marmoreis 18. quos flexis genibus aſcendere, & deſcendere, & ſingulis gradibus Ave Maria & Pater noſter ter pronunciare debent ii, qui indulgentias ibi conſequi cupiunt. Dicunt hanc ſcalam fuiſſe in Palatio Pilati, in qua Chriſtus virgis cæſus fertur, ibique ſanguinem effudiſſe, cujus guttæ in medio fere ſcalæ cernuntur. Sunt & alia permulta ibi Hieroſolymis allata, lapis ſuper quem Judæi jecerant ſortem, tum, qui ſuper quatuor columnas poſitus in altitudinem, repræſentat longitudinem ſtaturæ Chriſti, ibidem.

Quartus obeliſcus itidem à Sixto v. erectus juxta portam populi, ſic à vicina æde *S. Maria di popolo*, denominatam. *Theatrum Marcelli* inter Capitolium & Tiberim, cujus veſtigia ab una parte adhuc videri poſſunt: palatia vero Sabellorum ſuperſtructa cæteram

par-

partem absumpserunt, & capiebat olim dum integrum erat 8000. homines. *Theatrum Pompeii* olim fuit, ubi nunc palatia Ursinorum *in campo del fiore.*

In Palatio Cardinalis Farnesii quamplurimæ sunt statuæ pulcræ. Inprimis *Herculis* è marmore, cujus Basis superiori parti hæc instructa sunt: *Farnesii Palatium.*

γλύκων Ἀθηναῖος ἐποίει.

In posteriore arca conservantur simulacra egregia, unico saxo Apollonio & Taurisco præstantissimis artificibus olim insculpta, quæ fabulam Zethi, Amphionis & Dirces scitissime repræsentant, eruta tempore Pauli tertii Pont. Max. ex ruderibus thermarum Antoniniarum: quamvis posita sint in loco occluso, tamen à statuario Card. facile ad introspiciendam aditus impetratur.

Palatium Cardinalis Montalti, in quo & statuæ nonnullæ antiquæ, sed minus nobiles. In stabulo equus mihi monstratus fuit, ἀνδρόγυνος seu ἑρμαφροδίτης.

Mausoleum Augusti ad ripam Tiberis è regione molis Adriani, prope templum S. Rochi aliqua ex parte integrum adhuc conspicitur, in horto Palatio cujusdam nobilis Romani contiguo, quod multi magna cum admiratione contem-

templatur, ex eo quod adhuc supereſt, inſaniam antiquæ illius ſubſtructionis facile intelligentes.

Extra urbem. Jam etiam extra urbem paullum progrediamur; & notatu digna luſtremus. Campus Martius planitiem eam totam complebat, quæ à Quirinali protendebatur uſque ad pontem Xiſtum & Tiberim. Non procul à templo S. Laurentii in Lucina, in cellis vinariis multarum ædium, videtur ingens obeliſcus, qui medio campo Martio fuerat erectus, literis & notis hieroglyphicis illuſtris: quem ex Hierapoli transferri Romam juſſit AuguſtusCæſar, cum duobus aliis, quos ſtatuit in Circo maximo. Hunc longum centum & decem pedes ſcribit Plinius: atque in eo interpretationem philoſophiæ Ægyptiorum contineri.

In ea campi Martii parte, quæ vocatur hodie la piazza di Sciarta, Antoninus Pius erexit altiſſimam columnam cochlidem, altam pedes clxxv. feneſtellas habet LVI. quæ lucem præbent intrinſecus. Quidam aſſeruit eſſe confectam ex XXVIII. lapidibus. Pars illius exterior continet res geſtas Antonini ſculptura figurarum excellenti. ab hac vocatur ille locus in Colonna.

Undecim illæ columnæ altiſſimæ, quæ ad templum S.Stephani in Truglio con-

conſpiciuntur erectæ, ſunt reliquiæ porticus, quam Antoninus Pius ſtruxerat in ſuo foro, conjunctam cum ſuo palatio. Inter columnam cochlidem Antonini, & fontem aquæ virginis erant ſepta campi Martii. Erat autem is locus tabulato denſo ſeptus. in quem conveniebat populus ſuffragia laturus, quando magiſtratus erant eligendi. Collis ille qui aliquantulum eminentior tollitur in campo Martio, inter Antonini columnam & S. Laurentii in Lucina (quem hodie Monte Alcitorio nominant) fuit antiquis mons citatorum: in quem ex ſeptis ſe recipiebant ſingulæ tribus poſt lata ſuffragia. In eodem colle fuit Curia, quæ Villa publica dicebatur: in qua recipiebantur hoſtium legati, quibus non licebat urbem ingredi, vel in Græcoſtaſi diverſari.

Haud procul hinc eſt fons aquæ virginis, humili & depreſſo aquæductu per Campum Martium influens: hodie fonte di Trejo dicitur. Et hæc ſola ex omnibus aquis, (quas tantis ſumtibus & aquæductibus tam ſumtuoſis antiqui principes in urbem introduxerunt) remanſit ſuperſtes ad uſum civium. In hoc Campi Martii tractu ſunt ædes aliquot, ut, Pompilii Nari, Gacidiorum, Deſiderii Urſati, Antonii Gabrie-

brielis, in quibus multæ visuntur antiquæ statuæ. In primis verò palatium Carpensis: in quo tot statuæ, tot inscriptiones videntur, ut mirari nemo satis possit studium tanti viri in exquirendis iis, quæ ab antiquitate pervenerunt ad nostra tempora, magna omnium doctorum utilitate & voluptate. In primis repositum est ibi in quodam cœnaculo Veneris nudæ corpus, cujus artificium superat reliqua omnia, quæ Romæ sunt. Id si esset planè integrum, nulla esset toto mundo statua, quæ huic conferri posset: neque abs re creditur esse Veneris Cnidiæ toto orbe celebratæ. Prope hanc Venerem est juvenis non minoris artificii: in quo tanta est membrorum proportio, tam elegans & pulposa musculorum convexitas, ut sculptorum & omnium artificum ocucos cum summa admiratine fixos detineat. In alio Musæo huic cænaculo contiguo statuæ duæ sunt, Satyri & pueri plorantis: quibus nihil elaboratius aut artificiosius; multaque præterea omnis generis, quibus Roma nihil possidet magnificentius, nihil admirabilius.

In colle Pinciano, à Pincio senatore ita dicto, fuit sepulcrum Domitiorum, in quo Nero sepultus est. In elatio-

tiore collis parte videtur arcus ſive concameratio fornicata, quæ olim fuit pars templi Solis; Prope quam eſt templum S. Trinitatis, à Ludovico XI. rege Galliæ ſtructum. Non procul abhinc jacet obeliſcus ex lapide Thaſio factus cum hac inſcriptione: *Soli ſacrum*. Prope Collinam portam non procul à templo Suſannæ Saluſtius habuit hortos amœniſſimos & ſplendidas ædes: quarum ruinæ adhuc ſunt ſuperſtites in ea valle, qua itur ad portam Salariam. In media hortorum parte videtur obeliſcus non adeo magnus, literis ſignatus Ægyptiis hieroglyphicis, qui Lucæ ſacratus eſt. Locus adhuc hodie vulgo dicitur Soloſtrico. Campus ſceleratus ſive via ſcelerata (in qua Veſtales virgines, quæ ſtupro violatæ erant, vivæ defodiebantur) complebat id totum ſpatium, quod eſt à porta Collina, ſub ædibus & portis Saluſtianis, uſque ad portam Salariam.

Extra portam Quirinalem, ad ſiniſtram viæ Salariæ partem, ſunt ruinæ templi Veneris Erycinæ: cujus feſtum ſolennibus ceremoniis celebrabant matronæ pudicæ. Auguſto menſe, ad ſimulacrum Veneris Verticordiæ, quæ maritos uxoribus credebatur reddere placabiles & benevolos: ad hoc templum fie-

fiebant ludi agonales, unde porta nomen ſortita eſt.

Paullo remotius, ſuper Aniene pons eſt adhuc integer, quem longa inſcriptio docet à Narſete ſtructum fuiſſe. Ad hunc pontem Annibal imbrium inundatione vehementi vexatus, obſidione ſoluta, caſtra removit ab urbe & diſceſſit. Paulo inferius Tyberi miſcetur Anio: ibique Torquatus Gigantem Gallum ſuperavit, & ab ejus collo torquem aureum detraxit, à quo nomen poſtea cepit.

Cæterum (hoc obiter) prope Tybur inter Anienis arenas, leguntur amygdala, aniſum, feniculum, & alia plurima petrificata, quæ circumferuntur pixidibus in conviviis, ut matronæ & convivæ deludantur, exiſtimantes eſſe ex ſaccaro facta tragemata, quæ vocantur paſſim confette da Tivoli, & ſuperioribus annis corpus hominis interfecti & conjecti in Anienem, adhæſit radicibus arboris, quæ fluvii ripam ingrediebantur, factumque eſt longo temporis intervallo, ut corpus à putrefactione conſervatum, in lapidem ſit converſum.

Ad portam Salariam demonſtrantur reliquiæ templi antiqui, quod Honori ſacrum fuit: & domus illius ſive ſuburbani, in quo Nero Imp. adjuvante Spo-

Sporo, cuſpide ſub papillam adacto ſe interemit, ne in manus & poteſtatem ſenatus veniret, qui illum poſcebat ad ſupplicium.

Sub hortis Carpenſibus plurimæ ſunt cameræ & fornices obſcuri, & longo ordine producti: hos nonnulli volunt eſſe officinas, in quibus conficiebatur & elaborabatur minium: alii malunt eum locum adſignare habitaculis meretricum, quæ eò ſe recipiebant tempore Floralium ludorum; qui celebrabantur in circo Floræ fornicibus his adjacente.

Sub Quirinali monte ſunt ædes Buffalorum, parvæ quidem, ſi conferantur cum majoribus illis palatiis Cardinalium & principum virorum, ſed quæ cæteris non cedunt omni ornamento antiquitatis. Hortulus eſt conſitus diverſis herbis rariſſimis; & arboribus, palmis, cedris, malis Punicis ac medicis, myrtis & aliis. Palmæ enim videntur Romæ multis in locis; ſed nullæ gerunt dactylos præterquam eæ, quæ ſunt in horto S. Mariæ del popolo, & S. Mariæ in Transtyberi. Huic hortulo fons eſt additus, ex tophis marinis efformatus affabre in ſpeciem rupis naturalis, tantæ pulcritudinis, tantorum ſumtuum, compoſitionis tam raræ, ut nihil

ſpe-

ſpecioſius uſquam videri poſſit. Diſpoſita ſunt diverſis in locis conchylia pretioſa, quæ margaritarum referunt ſplendorem, & ingentes cochleæ Indicæ lucidiſſimæ, colore iridis & unionum. Totaque hæc rupes artificioſa venuſtiſſime tegitur lauris, cedris, tamariſcis, & altis arboribus, quæ præbent umbram fonti ſubjecto: ſub quibus ſimulacra ſunt tria Muſarum elegantiſſima: & Caracallæ Imperatoris, qui pallio marmoris incogniti tectus eſt. Diſpoſita ſunt undique ſigna, quæ ſuis è loculis extant, ut Demetrii, Maximini, Philippi, Claudii & aliorum. Ex rupe fontis ejiciuntur aquæ limpidiſſimæ, per tubos & canales æreos mirando artificio, Lithoſtratum ex marmoribus compactum eſt exquiſitiſſimis, opere teſſellato, ex chalcedonio, porphyro, alabaſtro, thaſio, pario, ophire. Marmaridum & Æthiopum lapidibus. Opus ſumma admiratione dignum: quodque, licet multo minus ſit, pulchritudine tamen & artificii inventione poteſt conferri cum fonte Julii P. M. qui ad portam videtur Flaminiam. In ſumma, quicquid in domo patritii hujus civis ſpectatur: dignum rege & opulentiſſimo puta principe.

Hæc de urbis compendio, chariſſima

ma mea nutrice memoriæ mandare volui. Cæterum quia æstatem plerumque vel Tibure, vel iis aliis vicinis locis exegimus; non possum quin illorum quoque utpote amœnissimorum descriptionem ex aliis adjungam.

Tusculum plerumque ipse Pontifex animi caussa commigrat vulgo *Frascada*, oppidum Sabinorum, à Telemacho Ulyssis filio conditum, dictumque quasi *Dyscolon*, quod aditum habuerit difficilem: in dorso enim Albani montis situm, Catonum natalibus, & villa Ciceronis celebre, & conjunctione cum Friderico Aenobarba Imper. nunc penè desertum, & in humiliorem montis partem translatum, loco amœnissimo, salubri, & aquis abundante, versus Orientem montibus circundatum, cæteris partibus planities & sylva. Olim instaurata à Paulo Tertio Pontif. Uno inde milliario monasterium S. Mariæ cryptæ ferratæ, quod inhabitant homines Calabri imitantes regulam D. Basilii, & Græcorum ritu sacra facientes. In horto tria sepulchra antiqua, in quorum uno homines insident Elephantis, Camelis & Leonibus, & basis cum virorum mulierumque imaginibus pulcherrima. *Frascada.*

Eo in loco M. Tullii Tusculanum *Tusculum.*

L fuisse

fuisse nonnulli auctores sunt. Strabo Tusculi collem fœcundum fœcundis aquis & regiis ædificiis abundasse refert, & continua esse loca, quæ ad Albanum vergunt montem, eandem tum virtutem, tum apparatum magnificum habentia. Aquam Virginis, quæ hinc via Prænestina ad VIII. milliare Romam perducitur, in villa Luculli hic inventam, Blondus asseverat.

Præneste. Præneste, vulgo *Palestrinæ*, oppidum Sabinorum in declivi monte situm, vel à natura loci nomen habens quod præstet montibus, ut Sex. Pompejus; vel quod iliceta ibi fuerint, ut vult Servius; vel à Præneste Ulyssis nepote, ut Solinus & Martianus Capella; vel à Cæculo Vulcani filio, ut Virgil. Nobilitatum cæde Marii, à templo Syllæ, quod in eo fortunæ dicavit, cujus apud S. Agapetum hodie vestigia extant, & ejus etiam Lithostrati, de quo Plinius meminit. Fuit autem tanto sumtu artificioque factum, ut simile illic non viderim, & ut conjici potest, res à Sylla gestæ in eo repræsentatæ fuerunt. In domo Episcopali multæ imagines antiquæ, & simulacrum Fortunæ marmoreum, cum inscriptionibus ab aliis notatis. Alluitur Venestri fluvio. Mons in quo conditum est oppidum olim

Aven-

Aventinus, ut Sequester ait, nunc, ut Lexica habent, Aretinus dictus est. In radice montis, cui quasi affixum est oppidum, castellum fuit aquæ, ubi fornices novem alti & ampli, singuli quatuor habentes ostia, cernuntur. Ante ingressum Castelli XXI. fenestellæ sunt, quibus statuas imaginum suarum veteres imposuerunt.

Fuit in Prænestinis montibus Horatii Poëtæ villa, ubi nunc Ecclesia S. Joannis in Campo Horatii, vel ut alii dicunt, S. Mariæ in villa. Prænestinæ etiam viæ in sylvis proximis non obscura apparent vestigia. Arx summo monti imposita est, cujus dominus Steph. Columna.

Tibur, vulgo Tivoli, oppidum Latii in monte situm, à Tiburto Argivo conditum, à Gallis primo eversum, mox instauratum & auctum, Horatii Poëtæ secessu cantatum, loco salubri & in primis amœno, propter cataractas Anienis, qui in Montibus Trebanorum oritur, eo loco qui nunc vulgo *del Gozzo* dicitur, ex altissimo monte Tiburtino præceps in profundam vallem decidens, tanto impetu, ut fumum agere unda videatur. Juxta Tibur incipit esse navigabilis, & per viridem planitiem placide labens, Romanos Sabinosque *Tibur.*

disterminat; tertioque ab urbe milliario in Tiberim influit, aspectu pulcer, potu dulcis, ingredientibus primo frigidus; mox calescens, dentes atque ebur immissum candidius facit. Pontes quatuor habet, sed insigniores *Mammeum*, à Mammea Alexandri Imper. matre dictum, fornice uno ingenti, & duobus parvis: & Lucanum à Planco factum quatuor fornicibus: juxta utrumque Inscriptiones antiquæ leguntur, quæ ab aliis relatæ. Ante ingressum Tiburis in quadratis basibus erectæ imagines Leonis, & equi, inter quos certatum fuisse ferunt de Tiburtinorum & Romanorum Imperio, sed equus victor existens, Leone pluribus vulneribus sauciato, opes Tiburis ad rem Romanam traduxit. Est & tertia basis in modum arcus facta, cui imposita tabula marmorea, in qua vir unus sacrificans, & alter cranium hominis tenens, in medio circulus, in quo avicula, & post unum virum cuniculus, ante alterum hircus, de qua nihil certi referentes incolæ, thesaurum ibi conditum somniant. In radice montis antequam in oppidum ascendatur, templum ingens, rotundum & vetus, nunc Divæ Virgini sacrum, olim Herculis fuisse asserunt. In editiori oppidi loco, aliud rotundum,

ex-

ex cujus porticu XII. adhuc columnæ ſuperſunt, Sybillæ, ut ajunt, Tiburtinæ olim dicatum, & medium inter duo præcipitia Anienis. Locus ubi maximum præcipitium eſt, propter altitudinem vulgo *il Inferno* dicitur. Caſtrum quod urbem deſpicit à Pio Secundo Pontifice incredibili celeritate à fundamentis deſtructum, & extructum, eſt pulcrum & munitum.

Legitur Verſus IN PORTA Ant. Campani.

Grata bonis, inviſa, malis inimica ſuperbis,
Sum. ſibi Tybur enim ſic Pius inſtituit.

CAPUT XXI.

Guſmanus poſt multas nequitias à Çardinali dimittitur.

SUpra audiviſtis, quibus modis Secretarius Cardinalis (cui Nicolao nomen erat) Cubicularium, herum meum minorem, ludificatus ſit. Id dici non poteſt quam animo meo moleſtum fuerit. Quum verò animadvertiſſem, hero meo non ingratum fore, ſi par pari referrem, etſi non ignorabam periculoſum

esse jocari cum majoribus, animum cohibere non poteram, quin ingenium meum periclitarer, & me non è vervecum patria esse ostenderem. quin etiam honori mihi futurum putabam, si talis ac tantus vir à me delusus fuisset. Tempori ergo insidians, quum Secretarium scribendis litteris occupatum scirem, clam famulum ipsius purgandis heri vestimentis occupatum accedens, Eho, inquam, Jacobe! Ajo tibi, optimæ pernæ frustum utrisque sufficiens ad manus esse: sed nec panis deest. tu si vinum nobis procurare possis, lautitiarum mearum participem te fecero. Sin minus, Vale. ego alium quæram cui parata *sit* copia. Hac ille spe percussus, Quæso, inquit, ne foris quæras, quem hîc habes, si velis, contubernalem. Vinum in promptu scio. Tu modo tantillam moram ægre ne feras, & hic paullisper me exspectes. Quum ille abiisset, ego pulvisculo primum quem ei usui jam paraveram, Secretarii caligas, quas ille semipurgatas reliquerat, deinde vino quoque pauxillo quod in vitrea lagenula attuleram, conspergo: rursusque ita omnia compono ut fraus apparere non posset. Jam ille poculum vino plenum attulerat, quum ecce herus Jacobum inclamat: qui impatientissimus, degustata

Iuventus incautè cupida.

Illusor illuditur.

stata

ſtata vix obiter buccella, mihi integrum fere jentaculum reliquit. Secretarius quum caligas induiſſet, neſcio quas morſicationes ſentire cœpit, tanto magis quod cute eſſet admodum hirſuta. tandem accedente æſtu (Caniculares enim erant) caligæ ita cuti adhæſerunt ut unà cum cute vix femoribus ac pedibus avelli potuerint. Ille inſano more famulum inclamare, rogare quidnam rei eſſet quod cuti tam tenaciter adhæreret. Illo neſcire ſe dicente, Cubicularius de induſtria ſuperveniens, Sic ars, inquit, deluditur arte. ne ægre feras te veterem gladiatorem à tyrone ſupplantatum. Scis quos riſus mihi paraveris. nunc te quoque compenſatum ludibrium haud ægre ferre oportet. Ille indignari, fremere, atque adeo frendere dentibus. Sed quid ageret? Quæ aliis feceris, pati oportet. Amotis vix omnibus, caligas unà cum magna hirſutæ cutis parte exuit; altum dolorem corde premens.

Quum bimeſtre fere hoc modo Cubiculario inſerviiſem, Cardinalis ingenio meo ſummopere delectatus, rurſus ſibi me præſtò eſſe jubet. Sed quid dicam? Pudorem ſemel abjeceram, nec ejus recuperandi poſtea umquam mihi poteſtas fuit. Audiſti forte fabulam,

Verecundia postliminiū vix redit.

si non, audi. Idem iter unà fecerant, Verecundia, Aër, Aqua. Jam digressuri comites, alter alterum rogat, ubi quisque postea rursus conveniri posset. Aër respondit, se circa montium summa semper vagari: Aqua, locum sibi esse in intimis terræ visceribus, è quibus ad terram profluat: at Verecundia, Ego vero, inquit, ut verum vobis dicam, unde semel discessero, frustra ibi postea me queras. Id sane in meipso expertus sum. Quis enim non credat superioribus malis edoctum, omnia porro vitaturum quæ offendere herum aut alios possent? Sed verum est, si vel maxime

Vis naturæ & consuetudinis.

Naturam expellas furca, tamen usque recurret.

Mihi jam palatum & intestina deliciis, manus furtis, ingenium omne fraudibus assuetum erat. Credo, si in fastigio Vaticanæ molis constitissem, & infrà occasionem aliquam furandi aut nequiter aliquid patrandi vidissem, me prono lapsu ultro me dejecturum fuisse. Nec me terrebant pericula, sine quibus sciebam nullum umquam facinus magnum fieri & memorabile. Nullum vitæ usum capit qui mortem timet. Vidi ego *Metum* vultu pallido, membris debilibus, cute vix ossibus hærente, de-

pi-

pictum. Et profecto servilis res est Metus, præclaris conatibus maxime adversus. numquam incipit: numquam desinit: similis cani allatranti omnes, mordenti neminem: animæ carnifex assidue repræsentans ea quæ vitari non possunt. Utinam vulgatos hos tum recte intellexissem versiculos! *Metus qualis.*

Oderunt peccare boni, virtutis amore.
Oderunt peccare mali, formidine pœnæ.

Virtutem non nôram. quomodo amare potuissem? Malus eram: sed nec pœnæ metus à peccato me cohibere poterat. illam quidem metuebam, sed quia absens erat, contemnebam; at præsens voluptas ita arridebat ut nihil non ejus caussa tam faciundum quam patiendum putarem.

Delectabatur herus meus maxime condituris, ex Hispania aut aliunde allatis. earum vasa vacua pueris nobis deinde in usum cedebant, quibus talos, chartas lusorias, cingula, sudariola, & id genus nostræ sortis suppellectilia asservabamus. Jusserat vero herus Oeconomum vasa aliquot diversarum conditurarum, quæ recentes venerant, emere: quibus domum deportandis nos pueri destinati fuimus. Excogito strategema, quo efficerem ut merces illæ vectigal mihi solverent. Extremus

omnium onus humeris accipio : inde quum meum præterirem cubiculum, celeriter vas plenum intus depono, vacuum vero alterum, quantum poteram, obturatum, in cellam defero, & aliis quæ cæteri comportârant, plenis vaſis adjungo. Ad cœnam cum aliis menſæ aſtantem, infit ad me Cardinalis: Quid tibi de bellariis iſtis, tam recentibus & ſapidis videtur, Guſmane? hic quidem nulla clavis, ſed nec manus juvare te poterunt, vaſis omnibus integris & obturatis. Reſpondeo, earum rerum minus me jam eſſe cupidum : ſi tamen ingenio uti velim, non defuturas mihi aliquid etiam è tam bene cuſtoditis rebus involandi rationes. Tum herus, Equidem, mi Guſmane, ſi arte tua intra octiduum è cella hac ad te aliquid poſſis traducere, non modo non ſuccenſebo, ſed etiam id omne tibi donabo. Si autem id non poſſis efficere, multam ſeu pœnam tibi ipſe indicas volo. Ego, Octiduum, mi here, totam ſæpe hominis vitam abſolvit. Tantum ego temporis ſpacium non poſco : ſed conditionem ita accipio, ut niſi ante craſtinam cœnam effectum dederim, pœnæ mihi infligendæ arbitrium ſit penes Nicolaum Secretarium, à quo ſcio impenſe me, ſcilicet, amari : ut qui adhuc picem olear,

oleat, & glabram habeat cutem. hæc magno audientium, etiam ipſius heri riſu excepta. Sequenti die inter prandendum herus mihi illudere, rogare quid aſtutia mea effeciſſem: ubi eſſent promiſſa illa bellaria? addens, Nicolao jam ſatis ſuperque eſſe ubi dolorem ſuum ulciſcatur. Ego, Nicolaus quidem, *here Illuſtriſſime*, ſat ſcio à me abſtinebit manus ſi quod pactum conventum, ratum habeatur: at meas condituræ illæ effugere non potuerunt. Inde, quum jam tempus eſſet bellaria inferendi, proripio me in meum cubiculum, & è vaſe illo quantum videbatur in patinam effundo, & herili menſæ impono: qui miratus (nam & ipſe paullo ante in cella fuerat) unde iſta ego depromſiſſem, Oeconomum jubet ſtatim diligenter omnia vaſa inſpicere. quo renunciante, omnia ſalva eſſe, herus Nicolao, Tibi, inquit, ego Guſmanum ex pacto caſtigandum trado. At ille, Nihil mihi rei cum tali homine, cujus umbræ etiam appropinquare nolim. Amico ego illo quam inimico uti malo. quid enim aliud lucri fecero, quam ut ille crabrones in me irritet, qui me vivum quaſi excarnificent? Ego gratia ipſius nolle me uti, ajo, ut cujus caſſa triumphet. Et, in-

quam, ubi rerum teſtimonia adſunt, quid opus eſt verbis? Conditura hæc ex illis eſt quas heri domum deportavimus: cujus integrum vas plenum ecce in meo cubiculo. Hic herus obſtupeſcere, frontem ac pectus cruce frequentiſſime ſignare, omne tempus longum ducere, uſque dum ſublatis menſis rem ipſam inſpiceret, me comitante. Cellam ingreſſus vaſa numerat: quumque numeraſſet omnia, me quoque numerare jubet. Numero & ego. Ille, jurare auſim, mi Guſmane, te tua pecunia bellaria iſta emiſſe, atque ita imponere nobis voluiſſe. Ego: Numerus quidem juſtus eſt: ſed lupus numeratas quoque oves devorat. Sed ut verum appareat, mittat, ſi placet, Illuſtriſſima Veſtra Dominatio unum aut duos è miniſtris, qui vas plenum inde apportent. Id quum factum, & inquiſitione facta, inter plena vaſa unum vacuum, vel potius ſcrutis & veteramentis meis plenum repertum eſſet, mirati omnes ſunt meam aſtutiam, ac nihil magis ſcire cupiebant, quam quibus artibus id effeciſſem. Sed ego ſedulo quidquid ejus rei erat celabam, hero tamen ſoli myſterium hoc indicavi: qui ut promiſſo ſatisfaceret, primum vaſculum non tantum mihi

reddi, verum alterum quoque addi jussit. Nec ego munus aspernatus sum; mox tamen omnia inter contubernales distribui, ut nobilem meum ac generosum animum omnibus probarem, quem herus non minus quam astutiam meam demiratus est. & jam tum proculdubio me abegisset, nisi ætatis meæ rationem habendam sibi duxisset. tum illud quoque verebatur, ne extrusus, alibi ad majora obhærescerem flagitia. Diffidentiam ergo omnem, quantum fieri poterat, dissimulans, humanissime mecum & agebat & loquebatur: adeoque vix umquam delicatum aliquid degustabat, quin mihi quoque aliquid porrigeret, sic inquiens: sit mihi hæc arrha pacis tecum, mi Gusmane. non minus ego quam D. Nicolaus dissidium mihi tecum esse nolo. Buccella hac jam contentus sis: quam tibi velut tributum dando, vasallum me tuum agnosco. Et hæc quidem vultu læto admodum & exporrecta fronte, audientibus quibusque non sine suo & aliorum risu ita dicebat, ut ex animo benevolo loquutum facile appareret. Erat enim vir placidissimo ingenio, moribus inculpatis, magis tamen ex læto quam tristi aliquid trahentibus. & ut suos amabat & fovebat,

Animus generosus

Heri qua les esse debeant.

bat, ita viciſſim ab eis amabatur tamquam communis omnium pater, & ut numen aliquod colebatur. Et ſane deſipiunt, qui quum famulos deſpicatui habeant, magnificri ab eis volunt: ut & illi qui male mercedem ſolvunt, interim familiam ad omnia obſequi obſtrictam & promtam volunt. Fieri non par eſt ut ei quis bene velit, à quo nihil ipſi bene fit.

Guſmanus deliciarum appetens.

Non multo poſt Genua ad herum meum perlata ſunt vaſcula aliquot conditurıs plena: Domo tum forte aberam: eoque ab hero & familiaribus conſultabatur, ubinam deliciis illis tutus à manibus meis locus quærendus: tanto magis quod ad exſiccandum quem in via contraxerant, nimium humorem, ſoli exponere eas oportebat. Erat qui diceret etiamſi in ipſam urnam qua C. Julii Cæſaris cineres olim incluſi, conderentur, non tamen à manibus meis carituras periculo. Auditis reliquorum ſententiis, herus conſilium cepit longe ab aliis diverſum: quia, inquiens, nullibi tutas exiſtimatis, præſtat ut ipſius cuſtodiæ hæc omnia committamus. Quare ad ſe vocatum ita alloquitur: Quid de condituris his tibi videtur, Guſmane? Vides madore ferę corruptas eſſe: quid conſilii hic aut remedii? Ego, Mihi quidem, inquam,

quam, optimum videtur, ut ſimul ac ſemel abſumantur.: ne ſcilicet quid pereat. Ille, Quid cenſes? An putas poſſe te hæc omnia abſumere? Tam multa quidem hæc non ſunt, inquam, ſi multum ſit temporis; mihi tamen non eſt tanta ingluvies, ut rei huic parem me præ ceteris autumare auſim. Volo ergò, ajebat herus, ut hæc tu in tuam accipias cuſtodiam, & madida ſoli exponas quoties neceſſe eſt. Fraudem committere hic non potes. En aperta tibi omnia uti ſunt conſignantur. Per te quidem ſecuro mihi ab omni damno, hac quidem in re, eſſe licet. Neſcio quid futurum ſit, reſpondeo. hoc ſcio, ne à me ipſo quidem me ſecurum eſſe. Filius enim Evæ ſum. quam facile autem poteſt fieri ut in hortum hunc deliciarum poſitus, à ſerpente carnis meæ tenter, ac vincar! Subridens herus, ut, inquit, bene omnia habeant, & tu tentationem, ego damnum vitem, en hæc omnia uti ſunt tibi trado, tu vide ut omnia & ſingula ſic uti ſunt reddas. Verbum hic ſatis eſt. Reſpondeo ego, non illud ſed aliud quiddam animo meo obverſari. Roganti, quidnam? Ajo, Teneri animi ac imbecillis conſcium, illud me prævidere, ſi provinciam hanc in me ſuſcipiam, fore, ut bona pars fideicom-

miſſi

missi à dentibus meis contrucidetur, & per fauces in stomachum descendat, nec tamen ulla strages appareat. Tum herus, Periclitari tibi hic omnes ingenii tui vires licet, & ad satietatem quæ maxime palato tuo arrident, ingerere, ita tamen ut postea quando mihi es redditurus, nullus palam sit defectus: qui si appareat, tu quod deest de tuo suppleas duplum peculio. Accipio conditionem: & sequenti die dum ad solem madida sicco, odore frangrantissimo florum citriorum & limonum melle ac saccharoconditorum percussus, abstinere non potui quin superiori parte omnino illæsa, sed inversa, cultello fundum scrutatus, quantum satis mihi visum fuerat, partim in ventrem congesserim, partim asservarim, suppletaque chartis laceris lacuna, superiora ita reconcinnârim, ut ne vestigum quidem aut suspicio fraudis deprehendi posset. Ad cenam bellaria me inferentem herus rogat, quonam modo custodia mihi procederet. Quod si cetera ita se haberent ut quæ jam apposueram, industriam & fidem meam laudare. ego ingenium meum ostentaturus, apporto omnes capsulas, easque apertas hero omnes ostento: quo nihil desiderare se dicente, in patella pauxillum quid ejus quam

quam dixi condituræ ſimul promo, & quærenti hero, quid rei hoc eſſet, reſpondeo, velle me Illuſt. S. D. de furto meo aliquid communicare. Replicanti permiſiſſe ſe non ut furarer, ſed ut ad ſatietatem ederem, reſpondi, & deguſtatum aliquid à me non leviter, & hoc tantum teſtimonii cauſſa ſervatum. Inſpectis diligenter omnibus capſulis, quæ multæ erant & variæ tam materiæ quam magnitudinis, quum fraudem herus deprehendere non poſſet, quærit, Quænam illa eſſet in qua furtum factum. Commonſtratam & apertam diligenter rimatus, multo magis quam antea ingenii mei ſubtilitatem mirari cœpit. Ego etiam (ô ſiniſtram mentem!) mihi ipſe applaudebam, non conſiderans, iſtam ingenii, ut interpretabar, laudem omnem mihi fidem apud herum abrogaturam. Ad id tamen mihi proderat, quod non facile quiſquam familiarium irritare me auderet: quum ego omnibus fere & ſingulis, meis præſertim æqualibus quotidie fere ludos facerem & negocii quid exhiberem. Obdormierat aliquis: ilicet de calceis ipſius & tibialibus actum erat, vario ſtrategemate, dum è ſomno illos excitare ſtudio, à me vexatis. Quotidie duabus horis ante meridiem, & totidem po-

Exercitia puerorum, &c.

pomeridianis magiſtrum ad animos noſtros tam bonis moribus quam artibus imbuendos, nobis appoſitum audiebamus: cui, etſi nequam, valde charus eram, ob ſummam ingenii agilitatem, qua nullo fere labore intra breve tempus non mediocrem Latinæ & Græcæ linguarum, nec non aliarum artium ac ſcientiarum cognitionem eram conſequutus. Reliquum temporis quod ab heri ſervitio immune erat, ridiculis hiſtoriis & fabulis legendis, cantando, ludendo, aliaque talia faciendo conſumebamus. Quod ſi domo prodiremus, id eo tantum fiebat, ut cauponibus inſidias ſtrueremus. Noctu per plateas diſcurrendo, feminarum meritoriarum ædibus laſcivo ac turpi cantu, vel etiam pulſu, aut ſaxorum jactu illudebamus. Forſan tu ô adoleſcens, vitam hanc ſuavem exiſtimas? At ita vivam valeamque, ut mihi ſordebant ac diſplicebant omnia. Suſpirabam ac gemebam dies noctesque, & præſentis mei ſtatus pertæſus, incertis & quarum capax non eram rebus inhiabam, præſertim quum prima lanugo malas mihi inveſtire, immò obtegere inciperet. Minime omnium dubito, ſi frugi fuiſſem, ab hero non defuturas mihi fuiſſe promotiones. Ego vero tantum abeſt ut ho-

neſtis

neſtis ſtudiis & obſequiis heri aliorumque benevolentiam mereri ſtuduerim, ut pleroſque imprudentia mea & licentioſis facinoribus offenderim. Sed vix quidquam magis me tenuit ac perdidit quam ludendi cacoethes & inſanabile vulnus. Huic uni ſtudio ita eram deditus, ut omne tempus mihi perditum, immò acerbum exiſtimârim, quod ei non impendiſſem. nec domi tantum cum contubernalibus, ſed foris etiam deſignatas obibam ſtationes. Et ut in ceteris meis actionibus, ita hic quoque ſumma utebar libertate, nec ulla erat fraus cujus non eſſem peritus, præſertim in Primeræ, ut vocant, luſu. Quæris forte, cur non earum impoſturarum aliquas recenſeam? Equidem facerem iſthoc non quidem eum in finem ut uſurpare, ſed ut ab aliis uſurpatas notare queas: niſi mihi ita videretur, ab omni luſu (tali quidem ubi pecunia periclitatur) juventuti abſtinendum eſſe. O perverſos homnes, qui re animo recreando inventa ad ejus carnificinam abutuntur! O quantos angores & mœrores ſæpe ſenſi, quum numis omnibus perditis, à victoribus inſuper ludibrio haberer! Alia taceo tam damna quam pericula, quæ profuſa illa ludendi parit lubido. Licet autem omnibus

Ludendi lubido.

bus

bus noxia ſit & indecora, in nemine tamen minus ferri poteſt quam in famulo aut miniſtro. nec ſcio ego cur panem meum ei homini præbere velim, qui neglecto miniſterio, nihil aliud cogitet ac ſomniet, quam luſum. qui abſumto peculio, mox ex ipſius patroni facultatibus ludendi quæſiturus ſit materiam. Vitium hoc in me herus cane & angue pejus oderat, & tam benignis admonitionibus quam acerbis increpationibus emendare ſtudebat. Sed quum nihil ſe proficere cerneret, dimittere me ſtatuit, ita tamen ut ſi vel tenue aliquod emendationis ſignum animadvertiſſet, me lubenter fuerit retenturus. Accidit vero ut perditis die quodam omnibus quos habueram numis, tandem etiam ipſa veſtimenta mea depoſuerim, eaque itidem fere omnia perdiderim. O bone Deus, qui tum fuêre mei angores! inter quos domum reverſus, clam cubiculo me includo, certus non exire donec ipſa fames me expelleret. Sed quo prætextu? Morbum ſimulare non audebam, quod ſcirem Medicos ſtatim ab hero, pro valetudine ſuorum nimis quam ſollicito, ad me ſummiſſum iri. Sed nec diſſimulare aut negare poteram factum quod jam in ore omnium erat. Interea herus abſentiam meam miratus, rogare ubi eſſem:

Guſmanus veſtes luſu perdit.

essem: an forte mihi mali quid accidisset, aut litigium cum aliis intercederet. Quum mussarent omnes (nôrant enim delationes ac delatores ipsi invisos) tandem rem ipsam ipse expiscatus est: ac deprehensa veritate, vestiri me, ac deinde dimitti jussit: quod quidem tam indignis ego tuli modis, ut sine ulla deprecatione, cum ira discesserim: non secus ac si herus alere me ociosum & ad omnia mea flagitia connivere cogeretur. nec postea umquam, licet humanissime invitatus, in ædes ipsius redire volui: licet intellexerim eum in finem omnia facta, ut cognitis meis erroribus, ipsa admonente necessitate, ad frugem redirem. Ego verò absentia (ô summam dementiam!) injuriam, ut interpretabar, mihi factam vindicare volens, pertinaciter me umquam in Cardinalis, tam liberalis, ac benefici patroni mei, conspectum venturum negavi. Sed unum scilicet restabat, ut quum nec bonis nec malis verbis, atque etiam verberibus corrigi possem, tandem ab ipsa egestate & multiplici miseria delictorum meorum admonerer. Ah quam male tum & præsentibus me accommodare, & melioribus rebus, quarum certa mihi spes erat, servare poteram! quàm ingratus erga eum, qui tanta chari-

Iuventutis mores.

charitate me complexus fuerat! quam negligens earum rerum quæ ad ſalutem meam pertinebant! quam ſuperbus & arrogans erga herum manſuetiſſimum! quam ſurdus, quam obſtinatus ad omnes & admonitiones & increpationes! quam brutus ad omnes rationes, quibus vitæ mihi ſuadebatur emendatio! Fateor, ſi uterque meorum parentum, quarum operâ lucem hanc aſpexi, adhuc fuiſſent ſuperſtites, aut ad vivos rediiſſent, & ſumma fortunæ proſperitate uſi eſſent, tantum mei cauſſa numquam facturos fuiſſe, quantum optimus ille herus meus fecit. neque enim ego cum illo ut hero, neq; ut cum patre ſed quaſi cum æquali vivebam & agebam. non indignabatur, non iraſcebatur; ſed peccantem ita admonebat ut ſumma in eo eluceret humanitas & charitas. O animum rege dignum! Non diem unum, non ſeptimanam, non annũ, ſed multos annos pœnitentiam meam exſpectabat. Sed ego mei ſequebar ductum genii; carnis indulgebam ſuggeſtionibus & illecebris, quæ vitia mea foventes, ad omnem virtutis ſenſum animum meum ſtupidum fecerant. Nec eſt ut ingenium meum aut naturam incuſem: quam ad malum pronam quidem ſed tamen ad bonum quoque habilem fuiſſe, teſtis mihi

Malitia ſpontanea.

mihi ipse sum. Mea culpa fuit quod bonum aversatus, malum sequutus sum. Faciebat illa officium suum, veritatem mihi repræsentans; sed illa victa tandem assidua peccandi consuetudine, succubuit Quid multa? Faber ego ipse meæ fortunæ fui.

In eo quod herus domo sua me ejecit, non possum dicere injuriam mihi factam: at quod non multo post per internuncios revocatus, quasi postliminio reditum mihi aperuit, quantæ quamque incredibilis fuit humanitatis? Quid ego? Quasi rex essem, aut ad minimum satrapes aliquis, non modo non parebam revocanti, sed etiam animo meo nescio quam vindictam volvebam. Pessimum illud erat, quod ut ante bona, ita nunc mala mea non intelligebam. Vagabar per urbem quò pedes me portabant, seu ut ille dicit, Ibam quò poteram; quò non poteram, ibi stabam: & quia prosperis meis rebus amicos habueram, non deerant quoque qui me invitabant, tantisper scilicet, dum in loculis aliquid mihi esse scirent. Atque utinam argento tantum conversatio illa mihi constitisset! sed ita est profecto: qui cum malis edit ac bibit, corpus quidem nutrit, sed animum destruit. nunquam buccellæ

istæ

Noxium malorũ contubernium.

istæ quamvis delicatissimæ palato meo tam gratæ fuerunt, quàm noxia rebus meis consilia & mores, quæ ibi accepi, & quos ibi hausi. Mihi ex omnibus nihil reliquum factum est quam pœnitentia, & quidem nimis sera. Quasi insensibiliter insinuant se in animum vitia; & quam facile admittuntur, tam difficulter profligantur. Erat mihi domus Cardinalis adhuc aperta, atque ipse Oeconomus, jussu heri nunciabat mihi, ut quotiescumque vellem, ad cibum sumendum venirem, & si quid aliud mihi necessarium indicarem: ego autem facere id pertinaciter recusabam, malebamque cum malis esurire, quam cum bonis satur fieri, amicorum, uti falso putabam, suasu incitatus, inquientium: Quid tu ista nobilitate, ista ætate, isto ingenio juvenis aut vir potius, an cuiquam supplicabis? an gratis te ali exprobrari tibi patieris? Ostende potius tibi quoque bilem esse: & tuis dotibus ac virtutibus digniorem conditionem exspecta. Hæc quidem ita illi mihi suadebant: sed mox ut nihil mihi reliquum viderunt, non modo desertum me passi sunt, sed etiam meam velut noxii alicujus sideris vicinitatem ac consuetudinem fugiebant. nemo jam erat qui invitaret aut domum deduceret.

ceret. quinetiam domesticis omnes mandarant, ut si venientem me viderent, januam clauderent, & licet domi essent, domi tamen esse negarent. Mirabilis certe res est Hospitalitas. Qui invitant, plerumque mel habent in ore, fel in pectore. promitttunt liberaliter, dant parce. cum hilaritate invitant, edunt cum afflictione. qui alterius hospitalitate utitur, si fastidium sui vitare velit, sedile nec frequenti sessione atterat, nec diuturna nimis calefaciat. Equidē hanc ego velut regulam ubique observandam tibi præscribo, ut apud cognatum unam septimanam, apud fratrem, unum mensem, apud amicum, unum annum, apud patrem, quam diu velis, divertas ac commoreris. Soli parentes liberalitatis suæ in liberos viscera claudere non possunt. Si qui faciunt, pecudes sunt, non homines. Quam liberales autem liberi sint in parentes, nimis verum ostendit proverbiũ, quo pater unus decem filios, decem filii unum patrem alere non posse dicuntur. In universum de hospitibus illud dictum puta: *Quatriduanus est. fetet*. Quod si vel maxime ipse paterfamilias tuo delectetur consortio, téq; commensali gaudeat: abhorrebit aut mater, aut uxor, aut soror, aut alius parasitorum; ac cibum ita tibi benedicent, ut si vota eorum sint

Hospitalitas ejusque regulæ.

M effi-

efficacia, ultimus ille tibi futurus ſit. Mihi quidem ſi focus ſit proprius, domi panem ſecundarium cum vili obſonio, quam foris aſſos pavones eſitare malim. Sic deſertus ab omnibus, ut filius ille prodigus optabam fieri ſicut unus mercenariorum in domo heri mei. tanto autem major mea erat calamitas, quod licet ſæpe ad frugem redire animum induxerim, fruſtra tamen laborârim. Scilicet qui non vult quando poteſt; quando non poterit, fruſtra volet. Pudorem bonum eſſe fateor: eſt tamen quidam non inutilis tantum, ſed & damnoſus.

Nihil ſane me magis abſterruit, quo minus ad Cardinalem redirem, quam quod & culpam apud herum deprecari, & in contubernalium meorum conſortium redire ſine rubore non poteram. Sic ego dum charybdim vito, in ſcyllam incidi. Nec Fortunam, quæ nihil eſt, nec malignum aliquod ſidus incuſare poteram. Aſtra, ait ille, inclinant, non cogunt. & *Sapiens dominabitur aſtris*. Audias quoſdam in miſeriis ita dicentes: Ah Domine! Hæc quidem voluntas tua eſt. Sic fieri quidem neceſſe fuit: & quod futurum eſt, quidquid fecerim, tandem tamen futurum eſt. Nolo hîc ego altum ſapere, aut ultra crepidam judicium profer-

ferre. ſic tamen ſentio, ad peccatum neminem cogi nolentem. Quod male agis malum non foret, ſi tu malus non eſſes. Ego certe melius futurum me puto, ſi meipſum incuſem, non fatum meum. Malus fui. at multi quoque alii. Crates Thebanus ajebat, neminem inveniri qui lapſus non ſit. Locus nullus eſt in quo omnes aut improbi gignantur, aut probi: Et privatim, nemo noſtrum eſte qui non peccat. Recte Horatius:

Nam vitiis nemo ſine naſcitur. optimus
ille eſt,
Qui minimis urgetur. *Lib. 1. ſat. 3.*

Etiam ii qui propter virtutem in admiratione ſunt, non abſtinuerunt ab omnibus quæ vitare debebant. huic enim hoc, iſtis illud, omnibus autem omnino aliquid accidit, ut univerſi agnoſcerent ſe homines eſſe. Peccavimus omnes, alii graviora, alii leviora; alii ex deſtinato, alii forte impulſi, aut alienâ nequitia ablati; alii in bonis conſiliis parum fortiter ſtetimus, & innocentiam inviti ac renitentes perdidimus. nec delinquimus tantum, ſed uſque ad extremum ævum delinquimus. Etiamſi quis bene purgavit animum ut nihil obturbare eum amplius poſſit ac fallere; ad innocentiam tamen peccando pervenit. Quotuſquiſque ex quæſitoribus eſt, qui *Seneca 1 de Clem. c. 6.*

non ea ipſa lege teneatur qua quærit? quotuſquiſque accuſator vacat culpa? Et neſcio an nemo ad dandam veniam difficilior ſit quam qui illam petere ſæpius meruit. Quamobrem præſtaret in noſtra nos mala potius quam proximorum intentos eſſe. Sed fit humani ingenii vitio, ut quæ in aliis exima ſunt plerumque non agnoſcamus; at multa à quibus abſumus, nobis ipſi vindicemus. Sapienter ut multa alia, Cicero, quoniam vivitur non cum perfectis hominibus plenéque ſapientibus, ſed in quibus præclare agitur, ſi inſunt ſimulacra virtutis, neminem omnino negligendum eſſe monet, in quo aliqua ſignificatio virtutis appareat. In primis autem Juventutis errata ad vivum reſecanda non ſunt, de qua veriſſimum illud eſt de anguilla manu compreſſa ſymbolum: *ſi ſtringas, erumpit; ſi laxes, erepit.*

Man. Imp. or. 6

Eſt naturâ homo vino ſimillimus
Quodammodo. nam vinum ſicuti novum
Neceſſe deſervere eſt: ſic prorſus & hominem.
Ac primum quidem velut floreſcentem aliis eſſe injurium,
Poſt durum fieri. hæc autem quæ dico omnia
Vigere quum deſierint, atque ille exhauſerit
Stultitiam amentem quæ ſuperne innatat,

Alexis Comicus

Ve-

Velut potui fit idoneus, ætatem nactus bonam,
Ac in reliquum tempus degit gratus omnibus.

Ipſa nimirum natura ſic profundit adoleſcentiæ cupiditates; quæ ſi ita erumpunt ut nullius vitam labefactent, nullius domum evertant, faciles & tolerabiles haberi ſolent, quoniam includi ex toto non patiuntur. Hinc etiam boni pædagogi non omnibus puerorum cupiditatibus adverſantur, ſed ſæpe connivent. At ſumma hic cautione opus eſt, ne nimia ſit aut intempeſtiva illa indulgentia. Nam *Deteriores omnes ſumus licentiâ.*

Quem non corrumpit effræna, novæque Sat. 5. Syl. 2.
Libertas properata togæ? ceu neſcia falcis
Sylva comas tollit, fructumque exſpirat in umbras.

Unde lacteus ille Chriſtianæ eloquentiæ fons: *Arctiore diſciplina minor ætas ad probitatem juſtitiamque formetur: quæ niſi in metu cohibeatur, licentia pariet audaciam quæ ad omne flagitium & facinus evadet.* Et præcare magni Imperatoris magnus magiſter: *Quemadmodum agriculturæ inexpertus regionem quam denſis cernit obſitam virgultis plantisque ſylveſtribus incultam, feris refertam, fluminibus ac fontibus variis irriguam, cœnoque plurimo quaqua-* Cap. 19. Plutarchus.

versum inviam, floccipendit, rei vero rusticæ gnarus hæc omnia fertilitatis indicia esse cognoscit, terreque ubertatem hinc æstimat: ita & absurda, prava ac importuna magnæ aliquando producunt naturæ, quæ nos confestim, quandoquidem asperitatem ac stimulos haud ferre possumus, præcidi penitusque eradicari oportere arbitramur. at optimus judex utile ac generosum ex his discernens, ætatem horamque rationis & virtutis cooperatricem, quâ natura fructum debitum & opportunum ferat, benigne præstolatur. Apage vero illam Phœdræ Lenam, cujus hæc ad Hippolytum verba sunt:

Senec. Hipp.

Quæcumque lætis tenera luxuriat satis,
Arborque celso vertice evincit nemus,
Quam non maligna cædit aut resecat manus.
Ingenia melius recta se in laudes ferunt,
Sed nobilem animum vegeta libertas alit.

Apage, inquam, talia monita, quæ ætati alioqui pronæ ad peccandum fenestras aperiunt. Tanto ego magis postea mihi succensui, quod optima disciplina male usus essem, & cum Phrygibus sero admodum sapere cœperim. Felices qui mature ad frugem se recipiunt. Nullum ingenium sine vitio nascitur. Tum, *Vix quispiam transit in bonum nisi ex malo.* Expertus Seneca, *Da mihi,* inquit,

Publ. Syrus.

inquit, *quemcumque magni nominis virum, dicam quid illi ætas ſua ignoverit, quid in illo ſciens diſſimulaverit. multos dabo, quibus vitia non nocuerint, quoſdam quibus profuerint.* Adeo *nulla res conſummata eſt, dum incipit, & in omni alio negotio longe à perfecto abſuere principia.* In eamdem ſententiam ille non eloquentiæ modo, ſed & morum optimus formator Fabius: *Nulla eſt diſciplina, in qua non peccando diſcatur. Quamobrem de nullo omnino deſperandum, niſi qui magna quadam inſania de ſeipſis deſperârunt.* Neque tamen, ut idem monet. *differendum eſt tyrocinium in ſenectutem.* Quanto minus ſtudium virtutis. Sed ita eſt. Optimam partem ætatis vitiis perdimus, extremam virtuti & Deo reſervamus. Mihi quidem ita accidit: ut in Cataſtrophe hujus meæ Fabulæ, ſi vitam DEUS ſuppeditaverit, audies.

Habes, Lector, Infantiæ, Pueritiæ, & Adoleſcentiæ meæ hiſtoriam, & velut HUMANÆ VITÆ PROSCENIUM. Secunda parte robuſtioris ætatis robuſtiores nequitias in ipſam Scenam cum Deo volente, producam: non ut imiteris, ſed ut fugias, & ne decipiare caveas.

FINIS.